

Perheiden mediankäytön säännöt sekä vanhempien mediakasvatustietoisuus

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden yksikkö
Kasvatustiede
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2013
Juulia Andersson

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden yksikkö

ANDERSSON, JUULIA: Perheiden mediankäytön säännöt sekä vanhempien mediakasvatustietoisuus.

Pro gradu -tutkielma, 77 sivua, 6 liitesivua

Kasvatustiede

Huhtikuu 2013

TIIVISTELMÄ

Vanhemmat näkevät arjessa, kuinka tärkeä osa mediankäyttö on heidän lastensa elämää. Toisaalta mediankäytön haitoista uutisoidaan näyttävästi, mikä saattaa saada kasvattajat ristiriitatilanteeseen. Kuinka paljon mediankäyttöä tulisi rajoittaa ja mitä sisältöjä tulisi sallia? Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan sitä, millaisia mediankäytön sääntöjä perheissä on ja millainen on se mediakasvatustietoisuus, jonka pohjalta sääntöjä asetetaan. Tavoitteena on, että tästä tutkielmasta voisi olla hyötyä myös tavallisen lapsiperheen vanhemmille. Tieteellinen tavoite tutkimuksessa on hahmotella mediakasvatustietoisuus -termin sisältöä aineistolähtöisesti.

Aineistona tässä tutkimuksessa käytetään *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimushankkeessa kerättyä kyselyaineistoa. Aineisto kerättiin syksyllä 2011 ensimmäisen-, kolmannen- ja viidennen luokan oppilailta (N=1137). Hankkeessa tutkittiin lasten mediankäyttöä sekä heidän kokemuksiaan mediakasvatuksesta. Tässä tutkielmassa aineistona on kyselystä se osa, jossa käsiteltiin mediankäytön sääntöjä. Kyselyaineiston lisäksi tässä tutkimuksessa aineistona on teemahaastatteluita, jotka toteutettiin kolmen perheen kotona keväällä 2012. Perheet edustavat esimerkkitapauksia. Perheiden lapsilta kysyttiin haastattelussa vastaavia asioita kuin tutkimushankkeessa kysyttiin samanikäisiltä lapsilta. Vanhempia haastatteleamalla pyrittiin saamaan tietoa sääntöjen asettamisen syistä sekä vanhempien mediakasvatustietoisuudesta.

Tämä tutkimus tuotti tuloksena hahmotelman vanhempien mediakasvatustietoisuudesta, joka rakentuu käsitysten yhdistelmänä. Mediakasvatustietoisuuteen kuuluu yleiseen kasvatustietoisuuteen liittyvien käsitysten lisäksi käsitykset median käyttötarkoituksista, mediasisällöistä- ja välineistä, mediakasvatuksesta sekä laeista. Mediakasvatustietoisuus näkyy siinä, mitä sääntöjä perheissä on, miten ne on perusteltu ja mitä mediakasvatuksella tavoitellaan. Lähes kaikilla kyselytutkimukseen vastanneilla lapsilla oli mediankäytön sääntöjä, ja niihin oltiin pääosin tyytyväisiä. Viidesluokkalaisten mediankäyttö on jo pitkälti nuorten mediankäyttöä, mikä heijastui myös sääntöihin. Sääntöjä oli harvemmin niillä lapsilla, joilla oli mediavälineitä omassa huoneessaan. Kuvaohjelmalaki näyttäytyi tutkimuksessa ohjenuorana, jota noudatetaan vanhempien harkinnan mukaan. Vanhempien perusteluissa sääntöjen asettamiselle korostui lasten suojeleminen haitalliselta sisällöltä, lapsen maailmaan kuulumattomilta asioilta sekä mahdollisilta median vaikutuksilta. Mediakasvatustietoisuuteen sisältyvistä käsityksistä vanhemmat hyödynsivät pääasiassa käsityksiään omasta lapsestaan sekä mediasisällöistä. Tietoisuutta vanhemmat ammensivat monista lähteistä, kuten itse mediasta sekä toisilta ihmisiltä. Mediakasvatuksella vanhemmat tavoittelivat lastensa suojelemista sekä kriittisen media-lukutaidon kehittämistä.

Tuki mediankäytön sääntöjen laatimisessa sekä käytännön toimissa auttaa vanhempia arjessa. Joka tilanteessa pätevää suositusta säännöistä on mahdotonta antaa, mutta mediakasvatustietoisuuden reflektoimiseksi tutkielman lopussa on huoneentaulu mediankäytön sääntöihin liittyen.

Asiasanat: mediankäytön säännöt, mediakasvatustietoisuus, perhe, mediakasvatus, vanhemmat

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. TUTKIMUKSEN TAUSTAA	5
2.1 Moraali ja mediakasvatus	5
2.2 Mediasääntely perheissä	8
2.3 Lait ja sopimukset	9
2.4 Mediankäytön sääntöihin liittyviä tutkimuksia	12
2.5 Kasvatustietoisuus ja vapaan toiminnan vyöhyke	15
3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	18
3.1 Lasten mediabarometri 2011-kyselytutkimus	19
3.1.1 Kyselytutkimuksen kuvaus	19
3.1.2 Aineiston analysointi	21
3.1.3 Kyselytutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	22
3.2 Haastattelut perheissä	24
3.2.1 Teemahaastattelu	24
3.2.2 Luotettavuuden arviointi ja eettinen pohdinta	27
3.2.3 Aineiston kuvaus ja sisällönanalyysi	30
4. TULOKSIA	31
4.1 Kuvaukset perheistä ja heidän säännöistään	31
4.2 Mediankäytön säännöt lasten vastauksissa	33
4.3 Haastateltujen lasten ja vanhempien vastaukset	47
4.4 Vanhempien perustelut mediankäytön sääntöjen asettamiseen	49
4.5 Mediakasvatustietoisuuteen sisältyvät käsitykset sääntöjen asettamisen taustalla	55
4.6 Mediakasvatustietoisuuden ammentaminen	61
5. LOPUKSI	64
5.1 Yhteenveto	64
5.2 Pohdinta	69
5.3 Huoneentaulu mediankäytön säännöistä	72
LÄHTEET	73
LIITTEET	78
Liite 1. Lasten mediabarometri 2011 -kyselylomakkeen mediankäytön sääntöjä koskevat kysymykset	78
Liite 2. Teemahaastattelurunko vanhempien haastattelemiseen	82
Liite 3. Teemahaastattelurunko lasten haastattelemiseen	83

1. JOHDANTO

Länsimaissa lapset aloittavat aktiivisen mediankäytön keskimäärin 3-vuotiaina (Koivusalo-Kuusivaara 2007, 14), mutta jo syntymästään lähtien he tottuvat mediaympäristöön, mediavälineisiin sekä mediaan kietoutuvaan kaupallisuuteen, minkä vuoksi voidaan sanoa, että nykylapset elävät medialapsuutta (Kupiainen 2002, 72). Julkinen puhe, jota median, lasten ja kasvatuksen yhteen kietoutumisesta esitetään, määrittelee vanhemmuutta. Vanhemmuus on sosiokulttuurinen ilmiö, joten kulttuurissa kollektiivisesti ylläpidetyt merkitykset ja käsitykset ohjaavat vanhempien käsityksiä. Täten esimerkiksi julkinen puhe mediakulttuurin haitoista tai lasten suojelemisen ja mediakasvatuksen tärkeydestä ohjaa vanhempien kasvatustietoisuutta (Sintonen 2009, 187), jonka pohjalta vanhemmat asettavat rajoja mediankäyttöön.

Julkinen puhe korostaa mediakasvatuksen tärkeyttä, mutta eri sukupolvet ovat eläneet ja elävät hyvinkin erilaisella media-aikakaudella, minkä vuoksi käytännön mediakasvatus voi olla vanhemmille haastavaa. Osaamattomuus ja tietämättömyys voi aiheuttaa välinpitämättömyyttä ja vähättelyä (Sintonen 2009, 186), avuttomuutta ja syyllisyyttä (Suoranta, Lehtimäki & Hakulinen 2001, 77) tai kontrollointia ja suojelemisen tarvetta (Buckingham 2005, 15). Vanhemmat tuntuvat odottavan jopa jonkinlaisia sääntöjä media-aikakaudella elämiseen (Pohjola 2009, 151). Mediankäyttöä koskevissa julkilausumissa onkin jo useamman vuosikymmenen ajan rakennettu jonkinlaista toimintamallia vanhemmille. Vanhempien tulisi

- kontrolloida mediankäytön ajallista määrää
- kontrolloida mediasisältöjen soveltuvuutta
- järjestää perheen yhteisiä hetkiä median parissa (vrt. Kytömäki 1999, 88.)

Ajan kontrolloimisen nähdään ehkäisevän riippuvuutta ja jättävän aikaa myös fyysiselle vuorovaikutukselle, sillä elämäkokemusten ja ystävien hankkiminen edistää monia lapsen taitoja. Monipuolinen ja valikoiva median käyttö tarjoaa lapselle erilaisia samastumiskohteita, pluralistista tietoa ja ehkäisee aggressiovaikutuksia. Yhteiset mediahetket, jotka sisältävät keskusteluita mediavalinnoista ja -sisällöistä, edistävät lapsen kriittistä ja eettistä ajattelua. (Mustonen 2002, 62.)

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan mediankäytön sääntöjä alakouluikäisten lasten perheissä sekä näiden sääntöjen taustalla olevaa vanhempien mediakasvatustietoisuutta. Tieteellinen tavoite tutkimuksessa on tuoda esiin hahmotelma uudesta käsitteestä, mediakasvatustietoisuudesta. Tarkoi-

tus on kartoittaa, mistä asioista mediakasvatustietoisuus koostuu ja miten vanhemmat käyttävät sitä mediankäytön sääntöjä asettaessaan. Tutkielman käytännön tavoitteena on, että tutkielmasta voisi olla apua myös lapsiperheiden vanhemmille. Joka tilanteessa pätevää suositusta mediankäytön säännöistä on mahdotonta antaa, mutta tutkielman avulla vanhemmat voivat pohtia ja reflektoida omaa mediakasvatustietoisuuttaan tai kenties saada vinkkiä, miten omassa perheessä mediankäytön säännöt voisi asettaa. Erityisesti vanhempia varten on tutkielman loppuun koottu huoneentaulu mediankäytön säännöistä yleisellä tasolla.

Tutkielma on rajattu koskemaan sääntöjä, jotka liittyvät television ja tallenteiden katseluun, tietokone- ja konsolipelaamiseen, internetin käyttämiseen sekä elokuvissa käymiseen. Rajauksen perusteena on se, että kuvaohjelmalaki koskee kaikkia näitä mediakäytön muotoja. Internetin käyttämiseen kuvaohjelmalaki tosin liittyy vain hieman, esimerkiksi nettiTV:n osalta. Mediavälineistä ns. älypuhelimet sekä tablet -tietokoneet on jätetty tutkielman ulkopuolelle, sillä niitä ei erityisesti tarkasteltu *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimuksessa.

Nyky muodossaan *media* nähdään tässä tutkielmassa Kupiaisen (2002, 71) tavoin ”*eräänlaisena toiminta- tai peräti asuinympäristönä, maisemana, johon olemme kiinnittyneet ruumiillisesti ja mentaalisesti ja joka on läsnä alati kaikkialla: kuvina, ääninä, valoina, esineinä, merkkeinä, teknologiana jne*”. Media tarjoaa viihdettä, mutta yhä edelleen se myös välittää tietoa. *Media* on *medium*-sanana monikkomuoto, mutta Suomessa sanaa käytetään myös viitatessa yksikköön. Sanalla voidaan tarkoittaa sekä yksittäisiä mediavälineitä, kaikkia välineitä, joilla on mahdollista välittää merkityksiä että yleisesti viestinnän kokonaisuutta. Lisäksi termi sisältää toiminnan ja käytön sosiaaliset ja kulttuuriset tavat. (Kotilainen 1999, 31–32; Nieminen & Pantti 2004, 15.)

Elämme aikaa, jolle on ominaista jatkuva muutos, nopea tiedonvälitys sekä rajan häilyminen julkisen ja yksityisen välillä. Media nähdään osana kaikkea, ja median vahva ote ihmisten elämässä nähdään yhtenä syynä siihen, miksi mediakasvatusta tarvitaan. (Kotilainen & Kivikuru 1999, 14, 24.) Mediasisältöjen viihteellistyminen saatetaan nähdä sisällön köyhtymisenä, minkä vuoksi vanhemmat eivät välttämättä tiedä, mitä tehdä. Tulisiko lasta suojella viihteeltä tai ohjata toisenlaisten sisältöjen pariin? Kupiaisen mukaan (2002, 71) tähän kysymykseen vastaaminen edellyttää ymmärrystä sekä lasten mediankäytöstä että muuttuvasta mediakulttuurista.

Suomessa lasten mediankäytöstä tehdään kattavaa tutkimusta vuosittain: *Lasten mediabarometrin* (ks. Kotilainen 2011; Pääjärvi 2012a; Suoninen 2013) lisäksi esimerkiksi Mediakasvatus- ja kuva-

ohjelmakeskus MEKU selvittää vanhemmille suunnatussa kyselyssä perheiden mediakasvatuskäytäntöjen yhteydessä myös lasten mediankäyttöä (ks. Pääjärvi, Happo & Pekkala 2013). Tässä kohden lasten mediankäyttöä tarkastellaan *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimuksen avulla, jotta tiedot mediankäytöstä ovat samalta ajalta kuin tiedot mediankäytön säännöistä. Tätä uudemmat tutkimukset on toteutettu jo hieman erilaisessa mediamaisemassa kosketusnäyttöjen ja mobiililaitteiden suosion vuoksi.

Lasten mediabarometri 2011 -kyselytutkimuksen mukaan 74% 7–11-vuotiaista katseli TV:tä ja kuvallenteita päivittäin tai lähes päivittäin. Päivittäin katselevien määrä lisääntyi hieman lapsen iän karttuessa: ekaluokkalaisista päivittäin katselevia oli 70% ja viidesluokkalaisista 78%. Lasten suosikkiohjelmat painottuivat ensimmäisellä luokalla lastenohjelmiin, mutta kolmasluokkalaisten ja erityisesti viidesluokkalaisten suosikkiohjelmiin kuului myös draamasarjoja ja tosi-tv-sarjoja. Piirretyt olivat kaikissa ikäryhmässä suosiossa. Tietokone-, konsoli- tai internetpelejä pelasi päivittäin tai lähes päivittäin 42% kaikista vastaajista. Tyttöjen ja poikien pelaamisessa oli kuitenkin iso ero: pojista 51% pelasi päivittäin ja tytöistä 33%. Myös ikäryhmien välillä oli eroja: viidesluokkalaisista vain 4% pelasi hyvin harvoin tai ei ollenkaan ja ekaluokkalaisista heitä oli 16%. Pelaamisen yleisyyden lisäksi maininnat suosikkipeleistä olivat vahvasti sukupuolittuneita. Viidesluokkalaisilta eniten suosikkipelimainintoja saivat *Call of Duty* -pelit (K16/K18) sekä *NHL* -jääkiekkopelit (joista osa on K16) eli pelit, joita ei ole suunnattu heidän ikäisilleen. Internetiä kyselyn mukaan käytti päivittäin tai lähes päivittäin 40% kaikista vastaajista. Ikäryhmien välillä oli kuitenkin huomattavia eroja: 36% ekaluokkalaisista käytti internetiä hyvin harvoin tai ei ollenkaan ja viidesluokkalaisissa heitä oli vain 5%. Myös suosikkisivustoissa oli selkeä ero kolmasluokkalaisten ja viidesluokkalaisten välillä: kolmasluokkalaiset suosivat järjestyksessään eniten pelisivustoja, hakukoneita sekä videopalveluita ja viidesluokkalaiset videopalveluita, hakukoneita sekä yhteisöpalveluita. Viidesluokkalaisilta kysyttiin myös sitä, uskovatko he huoltajiensa olevan kiinnostuneita kuulemaan heidän mediasuosikeistaan. Ne vastaajat, jotka uskoivat huoltajiensa olevan kiinnostuneita, juttelivat muita vastaajia useammin käyttämistään mediasisällöistä huoltajansa kanssa. (Hirvonen 2012, 20–36.)

Tutkielmassa näkökulmana on *perheen* mediakasvatuksen konteksti, joka ei ole mediakasvatukseen liittyvässä tutkimuksessa kovin yleinen. Usein näkökulmana on koulun mediakasvatus (esim. Leivonen-Majaniemi 2012; Lokinperä 2011; Töllinen 2008), tutkimus painottuu lasten mediankäyttöön (esim. Pääjärvi 2012a; Noppari, Uusitalo, Kupiainen, Luostarinen 2008) tai se käsittelee ainoastaan vanhempien näkökulmaa johonkin mediakasvatukseen liittyvään aiheeseen (esim. Rinne 2012; Aaltonen 2009). Perheen arvostus ylipäättään tutkimuskohteena on ollut vähäinen, mihin syynä on aina-

kin perheen assosioituminen naisten maailmaan. Maskuliinisuuden hallitseman maailman rinnalla naisten maailmaa ja perhettä pidetään toisarvoisempana. Historiallisesti perhe ei ole myöskään kuulunut julkiseen keskusteluun, vaan enemmänkin naistenlehtien sivuille. (Lahikainen 2005, 348.) Perhe on lisäksi niin ainutlaatuinen sosiaalinen yksikkö, että tutkija voi kokea positionsa vaikeaksi erityisesti perheen kotona. Kotona toteutettu haastattelututkimus sekä lasten että vanhempien näkökulmasta yhdistettynä kattavaan lapsilta kerättyyn kyselyaineistoon on harvinainen. Perheen konteksti on tässä tutkimuksessa kuitenkin oleellinen, sillä mediankäytön säännöt on aihealueena sellainen, joka riippuu sekä lapsista, vanhemmista että perheen käytännöistä.

Tutkielmassa on tavoitteena siis selvittää, miten mediakasvatustietoisuus näkyy mediankäytön sääntöinä. Tätä tarkastellaan kolmen alakysymyksen avulla:

- 1.) Millaisia median käytön sääntöjä perheissä on lasten mukaan?
- 2.) Miten vanhemmat perustelevat asettamansa mediankäytön säännöt?
- 3.) Mistä vanhemmat ammentavat mediakasvatustietoisuuttaan ja mitä tähän kasvatustietoisuuteen sisältyviä käsityksiä on sääntöjen asettamisen taustalla?

Tutkielma kiinnittyy *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimushankkeeseen, jonka yhteydessä kerättyä kyselyaineistoa tutkielmassa hyödynnetään (ks. Pääjärvi 2012a). Tässä tutkielmassa aineistona on kyselystä se osa, jossa kysyttiin mediankäytön säännöistä, niiden sopivuudesta, esto-ohjelmista, mediankäytön kieltämisestä rangaistuksena sekä sisarusten vaikutuksesta ikärajojen noudattamiseen. Tämän lisäksi tutkielmaa varten on haastateltu kolmea perhettä, jotka edustavat esimerkitapauksia. Haastateltavina oli kolme lasta (kaksi 10-vuotiasta poikaa sekä 11-vuotias tyttö), kolme äitiä ja yksi isä. Kussakin perheessä lapsi ja vanhemmat haastateltiin erikseen.

2. TUTKIMUKSEN TAUSTAA

2.1 Moraali ja mediakasvatus

Kasvatus on sekä luonteeltaan että sisällöiltään moraalista toimintaa, sillä kasvatuksella pyritään saamaan lapsesta hyvä yhteisön jäsen. Moraaliin liittyvät kysymykset hyvästä ja pahasta sekä oikeasta ja väärästä ovat siten kasvatukseen liittyvän toiminnan ytimessä. Moraaliin kuuluu sekä arvoja että toimintakäytäntöjä, ja moraalilla kiinnittyy toiminnan lisäksi arkipäivän valintoihin, kasvatuksen päämääriin ja ihanteisiin. Moraalin opettaminen lapsille on pysynyt suhteellisen samanlaisena, vaikka moraalikäsitykset muuttuvat aikojen saatossa, kun yhteiskunta kehittyy. Moraalikäsityksiä opetettaessa lapset halutaan saada vakuuttumaan tehtyjen ratkaisuiden ja perusteluiden oikeellisuudesta. Normien avulla lapset omaksuvat toiminnan ja tekojen sekä fyysiset että mentaaliset rajat. Normit aktualisoituvat suosituksina, ohjeina, käskyinä ja kieltoina. Kun ihmiset käyttäytyvät yhteisössä valitsevan moraalin ja siitä johdettujen rajojen mukaisesti, kasvatuksen nähdään olevan onnistunutta. (Antikainen, Rinne & Koski 2006, 21–23.)

Moraalin perusta ei kuitenkaan ole enää tässä jälkimodernissa yhteiskunnassa yhtenäinen, vaan hajanainen ja yksilöllinen, sillä yksilö voi valita omat arvonsa. Yhteiskunnan eri osilla, kuten yksilöillä ja yhteisöillä voi näin olla hyvinkin erilaisia päämääriä esimerkiksi hyvän elämän toteuttamiseksi. (Antikainen, Rinne & Koski 2006, 23.) Hämääläisen (2011, 62) mukaan tutkimukset osoittavat suurta variaatiota kotikasvatuksen käytännöissä eli kasvatusarvoissa, -asenteissa sekä -tyyleissä suomalaisten välillä. Puhuminen erityisesti suomalaisesta kasvatuskulttuurista on siis kyseenalaistettu. Kotien kasvatuskulttuurin ja -käytäntöjen monimuotoistuminen on väistämätöntä elämän muuttuessa moniarvoisemmaksi. Muutoksia tuo myös esimerkiksi teknistyminen sekä nykyisen työelämän vaatimukset. Lastenkasvatus osana modernia elämää on haastavaa, sillä meitä ympäröi sekalainen informaatio, jonka pohjalta tulisi kuitenkin koota ehjä maailmankuva. Tämän vuoksi ”*lapsi tarvitsee erityistä opastusta erottaakseen olennaisen epäolennaisesta, tärkeän vähemmän tärkeästä ja arvokkaan arvottomasta*”. (Hämäläinen 2011, 60–62.)

Vanhempien pyrkimyksistä ja toimintatavoista ilmenee se, mitä he lapsen kasvattajina arvostavat, pitävät tärkeänä ja haluavat lapselleen. Sekä mediankäytön säännöissä että muun lapsen toiminnan kontrolloimisen taustalla on siis vahvasti huoltajan arvomaailma. Arvot antavat sekä suuntaa että si-

sältöä vanhempana toimimiseen, sillä arvot koskevat sekä kasvatuksen päämääriä että keinoja päämäärien saavuttamiseksi. Huoltajan selkeä oma arvomaailma rohkaisee ohjaamaan lasta ja hänen kehitystään. Arvomaailmaltaan vahva huoltaja pystyy pitämään lapsen kehitystä suojaavat rajat, vaikka lapsi niitä vastaan kapinoisikin. Rajoitukset tähtäävät esimerkiksi siihen, ettei lapsen arvomaailma yksipuolistuisi tai hänen kehittymisen mahdollisuudet jäisi toteutumatta. Kasvattajan ensisijainen tehtävä ei kuitenkaan ole kieltää ja asettaa rajoja, vaan tarjota lapselle arvoriikas ja maailmaan tutustuttava kasvuympäristö. (Solasaari 2011, 41; Hämäläinen 2011, 57.) Tämä pätee sekä mediaympäristöön että koko elinympäristöön.

Rajoittavan luonteen lisäksi säännöt ovat merkitykseltään myös ohjaavia ja opettavia. Säännöt tuovat lapselle turvallisuuden tunnetta, sillä perusturvallisuuden tunne edellyttää selviä käyttäytymissääntöjä. Lisäksi perusturvallisuus on itsetunnon ulottuvuuksista tärkein ja edellytys muille itsetunnon ulottuvuuksille. Ihmisen autonomisuuden kehittymisen kannalta sääntöjen olemassaolo on välttämätöntä: säännöt mahdollistavat sen, että ihminen kykenee joissain määrin ennakoimaan toimintansa seuraukset sekä valitsemaan tietoisesti käyttäytymismallit. (Aho & Laine 2002, 48–50.)

Sekä mediankäytön sääntöjen asettaminen että mediaympäristöön tutustuttaminen sisältyvät mediakasvatukseen. ”*Mediakasvatus on tavoitteellista toimintaa, jossa pyritään saamaan aikaiseksi kasvatuksellisia vaikutuksia nimenomaan kasvatettavassa.*” Yleensä tämä toiminta kohdistetaan median ja median käyttäjän eli kasvatettavan väliseen suhteeseen. (Kupiainen 2009, 175.) Myös mediakasvatustoiminnan tavoitteet perustuvat vanhempien moraali- ja arvokäsityksiin.

Kupiainen (2009, 175–178) on jaotellut mediakasvatuksen *säätelevään mediakasvatukseen* ja *mediataitoihin keskittyvään mediakasvatukseen*. Nämä kaksi eri mediakasvatuksen orientaatiota nähdään Kupiaisen mukaan usein dikotomioina samoin kuin diskurssit mediasta ja sen vaikutuksista lapsiin. Mediaa ja erityisesti sen vaikutuksia lapsiin käsitellään tutkimuskirjallisuudessa yleensä joko huolen ja suojelun diskurssissa tai median hyödyllistä ja viihteellistä puolta painottavassa diskurssissa (ks. esim. Buckingham 2000; Suoranta 2001). Myös julkiseen keskusteluun nousee usein huoli median haittavaikutuksista, ja toisaalta lehtien palstoilla esitellään, miten esimerkiksi mediateknologia on otettu olennaiseksi osaksi opetusta. *Säätelevällä mediakasvatuksella* tarkoitetaan turvalliseen mediankäyttöön tähtäävää rajojen asettelua, mediankäytön seuraamista sekä ohjaamista erilaisissa mediaan liittyvissä valinnoissa, tulkinnoissa ja kokemuksissa. Sääteily pohjautuu tietoisuuteen lasten mediasisällöistä ja -suhteista. *Mediataitoihin keskittyvä mediakasvatus* tähtää mediataitojen, kuten medialukutaidon, kehittämiseen, sillä nyky-yhteiskunta vaatii kansalaisilta teknisten

taitojen lisäksi esimerkiksi syvempää ymmärrystä mediasta sekä käsityksen muodostamista omista mediामीllytyksistä. (Kupiainen 2009, 175–178.)

Medialukutaito, jota mediakasvatuksella tavoitellaan, on käsitteen määrittelyltään riippuvainen käsitteen käyttäjästä. Suomen kielen sana *lukutaito* on ongelmallinen, koska se yhdistetään vahvasti tekstien lukemiseen. Tässä tutkielmassa kuitenkin käytetään *medialukutaito* -käsitettä, sillä se on yleistynyt puheeseen, eikä tilalle tarjotutkaan käsitteet ole yksiselitteisiä. Medialukutaidolla tarkoitetaan luonteeltaan sosiaalista valmiutta, joka kehittyy osana elinikäisestä oppimista, mutta ei tule koskaan täydelliseksi. Medialukutaito sisältää kyvyn saavuttaa, ymmärtää ja luoda mediatekstejä eri konteksteissa. Myös median taustarakenteiden eli mediateollisuuden ymmärtäminen kuuluu lukutaitoon. Nykyisin korostetaan paljon omien mediatekstien tuottamista medialukutaidon saavuttamiseksi. (Kupiainen & Sintonen 2009, 15–16, 31–33; Herkman 2007, 47–48; Livingstone, Van Couvering & Thumim 2005, 3.) Kriittisellä medialukutaidolla viitataan yleensä kriittiseen pedagogiikan suuntaukseen, jossa korostuu yhteiskunnallinen näkökulma asioihin sekä ihmisten aktiivisuus yhteiskunnallisina toimijoina (ks. esim. Herkman 2007). Tässä tutkielmassa kriittisen medialukutaidon käsite tulee esiin vanhempien puheessa, jolloin sen merkitys ei niinkään suuntaudu kriittiseen pedagogiikkaan. Tässä sillä viitataan yleisemmin kriittisyyteen kyseenalaistamisena eli siihen, että osaa esimerkiksi erottaa kenen näkökulma mediatekstissä on, erottaa oikean tiedon väärästä ja osaa muodostaa oman käsityksensä asiasta.

Mediataitoihin keskittyvä mediakasvatus on nähty jopa riskialttiiksi, koska se jättää suojelun näkökulman liian vähäiseksi (Martsola & Mäkelä-Rönholm 2006, 136). Mediataidot ovat kuitenkin nyky-yhteiskunnassa kehityksen edellytys ja kulttuurinen resurssi. Lapsia kannustetaan käyttämään taitojaan ja niiden turvin etsimään tietoa sekä toteuttamaan itseilmaisua, mutta toisaalta mediataitojen käyttöön yhdistetään potentiaalisia vaaratekijöitä, minkä vuoksi mediankäyttöön asetetaan rajoja. Mutta kuka määrittelee rajat mediataitojen käytölle? (Kupiainen 2009, 178.) Kupiainen (mt. 179) peräänkuuluttaakin lasten ja aikuisten välistä dialogia: ”-- *tunnistamme ja tunnustamme dialogin toisen osapuolen mediatodellisuuden ja tuomme siihen oman kokemuksemme ja näkemyksemme. Tämä tunnustamisen politiikka ei merkitse säätelynäkökulman kieltämistä, vaan sen tuomista myös yhteisen päätöksenteon piiriin*”.

Edellä on esitetty kuinka näkökulmat mediaan, median vaikutuksiin ja mediakasvatukseen ovat dikotomisia. Mediakulttuuri siis sisältää sekä uhkia että toisaalta mahdollisuuksia, mutta kumpaakaan niistä ei tulisi yliarvioida tai aliarvioida (Kupiainen 2009, 174). Tärkeää on miettiä, ”*miten lapsia*

voitaisiin tukea kasvamaan monipuolisesti tietoyhteiskunnan mediakulttuurisissa ympäristöissä” (Matikkala & Lahikainen 2005, 109).

2.2 Mediasäätely perheissä

Muutos mediaympäristössä on ollut huimaa viimeisen parinkymmenen vuoden aikana. Media-aikakauden kulttuuriset muutokset koetaan usein uhkana vallitsevalle moraaliselle järjestykselle ja esimerkiksi teknisillä välineillä tai säädöksellisillä keinoilla haetaan ratkaisua näihin muutoksiin. (Pohjola 2009, 151.) Muutokset mediaympäristössä heijastuvat myös mediasäätelyyn perheissä. Perheissä tapahtuvan mediasäätelyn voi jakaa kolmeen osaan: *rajoituksiin*, *monitorointiin* (esim. tarkastaako vanhempi, millä internetsivuilla lapsi käy) ja *tekniseen säätelyyn* (onko käytössä esimerkiksi lapsiestoja) (ks. esim. Duerager & Livingstone 2012).

Rajoituksista ajan kontrolloiminen on olennainen osa perheiden arkea. Yleensä myös median käyttöä jäsennetään pikemminkin määrällisesti kuin sisällöllisesti. Puhumme siis siitä, kuinka kauan tiettyä medialaitetta käytetään emmekä siitä, mitä laitteella tehdään. (Pohjola 2009, 153–154.) Vanhempien kannalta tehtävä ei kuitenkaan ole helppo, sillä esimerkiksi aikarajoituksia on mahdotonta määritellä absoluuttisesti. Usein mediankäytön rajoituksina käytetään ajanmääreitä, kuten ”ennen uutisia” tai ”uutisten jälkeen”. Perheillä on käsitys ”normaalista” tai ”kohtuullisesta” ajasta, joka käytetään median parissa, mutta sitä ei määritellä tarkemmin. ”Normaalin” ajan saattaa rikkoa esimerkiksi sairastuminen, sade tai viikonloppu. ”Normaalista” poikkeava, median liiallinen käyttö aiheuttaa syyllisyyttä, koska ajan nähdään toisinaan olevan luonnonvara, jota ei olisi tarpeen tuhlaa mediankäyttöön. Mediakulttuuria ja -kokemuksia siis pidetään vähempiarvoisina kuin ns. todellisuutta. Sovelias mediankäyttö määritellään siten usein sellaiseksi, joka ei aiheuta riippuvuutta ja joka jättää tilaa harrastuksille ja muulle tekemiselle. (Kytömäki 1999, 96; Suoranta ym. 2001, 81–86; Ermi, Heliö & Mäyrä 2004, 50–51, 65; Noppari ym. 2008, 155; Sintonen 2009, 190.)

Läheskään kaikki kodin säännöt eivät ole eksplisiittisesti julkilausuttuja. Sääntöjen puuttuminen on kuitenkin mahdottomuus, sen sijaan perheessä ei välttämättä ole julkilausuttuja sääntöjä. Säännöt saattavat olla myös tiedostamattomia tai niin itsestäänselvyyksiä, ettei niitä edes koeta säännöiksi. (Kytömäki 1999, 90–101.) David Reissin (1981, 179–181) mukaan eksplisiittiset säännöt liittyvät vaiheisiin, jolloin perhe-elämän tilanne koetaan epätavallisena, kuten ulkomaanmatkoilla. Myös uuden, vanhemmille vieraamman mediavälineen tulo kotiin saattaa aiheuttaa tällaisen tilanteen, jossa

sovitaan eksplisiittiset säännöt välineen käytölle. Tällaisissa tapauksissa reaktiona uuteen, tuntemattomaan ja epäilyttävään asiaan on kieltoja ja rajoituksia. Kun uuteen asiaan totutaan, kiellot ja rajoitukset vähitellen raukeavat, kunnes tulee taas seuraava uusi ja outo asia. Perheissä olevien rajoitusten ja vapauksien suhde on siis nähty kääntäen verrannollisena mediavälineen uutuuteen. Rajoituksia on sitä enemmän, mitä uudempi mediaväline on. Tätä prosessia kutsutaan sosiaalisesti adaptoitumiseksi esineisiin. (Suoranta, Lehtimäki & Hakulinen 2001, 79–80.)

Sääntely voi myös kiinnittyä johonkin toiseen toimintaan, kuten esimerkiksi läksyjen tekemiseen. Eli mediankäyttö on sallittua vasta läksyjen tekemisen jälkeen. Lapset rajoittavat myös itse omaa mediankäyttöään, mutta tämän taustalta löytyvien motiivien analysointi ei ole helppoa. Kenties kiinnostusta medialaitteita tai niiden sisältöjä kohtaan ei ole tai kavereiden mallin mukaisesti niitä ei kuluteta. (Matikkala & Lahikainen 2005, 109.) Huomattavaa on se, että mediasääntely ei ole aina rajoittamista, vaan se voi olla myös palkitsemista esimerkiksi antamalla luvan normaalia pidempään mediankäyttöön.

2.3 Lait ja sopimukset

Lasten omien sekä aikuisten asettamien sääntöjen lisäksi lasten mediankäyttöä pyritään ohjailemaan laeilla ja ja sopimuksilla. Lasten kannalta tärkein on YK:n lasten oikeuksien yleissopimus (SopS 59–60/1991). Lisäksi Suomen perustuslaissa (731/1999) sekä rikoslaissa (39/1889) määritellään lasten perus- ja ihmisoikeudet, lasten suojelu sekä seuraukset lakien rikkomisesta. Laki televisio- ja radiotoiminnasta (744/1998) sekä kuvaohjelmalaki (710/2011) määrittelevät tarkemmin mediasisältöjen soveltuvuutta lapsille. Näiden lisäksi Suomessa on laki lapsipornografian levittämisen estotoimista (1068/2006), jonka tarkoituksena on lasten suojelemiseksi estää pääsy ulkomaisiin lapsipornosivustoihin.

Tämän tutkielman näkökulma keskittyy kuvaohjelmalakiin (710/2011), johon perustuvat kuvaohjelmien ikärajat ja sisältösymbolit. Kuvaohjelmia koskevat ikärajat eivät ole suosituksia, vaan laissa määriteltyjä rajoituksia. Lain on tarkoitus suojella lapsia kuvaohjelmien mahdollisesti aiheuttamilta haitallisilta vaikutuksilta, minkä vuoksi laki on luonteeltaan lastensuojelulaki.

Lapsen kehitykselle haitallisena pidetään kuvaohjelmaa, joka väkivaltaisuuksensa tai seksuaalisen sisältönsä vuoksi tai ahdistusta aiheuttamalla taikka muulla näihin rinnastettavalla tavalla on omiaan vaikuttamaan haitallisesti lapsen kehitykseen. (Kuvaohjelmalaki 710/2011, 15§).

Jokaisen ikärajanpäättöksen taustalla ovat sekä lastensuojelulliset että sananvapauteen liittyvät tekijät, sillä vaikka kuvaohjelmien ennakkotarkastuksen tavoitteena on ensisijaisesti lasten suojeleminen, lasten sananvapautta ei saa tarpeettomasti rajoittaa. Vuoden 2012 alusta voimaan tullut kuvaohjelmalaki muutti kuvaohjelmien ikärajoja, lisäsi sisältösymbolit ja kuvaohjelmien luokittelusta vastaavaksi tahoksi perustettiin Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskus eli MEKU (entinen Valtion elokuvataarkastamo). Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskus kouluttaa ja valvoo kuvaohjelmaluokittelijoita, jotka pääosin vastaavat itsenäisesti ikärajalukittelusta. (MEKU 2012.)

Ikärajat kuvaohjelmissä kertovat siitä, että se voi olla haitallinen lapsille. Vaikka jokin kuvaohjelma on kaikille sallittu ohjelma (S), se ei siis välttämättä tarkoita sitä, että ohjelma on lastenohjelma, vaan se kertoo pikemminkin, että ohjelman ei pitäisi olla haitallinen lapsille. (MEKU 2012.) Sisällön perusteella kuvaohjelmalaki vapauttaa mm. opetus-, sivistys-, kulttuuri-, musiikki-, urheilu-, visailu-, harrastus-, keskustelu-, ajankohtais- ja uutisohjelmat sekä suorat lähetykset luokittelulta (Kuvaohjelmalaki 710/2011, 9§).

KUVIO 1. Kuvaohjelmien (eli elokuvien, video-, DVD- ja BD -tallenteiden sekä televisio-ohjelmien ja digitaalisten pelien) ikärajat.

Ikärajan lisäksi luokiteltujen ohjelmien yhteydessä voidaan näyttää sisältösymboleja. Sisältösymboleista voidaan esittää korkeintaan kaksi tärkeintä, ja ohjelman mahdolliset lisäsymbolit on mahdollista tarkistaa Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskuksen tietokannasta. (ks. MEKU 2012.)

Väkivalta

Seksi

Ahdistus

Päihteet

KUVIO 2. Kuvaohjelmien (eli elokuvien, video-, DVD- ja BD -tallenteiden sekä televisio-ohjelmien ja digitaalisten pelien) sisältösymbolit.

Kuvaohjelmanlain (710/2011, 15§) mukaan kuvaohjelmia arvioitaessa on otettava huomioon, millaisessa yhteydessä ja miten tapahtumat ohjelmassa kuvataan. Arviointiin vaikuttaa siis myös kuvaohjelman kokonaisuus, mikä ei kuitenkaan tarkoita pelkkää tarinaa, vaan myös teeman käsittelyä sekä yleistunnelmaa. Näiden lisäksi myös lajityyppi eli genre vaikuttaa luokitteluun. (MEKU 2012.) Televisiossa ohjelmakuuluttajat varoittavat ennakkoon K-merkinnällä varustetun ohjelman alkamisesta. Lisäksi TV-yhtiöt käyttävät ns. vedenjakajakellonaikoja eli kellonaikoja, jotka rajaavat eri ikäisille tarkoitettuja ohjelmia. Vedenjakajat ovat seuraavat: ennen kello 17:00 ei esitetä K12-ohjelmia, ennen kello 21:00 ei esitetä K16-ohjelmia ja ennen kello 23:00 ei esitetä K18-ohjelmia. (MEKU 2012.)

Vaikka digitaaliset pelit kuuluvat kuvaohjelmiin, pelien ikärajat noudattavat pääasiassa yleiseurooppalaista ikärajamerkintäjärjestelmää (PEGI, kuvio 3.), johon Suomi liittyi vuonna 2003. Järjestelmä käsittää ikärajojen lisäksi seitsemän sisältösymbolia, jotka kertovat ikärajan syistä (kuvio 4.). Mikäli pelissä ei ole PEGI-merkintää, tulee siinä olla kotimainen luokittelumerkintä. (PEGI 2012; MEKU 2012).

KUVIO 3. PEGI-ikärajamerkintäjärjestelmä

KUVIO 4. PEGI-ikärajamerkintäjärjestelmän sisältösymbolit

Pelejä ei Suomessa tarkasteta ennakkoon, minkä vuoksi pelien ikärajamerkinnät ovat suosituksia. Poikkeuksena tästä on ikäraja 18, joka ei ole suositus vaan sen noudattaminen on ehdotonta. 18-merkinnällä varustettujen pelien myyminen ja luovuttaminen alaikäisille on rikoslaisissa kiellettyä, ja lain rikkomisesta voi saada sakkoa tai vankeutta (Rikoslaki 39/1889, 17 luvun 18b§).

2.4 Mediankäytön sääntöihin liittyviä tutkimuksia

Mediankäytön sääntöjä on tutkittu Suomessa jonkin verran pääasiassa kvantitatiivisilla kyselyillä, mutta mediankäyttöön liittyvää vanhempien kasvatustietoisuutta ei ole tutkittu. Kuitenkin suomalaisten vanhempien käsityksiä joistakin mediakasvatustietoisuuteen sisältyvistä asioista on tutkittu. Seuraavassa esitelläänkin tutkielman kannalta keskeisempiä aiempia tutkimuksia, jotka liittyvät vanhempien mediakasvatustietoisuuteen tai joissa mediankäytön säännöistä on kysytty samaan ikäryhmään kuuluvilta lapsilta kuin *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimuksessa eli 7–11-vuotiailta. Näistä tutkimuksista 2000-luvun vaihteessa tehdyt keskittyvät mediankäytön säännöissä lähinnä television katseluun ja uudemmissa tutkimuksissa tulevat mukaan internet ja pelit.

Vuoden 2012 *Lasten mediabarometrissa* 988 4.- ja 6. -luokkalaista vastasi kyselyyn, jossa erityis-teemana oli tyttöjen ja poikien mediankäyttöjen erot. Tutkimuksen mukaan vanhemmat valvoivat tarkemmin tyttöjen mediankäyttöä. Tytöillä oli harvemmin pelikonsoleita käytössään, mikä ei ole kuitenkaan syy pelaamattomuuteen, vaan seuraus tyttöjen vähäisestä kiinnostuksesta pelaamista kohtaan. Pojat kokivat tyttöjä useammin, etteivät vanhemmat olleet kiinnostuneita keskustelemaan heidän mediasuosikeistaan. (Suonien 2013.)

Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskuksen *Lapsiperheiden mediakyselyssä 2012* (Pääjärvi, Hoppo & Pekkala 2013) selvitettiin 0–12-vuotiaiden lasten huoltajien käsityksiä lasten mediankäytöstä sekä perheen mediakasvatuksesta. Tutkimus toteutettiin kyselylomakkeella ja siihen vastasi 1438 huoltajaa. Kyselyn mukaan lapsen käyttämistä mediasisällöistä keskustellaan lähes kaikissa perheissä, ja huoltajat etsivät tietoa lasten turvallisesta mediankäytöstä pääasiassa internetistä. Mediankäyttöä rajoitetaan kodeissa monella tavalla, ja erityisesti ikärajajärjestelmää pidetään tärkeänä apuvälineenä. Lähes kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että huoltajien tulisi ottaa merkittävästi vastuuta lastensa turvallisesta mediankäytöstä. (Pääjärvi ym. 2013.)

Sanna Rinteen (2012) pro gradu -tutkielmassa selvitettiin sitä, millaisia käsityksiä vanhemmilla on medialukutaidoista sekä tarkasteltiin vanhempien näkökulmasta mediakasvatusta ja sen tärkeyttä lasten kasvatuksessa. Tutkielman aineistona oli kysely, johon vastasi 63 alakouluikäisen vanhempaa. Tutkielman mukaan vanhemmilla vaikuttaa olevan kokonaisuudessaan suhteellisen samanlainen käsitys medialukutaidosta, vaikka käsityksissä on variaatiota. Medialukutaidon käsitettiin sisältävän sekä medioiden käyttötaidon sekä mediasisältöjen ymmärtämisen. Keskeisimpänä medialukutaitoon sisältyvänä taitona vanhemmilla nousi kriittisyys, kun taas mediankäyttöä itseilmaisun väli-

neenä ei mainittu ollenkaan. Rinteen tutkielmassa erityisen huomioitavaa on se, että kyselyyn vastanneet ”*vanhemmat eivät juurikaan korostaneet medialukutaitoja siitä näkökulmasta, että niiden tarkoitus olisi suojella lapsia mahdollisilta mediahaitoilta*”. Painotus oli sen sijaan median suuressa roolissa elämässämme eli että pärjätäkseen yksilön tulee hallita medialukutaidot. Lasten mediakasvatus oli vanhempien mielestä tärkeää ja yhteisvastuu siitä kuului heidän mukaansa sekä kodille että koululle, mutta myös medialle itselleen. Vanhemmat kertoivat mediakasvattavansa lapsiaan käyttämällä yhdessä medialaitteita, keskustelemalla, opastamalla sekä asettamalla rajoja. (mt. 54–57.)

Pelien voima ja pelaamisen hallinta -tutkimusprojektissa (Ermi, Heliö & Mäyrä 2004) tutkittiin säännöllisesti tietokone- tai konsolipelejä pelaavia 10–12-vuotiaita lapsia sekä heidän perheitään pelaamisen merkityksestä sekä pelaamiseen liittyvistä mielihyvän ja hallinnan kysymyksistä. Tutkimuksessa toteutettiin ensin kyselytutkimus erikseen lapsille (N=284) ja heidän vanhemmilleen (N=284), minkä lisäksi 15 perhettä haastateltiin kodeissaan. (mt. 40–41.) Tutkimuksen mukaan lapset ovat vanhempiaan edellä sekä pelinlukutaidossa että tietoisuudessa peleistä. Vanhempien heikompi tietoisuus saattaa johtaa kuvaohjelmalain vastaisten pelien pelaamiseen tai soveltumattomiin laitehankintoihin. Vanhempia ei kuitenkaan haluta syyllistää, vaan kannustaa keskusteluun, pohdintaan ja yhteisiin pelihetkiin tämän vetovoimaisen mediamuodon ympärillä. Pelinlukutaitoiset vanhemmat todennäköisesti pystyvät myös perustelemaan asettamansa pelaamisrajoitukset omien kokemustensa tai asiantuntemuksensa pohjalta. (mt. 139–142.)

Tuoreen *EU Kids Online* -tutkimuksen mukaan Suomi kuuluu sellaisten maiden joukkoon, joissa 9–16-vuotiaat käyttävät paljon internetiä, mutta kohtaavat kuitenkin vähän riskejä. Suomea enemmän riskejä koetaan esimerkiksi muissa Pohjoismaissa. Mahdollisina syinä riskien vähyyteen esitetään tehokkaat kampanjat tietoisuuden nostamiseksi, säätelystrategiat sekä vanhempien keinot lasten internetkasvatukseen. (Haddon, Livingstone & the EU Kids Online network 2012, 2.) Suomessa vanhemmat toteuttavat keskimääräistä enemmän aktiivista internetkasvatusta, kuten keskustelua ja yhteisiä nettiaktiviteetteja, ja rajoittavat internetin käyttöä keskimääräistä vähemmän. Yleensä internetin käytön lisääntyminen parantaa myös digitaalisia taitoja, joita suomalaislapsilla oli enemmän kuin muiden tutkimukseen osallistuneiden maiden lapsilla. Tämän vuoksi nähdään, että käytön rajoittaminen ei ole paras mahdollinen keino internetkasvatukseen. (Kupiainen, Suoninen, Kotilainen & Nikunen 2012, 22.)

EU Kids Online -verkosto on kohdistanut internetiin liittyvää tutkimustaan myös huoltajiin. Uusimman tutkimuksen mukaan mediankäyttöä rajoittavat enemmän ne huoltajat, joilla on matalampi

koulutustaso sekä matalampi sosioekonominen asema, ja jotka käyttävät vähemmän internetiä ja ovat taidoiltaan epävarmempia. Vaikuttaa siltä, että he kokevat olevansa liian epävarmoja toteuttaaakseen aktiivista mediakasvatusta. Tutkimuksen mukaan on näyttöä siitä, että aktiivinen mediakasvatus, kuten esimerkiksi keskusteleminen, yhdessä tekeminen ja kannustaminen, voi vähentää riskejä internetissä. Toisin kuin mediankäytön rajoittaminen, aktiivinen mediakasvatus ei kuitenkaan vähennä lasten mahdollisuuksia internetin käyttöön. Mikäli lapsi kokee jotain negatiivista internetissä, vanhemmat reagoivat siihen usein lisäämällä sekä valvontaa että turvallisuutta. (Duerager & Livingstone 2012.)

Suorannan, Lehtimäen sekä Hakulisen (2001) teos *”Lapset tietoyhteiskunnan toimijoina”* raportoi lapsiin ja lapsiperheisiin kohdistuneesta kyselylomake- sekä haastattelututkimuksesta, jolla pyrittiin analysoimaan lasten asemaa suomalaisessa tietoyhteiskunnassa tarkoituksena välittää lasten omat näkemykset sellaisina kuin ne tulivat esiin. Kyselytutkimukseen vastanneet lapset olivat 8–10-vuotiaita (N=945) ja haastatelluissa perheissä (N=8) lapset olivat 4–12-vuotiaita. Tätä tutkimusta aiemmin suomalaisten lasten ja nuorten käsityksiä tietoyhteiskunnassa elämisestä ei ole kysytty vastaavalla tavalla ja vastaavassa laajuudessa. (Suoranta yms. 2001, 7–16.) Tutkimuksessa kartoitettiin myös perheissä olevia mediakieltoja, ja tutkimuksen mukaan vain joka viidennellä lapsella on rajoituksia televisionkatselun suhteen, vaikka vanhemmat kuitenkin korostavat rajojen merkitystä ja tärkeyttä. *”Vanhempien haastatteluissa kyllä puhutaan melko runsaasti televisionkatselun rajoista, mutta puheesta rakentuu melko hajeinen ja epäselkeä käsitys siitä, mitä oikeastaan pitäisi rajoittaa ja miksi. -- Löytääksemme kasvatuskäsityksiä, olisi pitänyt kysyä jatkokysymyksiä kuten, miksi rajoja pitää asettaa”* (mt. 86).

Tutkimuksista vanhin, mutta tutkielman kannalta hyvin keskeinen on Kytömäen (1999) väitöskirja *”Täytyy kattoo, jos saa kattoo”*. Kytömäki haastatteli ala- ja yläkouluikäisiä varhaisnuoria sekä heidän vanhempiaan televisio-ohjelmien vastaanotosta sekä televisionkatselusta perheissä. Kytömäen tutkimuksessa päädytään siihen, että vanhemmat kontrolloivat vähäisesti lasten televisionkatselua. Tämän lisäksi kaikki Kytömäen haastattelemat vanhemmat näkivät lapsiensa katselevan televisiota kohtuullisesti. Lasten televisionkatselun kuvaaminen neutraalilla, ei-moraalisella tavalla selittyy osaltaan vanhempien näkemyksellä lasten erityislaatuisuudesta: lasten TV-innostus on luonnollista ja menee aikanaan ohitse. Vähäinen kontrolli nähdään kuitenkin yleensä vanhempien välinpitämättömyytenä ja ”epätäydellisenä” kasvatuksena. Kytömäen tutkimuksen mukaan vanhemmat eivät kuitenkaan ole tilanteesta huolissaan, vaan ongelmia nähdään olevan ”muilla”. Mikäli lapsilla ei vaikuta olevan vaikeuksia television katselutilanteessa, vanhemmat antavat lasten katsella itsenäi-

sesti luottaen kokemukseensa vanhempina. Käsitys vähäisestä kontrollista ”epätäydellisenä” kasvatuksena johtuu Kytömäen mukaan oppimis- ja kehitysteoreettisesta ongelmasta. (Kytömäki 1999, 16–17, 95–98, 195.) Kytömäki (mt. 195) käyttääkin Jaan Valsinerin (1987) kehitysteoriaa selittämään sen, että ”lapsille sallittu omatoimisuus tai vanhempien ”epätäydellisyys” arkielämän ratkaisujen teossa on olennainen osa itse lapsen kehitystä koskevaa teoriaa”. Tässä tutkielmassa tukeudutaan Valsinerin teoriaan, mutta siihen liittyvänä olennaisena osana nähdään kasvatustietoisuuden käsite, jota tutkielmassa sovelletaan suhteessa mediaan.

2.5 Kasvatustietoisuus ja vapaan toiminnan vyöhyke

Käsitykset syistä, joiden vuoksi rajoja asetetaan, pohjautuvat vanhempien kasvatustietoisuuteen (kuvio 5.). Kasvatustietoisuudella tarkoitetaan vanhempien tietoisuutta omasta toiminnastaan kasvattajina sekä kasvatustoimintaan liittyvistä velvollisuuksista ja oikeuksista. Kasvatustoiminta perustuu vanhempien käsityksiin arvoista ja ihmiskäsityksestä sekä toiminnan tavoitteista, menetelmistä ja tuloksista. Kasvatustietoisuudella viitataan myös kykyyn kasvattaa lapsia kontrolloidusti ja suunnitelmallisesti, mikä edellyttää lapsen kasvun ehtojen ja mahdollisuuksien tiedostamista, jossa otetaan huomioon koko perheyhteisö. (Poikolainen 2002, 11–12, 77–84; Hämäläinen 61–68; Sintonen 2009, 187.)

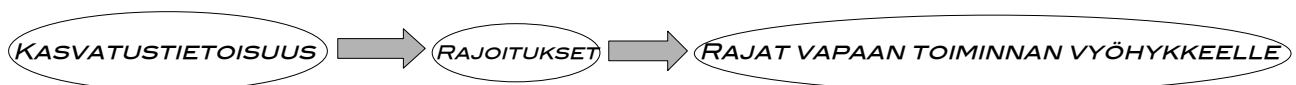
KUVIO 5. Kasvatustietoisuuden sisältö (vrt. Poikolainen 2002, 3; Hirsjärvi 1980, 19–20; Hirsjärvi 1981, 51–52)

Kasvatustietoisuuteen kuuluu lisäksi kyky kasvatustoiminnan erittelyyn, reflektointiin sekä tiedon hankintaan, jotta toimintaa voisi kehittää. Tämä tarkoittaa sitä, että kasvatustietoisuus on jatkuva prosessi, johon vaikuttaa useat eri tekijät, kuten vanhempien oma elämänhistoria saadusta kotikas-

vatuksesta lähtien, käytännön kokemus, lainsäädäntö sekä kulttuuripiiri, kulttuurissa kollektiivisesti ylläpidetyt merkitykset ja käsitykset, jotka ilmenevät esimerkiksi julkisessa puheessa (Poikolainen 2002, 11–12, 77–84, 149; Sintonen 2009, 187; Hämäläinen 2011, 59–68.) Kasvatustietoisuuden taustalla on lisäksi Värin (2011, 51–52) mukaan ns. ajan henki eli yhteiskunnan merkitysnäkökenttä, joka suuntaa ja luo ”*odotushorisontin*” kasvatuksen päämäärille. Merkitysnäkökenttä muodostuu kaikenkattavista ideologisista, uskonnollisista ja metafysisistä näkemyksistä (uskomuksista ja ideaaleista). Ajan hengessä tiivistyy kulloisellekin ajalle tyypilliset arvostukset, toiveet ja pyrkimykset, ja nämä ovat itsestäänselvyyksinä mukana arjessamme. (Väri 2011, 51–52.)

Kasvatustietoisuudessa kietoutuvat yhteen kasvatuksen päämäärä-, menetelmä-, tilanne- ja tulostietoisuus (Hämäläinen 2011, 67). Jos uskoisimme, että lasten kasvatuksella ei ole perusteita tai että emme voi olla tietoisia kasvatuksen päämääristä, lasten kasvattaminen olisi mahdotonta. Kasvattajalla on siis oltava käsitys hyvästä elämästä, vaikka hän ei lopulta tietäisikään, mitä se todella on. (Väri 2004, 27.) Käsitykset hyvästä elämästä ja ylipäättään kasvatuksesta ovat kuitenkin vain osittain tiedostettuja. Käsitykset myös vaihtelevat kulttuuripiireittäin, mistä romanikulttuuri voi olla esimerkkinä. Vaihtelua on myös siinä, miten tietoista ja reflektointia kasvatusta on. Vanhemmissa on siis hyvin erilaisia kasvattajia sekä tietoisuuden että toiminnan tasoilla. Reflektoinnin myötä kasvatustietoisuuden osat muuttuvat, mikä kenties selkiyttää vanhempien käsityksiä kasvatuksesta. (Hämäläinen 2011, 60, 67.) Aiemmin vanhempien kasvatustietoisuutta on luokiteltu kehittyneisyyden perusteella eri tasoihin (ks. Hirsjärvi 1981), mutta tällaisen hierarkkisen näkemyksen sijaan kasvatustietoisuus nähdään nykyisin rakentuvan jatkuvana prosessina (Poikolainen 2002, 12). Suomalaisen vanhempien kasvatustietoisuudessa on sekä altruistisia että egoistisia piirteitä ja heidän käsityksensä vanhemmuudesta ja lasten kasvatuksesta vaihtelevat autoritaarisesta rakentavaan ja määrittävästä ohjaavaan (Hirsjärvi 1981; Poikolainen 2002).

Kasvatustietoisuus siis ohjaa aikuisia rajojen määrittämisessä. Säännöt yhdessä muiden rajoittavien tekijöiden kanssa rajaavat sen alueen, jonka sisällä lapsi voi toimia itsenäisesti. Tätä aluetta Jaan Valsiner (1987, 97–99) kutsuu vapaan toiminnan vyöhykkeeksi (Zone of Free Movement). Kuviossa 6. on esitetty kasvatustietoisuuden yhteys vapaan toiminnan vyöhykkeeseen.

KUVIO 6. Kasvatustietoisuuden ja vapaan toiminnan vyöhykkeen yhteys

Vapaan toiminnan vyöhyke siis rakentuu sosiaalisesti, koska se pohjautuu kulttuurisiin käsityksiin ja syntyy vuorovaikutuksessa niihin. Vapaan toiminnan vyöhyke rajaa lapsen pääsyä ympäristön eri alueisiin, rajaa käytettävissä olevia objekteja sekä näiden objektien kanssa toimimista. Vyöhykkeen päämääränä on kanavoida lapsen kehitys tarkoituksenmukaisilla ja valikoivilla rajoittavilla rakenteilla yhteiskunnassa hyväksyttyyn suuntaan. Monesti vapaan toiminnan vyöhyke määritellään aikuisen ja lapsen yhteisessä toiminnassa. Kun lapsi varttuu ja hänen suhteensa ympäristöön muuttuu, vapaan toiminnan vyöhyke voi vanhentua, ja silloin se konstruoidaan uudelleen sopivammalle tasolle. Pienillä lapsilla rajoittamisen keinot ovat fyysisiä esim. turvalukkoja ja lapsiportteja. Lapsen kehittyessä fyysiset rajoittamisen keinot muuttuvat sisäistetyiksi psykologisiksi ilmiöiksi kuten uskomukset ja sosiaaliset normit. Vapaan toiminnan vyöhyke ei ole tasaisesti rajattu kokonaisuus, vaan perheistä ja lasten iästä riippuen joillakin elämänalueilla rajoja ei ole määritelty ollenkaan tai ne ovat epämääräisiä. Toisissa asioissa rajat saattavat olla hyvinkin selkeät. (Valsiner 1987, 91–114; Kytömäki 1999, 197–198.) Eli joko sääntöjä ei ole tai sitten ne ovat eksplisiittisiä, implisiittisiä tai tiedostamattomia. Vapaan toiminnan vyöhykkeen sisällä on lisäksi edistetyn toiminnan alue, joka viittaa toimenpiteisiin, joiden avulla vanhemmat pyrkivät kehittämään lapsensa kykyjä (Valsiner 1987, 101).

Sääntöjen haastavasta luonteesta huolimatta tutkielmassa pyritään kartoittamaan mediankäytön sääntöjä perheissä, ja Suorannan, Lehtimäen ja Hakulisen (2001, 86) kehotuksesta lähdetään kysymään vanhemmilta syitä niiden asettamiselle. Tutkielmassa siis selvitetään, millainen on se vanhempien kasvatustietoisuus, jonka perusteella he rajoittavat mediankäyttöä ja luovat rajat vapaan toiminnan vyöhykkeelle. Sen vuoksi, että kasvatustietoisuus rajautuu koskemaan mediankäyttöä, se on nimetty mediakasvatustietoisuudeksi. Mediakasvatustietoisuutta ei ole ennen tutkittu, minkä vuoksi tämän tutkielman yksi tarkoitus on hahmotella termin sisältöä aineistolähtöisesti. Tutkimusongelma on muotoiltu yhdeksi tutkimuskysymykseksi, jota selvitetään kolmen alakysymyksen avulla.

Tutkimuskysymys: Miten mediakasvatustietoisuus näkyy mediankäytön sääntöinä?

- 1.) Millaisia mediankäytön sääntöjä perheissä on lasten mukaan?
- 2.) Miten vanhemmat perustelevat asettamansa mediankäytön säännöt?
- 3.) Mistä vanhemmat ammentavat mediakasvatustietoisuuttaan ja mitä tähän kasvatustietoisuuteen sisältyviä käsityksiä on sääntöjen asettamisen taustalla?

3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä tutkielmassa tutkimuksen toteuttamista käsittelevä luku on jaettu kahteen osaan, kvantitatiiviseen ja kvalitatiiviseen. Se ei tarkoita sitä, että suuntaukset nähtäisiin toisistaan irrallisina. Tutkijan roolini tutkimuksen toteutuksen eri vaiheissa on ollut hyvin erilainen, joten ei ole mielekäästä raportoida niistä samassa yhteydessä, vaan vasta näillä eri tutkimusmetodeilla saadut tulokset kootaan yhteen. Tällaisen metodisen triangulaation eli metodien yhdistämisen (ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 142) tarkoitus on siis asettaa eri tutkimusottein kerätyt aineistot vuoropuheluun.

Tötön (2000) mukaan kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen sanotaan usein täydentävän toisiaan, mutta todellisuudessa kvalitatiivisella tutkimuksella ajatellaan olevan positiivisia ominaisuuksia ja kvantitatiivisella vain negatiivisia. Kun halutaan tutkia ns. ihmistä ihmisenä, kvantitatiiviset menetelmät usein rajataan automaattisesti pois, koska ne edustavat ”likaista” luonnontiedettä, joka alentaa ihmisen eläimeksi. Näin asettuvat vastakkain kulttuuri ja luonto. Lisäksi jos kvalitatiivisen aineiston ajatellaan olevan autenttinen osa tutkittavaa maailmaa, unohdetaan se, että myös kvalitatiivinen aineisto on välittynyttä ja rajattua. Molemmissa tutkimusotteissa aineisto on siis tehty, ei annettu. (Töttö 2000, 10–37.)

Pragmatismi lähtee liikkeelle ajatuksesta, että metodit eivät edusta erilaisia todellisuuskäsityksiä, mutta ne avaavat silti erilaisia näkökulmia samasta todellisuudesta. Pragmatismissa erilaisten metodien samanaikaiseen käyttämiseen ei nähdä esteitä, mutta metodien valinnan tulee perustua tutkimuksen mukaisuuteen kyseisen tutkimusongelman ratkaisemisessa. (Raunio 1999, 338.) Tutkimus on kysymysten esittämistä, ja kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus vastaavat erilaisiin kysymyksiin. Tutkimusongelma siis määrittelee sen, mitä menetelmiä käytetään. Kun tutkimuksessa on useammantyyppisiä ongelmia, silloin käytetään useampaa menetelmää. Tässä tutkielmassa kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus nähdään täten aidosti täydentävän toisiaan, sillä menetelmien komplementaarinen käyttö on jo alun perin suunniteltu kattamaan tutkimuksen eri alueita. Kvantitatiivinen osuus selvittää kattavasti mediankäytön sääntöjä. Kvalitatiivinen osuus tuo tutkielmaan mukaan kasvatustieteellisemmän näkökulman vanhempien kasvatustietoisuudesta. Haastattelut antavat myös kontekstuaalisesti syvempää tietoa kyselyn tuloksista, mikä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kvantitatiivinen tutkimus toimisi esitutkimuksena, jonka tuloksiin kvalitatiivinen tutkimus ottaa kantaa. (Töttö 2000, 14, 47; Hirsjärvi & Hurme 2001, 27; 32.)

Triangulaation taustalla on ajatus luotettavamman sekä myös rikkaamman ja monipuolisemman kuvan saamisesta tutkimuskohteesta. Luotettavuuden kannalta kiinnostavaa on se, kuinka samansuuntaisia eri menetelmillä saadut tutkimustulokset ovat. Mikäli tulokset eivät vahvista toisiaan, tilanne saattaa olla ongelmallinen. Toisaalta erisuuntaiset tulokset voidaan nähdä asiaankuuluvina kompleksisen todellisuuden eri puolina tai uusina tutkimusaiheina, jotka vaativat syvempää selvittämistä. (Raunio 1999, 340–341.)

3.1 Lasten mediabarometri 2011-kyselytutkimus

3.1.1 Kyselytutkimuksen kuvaus

Tässä tutkimuksessa perheissä olevia mediankäyttöön liittyviä sääntöjä selvitetään kattavasti *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimusta varten kerätyllä aineistolla. Tutkimuksessa alakoululaisilta selvitettiin kyselylomakkeella mediankäyttöä sekä kokemuksia mediakasvatuksesta. *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimushanke poikkesi perinteisestä tavasta tehdä tutkimusta, sillä kyselylomakehaastattelun 1.- ja 3. -luokkalaisille teki yläkouluikäiset nuoret. Tutkimushankkeen loppuraportti julkaistiin keväällä 2012 (ks. Pääjärvi 2012a).

Kun tulin mukaan *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimukseen toukokuussa 2011, kyselylomaketta oltiin parhaillaan tekemässä. Tämän tutkielman liitteissä ei ole kokonaisia kyselylomakkeita, sillä ne on saatavilla hankkeen loppuraportista, jonka voi ladata internetistä (ks. Pääjärvi 2012a, 70–99). Liitteenä sen sijaan on kyselylomakkeista ne kysymykset, joita tässä tutkimuksessa tarkastellaan (Liite 1). Kysymyslomakkeen tekovaiheessa esitin mukaan kysymyksen mediankäytön kielloista rangaistuksena, joka päättyi lopulliseen lomakkeeseen. Kyselylomakkeen valmistumisen jälkeen käytännön aineistonkeruu oli minusta riippumatonta. Aineisto on siten sekundaariaineisto, joka eroaa primaariaineistosta siten, että havaintoaineisto ei ole tutkijan itse keräämää (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 186). Aineiston keruuta koordinoi hankkeeseen palkattu tutkija KM Saara Pääjärvi ja aineiston keruusta vastasivat Mannerheimin Lastensuojeluliiton kouluttajat sekä yläkoululaiset tukioppilaat (1.- ja 3. -luokkalaisten osalta). Kyselylomakkeiden tallentamiseen palkattiin työntekijöitä ja aineiston analysoi PsM Riikka Hirvonen.

Lasten mediabarometri 2011 -kyselylomakkeeseen vastasi vuoden 2011 syyslukukauden aikana 1137 oppilasta, joista 1. -luokkalaisia oli 322, 3. -luokkalaisia 298 ja 5. -luokkalaisia 517. Viides-

luokkalaisia osallistui tutkimukseen eniten, koska käytännön ongelmien takia Lapista kerättiin aineistoa ainoastaan viidesluokkalaisilta. Alueellisen kattavuuden takaamiseksi kyselyyn vastanneet oppilaat olivat yhdeksältätoista eri koululta eri puolelta Suomea. Aluehallintovirastojen alueilta pyrittiin ottamaan tutkimukseen mukaan väkilukuun suhteutettuna sopiva määrä paikkakuntia. Lappi otettiin mukaan, jotta alueellista kattavuutta saatiin vahvistettua. Väkilukuun suhteutettiin myös koulujen valintaa sijainnin perusteella eli mukana olleet koulut sijaitsivat sekä kaupungissa, taajamissa että maaseudulla. Myös erilaisten sosioekonomisten alueiden kattavuus pyrittiin huomioimaan tutkimuksessa. (Hirvonen 2012, 17.)

Koulut valikoituivat tutkimukseen myös sen mukaan, toteutettiin paikkakunnan yläkoululla Mannerheimin Lastensuojeluliiton tukioppilastoimintaa, sillä 1.- ja 3. -luokkalaisia haastatelleiden yläkoululaisten tuli olla tukioppilaita. Tutkimuksen toteutuksen helpottamiseksi tutkimukseen pyrittiin valitsemaan ensisijaisesti yhtenäiskouluja ja toissijaisesti toisiaan lähellä sijaitsevia ala- ja yläkouluja. Jokaisesta koulusta tutkimukseen osallistui 1–2 luokallista sekä 1.-, 3.- että 5. -luokkalaisia, Lappia lukuun ottamatta. Koulujen sisällä luokat valikoituivat pääasiassa aakkosjärjestyksen mukaisesti. (Hirvonen 2012, 17.)

Suomen mittakaavassa tutkimuksen otosjoukko (N=1137) on edustava, vaikkakin edustavuutta vähentää hieman se, ettei tutkimuksessa ollut mukana ruotsinkielisiä kouluja. Lisäksi tytöt ovat aineistossa hieman yliedustettuina, sillä vastaajissa tyttöjä oli 51,1% ja ikäluokassa heitä on 48,6%. Aineisto on kerätty alueellisesti kattavasti ja tutkimuksessa huomioitiin myös sosioekonomiset alueerot sekä koulujen sijainti paikkakunnilla. Lapista kerättiin aineistoa ainoastaan 5. -luokkalaisilta, joten Lapin osalta aineisto ei ole kattava. Täten myös 5. -luokkalaisilta kerättyä aineistoa on muita enemmän. (Hirvonen 2012, 17–18.)

Lasten mediabarometri 2011 -kyselylomakkeen mediakasvatukseen liittyvässä osuudessa kysyttiin perheissä olevista mediaan liittyviä säännöistä, medialaitteiden käytön opettelusta sekä mediaan liittyvistä keskusteluista. Tutkielmassani käsittelen *Lasten mediabarometri 2011* -aineiston mediaan liittyvien sääntöjen osuutta, jossa kysyttiin säännöistä, niiden sopivuudesta, nukkumaanmenoajasta, esto-ohjelmista, mediankäytön kieltämisestä rangaistuksena sekä sisarusten vaikutuksesta ikärajojen noudattamiseen. Ekaluokkalaisilla mediankäytön sääntöihin liittyviä kysymyksiä oli neljä kappaletta (K25–K28), kolmasluokkalaisilla viisi kappaletta (K25–K29) ja viidesluokkalaisilla kahdeksan kappaletta (K25–K32) (ks. Liite 1).

3.1.2 Aineiston analysointi

Tämän tutkielman tilastolliset analyysit on tehty SPSS -ohjelmistolla. Analyyseistä suurimman osan on tehnyt *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimuksen analysoija Riikka Hirvonen ja loput tutkija itse. Kyselylomakkeen kaikki muuttujat ovat laatuero- eli nominaaliasteikollisia, minkä vuoksi aineistoa on analysoitu frekvenssilaskelmilla sekä ristiintaulukoinneilla. Tarkoituksena on ollut vertailla oppilaiden vastauksia sekä löytää eroja ja samankaltaisuuksia eri ryhmien väliltä. Analyyseissä otoskoko N voi poiketa todellisista vastaajamääristä, mikä johtuu painokertoimien käytöstä sekä puuttuvista tiedoista. Kaikissa analyyseissä on käytetty painokertoimia joko koko aineistolle, jolloin on painotettu sukupuolen, luokka-asteen ja maantieteellisen alueen mukaan tai luokka-asteittain, jolloin on painotettu sukupuolen ja maantieteellisen alueen mukaan.

Nominaaliasteikollisten muuttujien vuoksi tutkimuksessa käytetään tilastollisena testinä epäparametristä Pearsonin χ^2 -testiä (ks. esim. Nummenmaa 2009, 300–308). Tilastolliset merkitsevyysrajat ovat tässä tutkimuksessa käyttäytymistieteissä yleisesti käytetyt

- $p = 0,05$ (5 %:n todennäköisyydellä väärä hypoteesi)
- $p = 0,01$ (1 %:n todennäköisyydellä väärä hypoteesi) ja
- $p = 0,001$ (0,1 %:n todennäköisyydellä väärä hypoteesi) (Nummenmaa 2009, 149).

Mitä pienempi p:n arvo on, sitä merkitsevämpi tulos on. Näiden rajojen mukaan saadaan merkitsevyystasot:

- jos $p \leq 0,001$, niin tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä (merkitty symbolilla ***)
 - jos $0,001 < p \leq 0,01$, niin tulos on tilastollisesti merkitsevä (merkitty symbolilla **)
 - jos $0,01 < p \leq 0,05$, niin tulos on tilastollisesti melkein merkitsevä (merkitty symbolilla *)
- (KvantiMOTV 2012).

Lasten mediabarometri 2011 -tutkimuksen aineisto on tallennettuna Yhteiskuntatieteellisessä tietovarastossa koodilla FSD2719 ja aineisto on mahdollista tilata arkistosta (ks. www.fsd.uta.fi). Aineiston vapaan saatavuuden vuoksi tämän tutkielman liitteissä ei ole taulukoita tehdyistä ristiintaulukoinneista, vaan tuloksissa esitetään kolme arvoa: Pearsonin χ^2 -testin arvo, vapausaste (df) sekä p-arvo *-symbolilla esitetyn merkitsevyystason kera.

3.1.3 Kyselytutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuuden yhtenä kriteerinä pidetään tarkkaa raportointia sekä menetelmien arviointia. *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimushankkeen loppuraportista on luettavissa hankkeen tarkka toteutus, menetelmän arviointia sekä tutkimuksen eettisyydestä ja luotettavuudesta (Pääjärvi 2012a). Muihin kyselytutkimuksiin verrattuna *Lasten mediabarometri 2011* -hankkeen tutkimusmenetelmässä ei havaittu seikkoja, joiden vuoksi aineiston luotettavuus olisi kyseenalainen (Pääjärvi & Toukonen 2012, 62). Tässä tutkielmassa raportoidaan tutkielman kannalta oleelliset seikat kyselytutkimuksen luotettavuudesta ja eettisyydestä.

Kvantitatiivisen tutkimuksen yhteydessä luotettavuutta tarkastellaan yleensä validiteetin ja reliabiliteetin käsitteiden avulla. *Validiteetilla* tarkoitetaan sitä, kuinka hyvin tutkimuksessa on onnistuttu mittaamaan haluttua asiaa (Nummenmaa 2009, 360–362). *Reliabiliteetilla* tarkoitetaan mittauksen virheettömyyttä. Tosin on otettava huomioon, että mittaustuloksiin jää aina hieman satunnaisvirheitä, jotka johtuvat esimerkiksi mittaustilanteesta, mittaajasta ja tutkijasta. (mt. 346).

Tilastollinen lomaketutkimus on mielekäs tapa, kun halutaan selvittää suuren vastaajamäärän näkemyksiä asioista. Validiteettia ja reliabiliteettia pyrittiin huomioimaan tutkimuksessa eri tavoin. *Lasten mediabarometri 2011* -kyselylomakkeet suunniteltiin edellisen vuoden *Lasten mediabarometri 2010* -haastattelulomakkeen pohjalta. Lomakkeet testattiin keväällä 2011 ja niitä muokattiin hieman saatujen testauskokemusten jälkeen. Kyselylomakkeiden suurimmaksi heikkoudeksi on nähty se, ettei kyselylomakkeeseen laaditut vastausvaihtoehdot tavoita lomakkeen vastaajan ajatusmaailmaa (Hirsjärvi & Hurme 2001, 37). *Lasten mediabarometri 2011* -hankkeessa 5. -luokkalaiset täyttivät kyselylomakkeet itsenäisesti, mutta 1. -ja 3. -luokkalaiset täyttivät kyselylomakkeen MLL:n yläkouluikäisen tukioppilaiden avustuksella niin, että tukioppilaat haastattelivat oppilaita ja kirjasivat vastaukset kyselylomakkeisiin. Luokissa oli aina mukana myös vastuullinen aikuinen, joka oli pääsääntöisesti MLL:n nuorisotyön kouluttaja. Tukioppilaat, jotka ovat saaneet koulutuksen haastattelemiseen juuri kyseisen kyselylomakkeen kanssa, ovat aikuista lähempänä alakoululaisen ajatusmaailmaa, ymmärtävät haastateltavien mediakokemuksia ja oletettavasti alakouluikäisten on helpompi puhua tukioppilaalle kuin aikuiselle. Metodia testattiin *Lasten mediabarometri 2010* -tutkimuksen yhteydessä ja siitä saatujen hyvien kokemusten pohjalta sitä lähdettiin laajentamaan *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimuksessa. (ks. Tuominen 2011, 63.)

Lomakkeeseen vastaavan oppilaan ajatusmaailmaa pyrittiin tavoittamaan myös muokkaamalla etu-

käteen kunkin luokka-asteen lomaketta hieman erilaiseksi ennalta oletettujen mediankäytön erojen mukaisesti. Aikamääriä arvioivat kysymykset jätettiin lomakkeista kokonaan pois, koska lapset kokevat ne usein vaikeiksi. Lomakkeiden testauksen jälkeen myös ”kuinka usein” -kysymysten vastausvaihtoehdot muokattiin helpommin vastattaviksi. (Hirvonen 2012, 18.) Myös lomakkeen pituus vaihteli siten, että viidesluokkalaisilla oli pisin lomake. Haasteena kyselylomakeaineiston kohdalla saattaa olla se, että sääntöjen tiedostamattoman luonteen vuoksi lomakekyselyn pohjalta voi olla hankala tehdä päätelmiä (Kytömäki 1999, 90). Tätä seikkaa silmällä pitäen kyselylomakkeessa on lueteltu erilaisia sääntöjä ja lomake sisältää myös kysymyksen nukkumaanmenoajasta, joka on usein selvin eksplisiittinen sääntö perheissä (ks. Kytömäki 1999, 103; 119) ja toimii myös mediankäyttöä rajoittavana sääntönä.

Tukioppilaat pitivät tutkimuksen keruuta varten saamaansa koulutusta ja sen antamia valmiuksia riittävinä. Kouluttajien mukaan tukioppilailla oli joitain kyselytekniisiä ongelmia, jotka liittyivät tarkentavien kysymysten puuttumiseen sekä liialliseen johdatteluun. Tällaisia kyselytekniisiä ongelmia esiintyy kuitenkin myös aikuisilla haastattelijoilla. Kolme tukioppilaiden palautelomakkeen palauttanutta oppilasta kommentoi, etteivät jotkut lapset ymmärtäneet kaikkia lomakkeessa esitettyjä kysymyksiä tai käytettyjä termejä. Muutamat tukioppilaiden merkitsemät kohdat kyselylomakkeissa olivat puutteellisia, mutta kohdat olivat useimmiten samoja, joihin myös viidesluokkalaisilla oli ollut vaikeuksia itsenäisesti vastata. Tämä viittaa tarpeisiin parantaa kyselylomaketta. (Pääjärvi & Toukonen 2012, 60–63.) Mediankäytön sääntöjä koskevassa kysymyspatteristossa kohtaa ”*Sääntöjä ei ole, koska käyttää medioita niin vähän tai vain aikuisen valvonnassa*” ei voi pitää validina, sillä osa väitteeseen ”*kyllä*” vastanneista on kuitenkin raportoinut säännöistä tai käyttävänsä mediaa jopa kohtuullisen paljon.

Kaikkiaan *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimuksen toteutuksessa on ollut mukana iso joukko ihmisiä, joten satunnaisvirheen mahdollisuus kasvaa huomattavasti. Toisaalta pienemmällä ihmismäärällä tutkimushanke ei olisi onnistunut samassa ajassa. Datan analysointivaiheen toteutti hankkeessa yksi henkilö, joka ajoi SPSS-analyysit myös tähän tutkielmaan esitettyjen ohjeiden perusteella. Myöhemmin ajoin itse SPSS-analyyseja lisää. Näistä osa oli uusia ja osa samoja, jotta nähtiin saatiinko eri analysoijilla sama lopputulos. Saadut analyysit tulkittiin irrallaan hankkeen loppuraportista, millä pyrittiin varmistamaan se, että analyysejä tulkittiin oikein. *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimuksen aineisto on saatavilla Yhteiskuntatieteellisessä tietoaarkistossa, joten kuka tahansa voi tarkistaa analyysit.

Lasten mediabarometri 2011 -tutkimuksessa eettistä tarkastelua tehtiin huolellisesti sekä tutkittavina että tutkijoina olleiden lasten vuoksi. Tutkimuksessa lähtökohtana oli lapset ja nuoret aktiivisina toimijoina, oman elämänsä informantteina sekä kompetentteina aineiston kerääjinä. Sekä lapsi-informanteille että nuorille tukioppilaille tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista. Alaikäisten lasten ja nuorten hyvinvoinnista pyrittiin pitämään huolta tutkimuksen aikana, ja heille painotettiin tutkimuksen luottamuksellisuutta. (Pääjärvi 2012b, 12–15.) Nuorempia oppilaita kyselylomakkeen kanssa haastatelleet tukioppilaat olivat vapaaehtoisia kouluyhteisönsä hyväksi toimivia oppilaita. Tukioppilastoiminnan arvoihin on listattu esimerkiksi luottamuksellisuus ja tavoitteisiin nuorten osallisuuden lisääminen koulussa (MLL 2012). Lähtökohtaisesti tukioppilaat ovat siis luotettavia toimijoita, mikä näkyi myös tutkimushankkeen tehtävien hoitamisessa. Tukioppilaiden ja haastattelujen lasten välinen suhde oli välitön ja lapset nauttivat itseään vanhempien oppilaiden huomiosta. Nuorten ottamisella mukaan tutkimuksen tekemiseen pyrittiin uudenlaisen tiedon keräämistävän testaamisen lisäksi vahvistamaan nuorten toimijuutta. Näiden tavoitteiden katsottiin toteutuneen hankkeessa hyvin, ja suurin osa tukioppilaista raportoi uudenlaisen toimimisen olleen positiivinen kokemus. (Pääjärvi & Toukonen 2012, 60–63.) Korvauksena työstään tukioppilaat saivat kouluilleen ilmaisen kiitostilaisuuden sekä itselleen rintamerkin ja todistuksen (Pääjärvi 2012b, 15).

3.2 Haastattelut perheissä

3.2.1 Teemahaastattelu

Lasten mediabarometri 2011 -tutkimushankkeen fokus ei ollut kasvatustieteellisessä näkökulmassa, joten tutkielmaan tämä näkökulma tuodaan mukaan perheissä tehdyillä haastatteluilla. Vanhempien haastatteluiden tarkoitus oli kartoittaa mediakasvatustietoisuutta, jonka pohjalta mediankäytön säännöt asetetaan. Lasten haastattelut toivat kontekstuaalista tietoa mediankäytön säännöistä. Näin mediankäytön sääntöjen asettamista pystyttiin tarkastelemaan useammasta näkökulmasta sekä taustoittaen enemmän sääntöjen asettamisen prosessia.

Tässä tutkimuksessa vanhempien kasvatustietoisuutta selvitettiin kolmella teemahaastattelulla. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelutyyppi, jossa aihepiirit on määritelty ilman kysymysten tarkkaa muotoa tai järjestystä (Hirsjärvi ym. 2009, 208). Teemahaastattelu sopi tämän tutkimuksen tavoitteeseen parhaiten, koska tarkoituksena oli saada vanhemmat miettimään syitä mediankäytön sääntöjen asettamiselle ja täten johdatella heidät pohtimaan omaa kasvatustietoisuuttaan, mikä

ei olisi onnistunut ilman menetelmän joustavuutta sekä virikkeellistä keskustelua. Myös kolmen perheen lapset teemahaastateltiin.

Teemahaastattelun etuina pidetään sitä, että saatuja vastauksia on mahdollista selventää ja syventää lisäkysymyksillä ja pyytämällä perusteluja (Hirsjärvi ym. 2009, 205). Juuri näitä jatkokysymyksiä Suoranta, Lehtimäki & Hakulinen (2001, 86) näkivät tärkeinä, jotta syyt mediankäytön rajojen asettamiselle avautuisivat. Tutkimuksen aihe voi myös tuottaa vastauksia monista näkökulmista, jopa sellaisista, joita tutkija ei ole etukäteen huomioinut. Haastattelu antaa haastateltavalle myös mahdollisuuden kertoa asioista varsin vapaasti, luoden aktiivisesti merkityksiä. Haastattelun hyvänä puoleena pidetään myös sitä, että haastattelijan on mahdollista nähdä vastaaja ja kommunikoida tämän kanssa sekä verbaalisesti että nonverbaalisesti. (Hirsjärvi ym. 2009, 205.)

Teemahaastattelut tehtiin kolmessa perheessä, joissa oli 7–11-vuotiaita lapsia. Lasten ikähaarukka määriteltiin siis samaksi kuin *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimuksessa. Tarkoituksena oli löytää haastateltaviksi perheitä, joissa lapset ovat samalla luokka-asteella kuin *Lasten mediabarometri 2011* -kyselyyn osallistuneet lapset eli 1.-, 3.- tai 5. -luokkalaisia. Mikäli perheessä olisi ollut useampi tähän ikähaarukkaan sopiva lapsi, heistä olisi haastateltiin vain yhtä, jotta haastattelut eivät olisi kestäneet yhteensä yli kahta tuntia. Käytännössä tämä ei tuottanut ongelmia, sillä ainoastaan yhdessä perheessä oli kaksi ikähaarukkaan sopivaa lasta ja toinen heistä ei ollut haastatteluajankohdalla kotona. Tutkimukseen saatiin mukaan kolme toisistaan eroavaa perhettä eli yksinhuoltajan perhe sekä perhe, jossa vanhemmat ovat korkeasti koulutettuja ja perhe, jossa vanhemmilla on ammatikoulutus. Yksinhuoltaja pyrittiin saamaan mukaan, jotta pystyttäisiin samaan tietoa siitä, miten yksinhuoltajuus ja lapsen kaksi kotia ovat mahdollisesti yhteydessä tutkittavaan asiaan. Eri koulutustasoiset perheet otettiin mukaan, sillä Viestintäviraston tekemän sektoritutkimuksen (Aaltonen 2009, 32) mukaan korkeasti koulutetut rajoittavat enemmän mediankäyttöä ja alemman koulutuksen käyneet ovat sallivampia. Tätä teemaa ei ole juuri muuten tutkittu, joten sen yleistettävyyks on kyseenalainen.

Haastattelut tehtiin perheiden kotona, sillä mediankäytön säännöissä on kyse lapsen ja vanhempien välisestä vuorovaikutuksesta sekä kotielämän järjestelyistä, joilla vanhemmat pyrkivät edistämään kasvatustietoisuutensa mukaisia päämääriä (ks. Hämäläinen 2011, 61). Haastattelujen tekeminen muualla olisi siis irrottanut aiheen kontekstistaan. Kotona tehdyt haastattelut auttoivat myös haastattelijaa tekemään havaintoja ja käyttämään havaintoja erityisesti lapsen haastattelun virikkeenä. Kohteissa haastattelemisessa on siis mahdollista yhdistää osallistuva havainnointi, keskustelu ja vapaa-

muotoinen vuorovaikutus (Ermi ym. 2004, 32). Haastattelut nauhoitettiin, jotta vuorovaikutuksen ja kontaktin luominen sekä havainnointi eivät olisi kärsineet ja liikkuminen oli mahdollista. Lapsen kanssa tutustuttiin nauhuriin ja haastattelun jälkeen annettiin mahdollisuus kuunnella nauhoitetta.

Sekä vanhempien että lasten teemahaastattelurungon (ks. liite 2. ja 3.) laadinnassa käytettiin pohjana *Lasten mediabarometri 2011* -kyselylomakkeen lisäksi *Pelien voima ja pelaamisen hallinta* -tutkimusprojektin vanhemmille suunnattua haastattelurunkoa (ks. Ermi ym. 2004, 164) sekä *Lapset tietoyhteiskunnan toimijoina* -tutkimuksen teemahaastattelurunkoa (Suoranta ym. 2001, 209–211). Jo haastattelurungon laatimisessa pyrittiin kiinnittämään huomiota tutkielman kannalta tärkeään asiaan eli sääntöjen taustalla olevien perustelujen selvittämiseen. Tämän asian selvittämisen helpottamiseksi myös vanhempia pyydettiin kertomaan perheessä olevat mediankäytön säännöt. Vanhemmilta kysyttiin myös sääntöjä tarkoituksena selvittää sitä, onko lasten ja vanhempien vastauksissa eroja. Tarkoituksena tässä ei ollut varmentaa lasten vastauksia, vaan tutkia sitä, minkä verran lapset tiedostavat sääntöjään, kertovatko vanhemmat lapsia enemmän sääntöjä kenties ajatellen sosiaalista hyväksyttävyyttä tai antavatko vanhemmat säännöille varauksia ja täsmennyksiä (vrt. Kytömäki 1999, 99–101). Vanhempien haastattelun pääajatuksena oli kysyä heiltä tietoa, jota lapsi ei tiedä tai jota ei ole välttämätöntä kysyä lapselta hänen lyhyessä haastattelussaan (ks. Lahikainen, Kraav, Kirmanen & Majjala 1995, 105). Haastattelemalla sekä vanhempia että lasta tähdätään triangulaatioon eli monipuolisemman kuvan saamiseen ilmiöstä haastattelemalla useampaa informanttia samasta aiheesta (ks. Ermi ym. 2004, 32).

Sekä lasten (ks. liite 3.) että vanhempien (ks. liite 2.) teemahaastattelurunko rakennettiin mediavälineittäin, koska se on sekä haastateltavalle että haastattelijalle selkeä tapa hahmottaa asia. Tietokone ja internet oli lapsen haastattelussa niputettu samaan teemaan, sillä lapset saattavat mieltää internetin osaksi tietokonetta. Kotona tehtyjen haastattelujen etu on se, että mediavälineen viereen on mahdollista mennä ja lapsi saattaa konkreettisesti esimerkiksi esitellä jotakin peliä. Lapsen vastauksiin vaikuttavat ne tekijät, jotka ovat läsnä siinä hetkessä eli lapsen voi olla vaikeaa kertoa jostakin ei-ajankohtaisesta asiasta (Lahikainen ym. 1995, 101–102). Kotona ympärillä olevien tuttujen mediavälineiden tulisi siis helpottaa haastattelua siltä osin, että lapsen olisi helpompi päästä asiaan liittyvään mielentilaan. Järjestelyllä ei haeta sitä, että lapsilta saataisiin jotain ns. oikeampaa tietoa, vaan että lapsi tuntisi olonsa tärkeäksi informantiksi kertoessaan välineisiin liittyvistä säännöistä ja ettei haastattelu lähtisi etenemään tutkimuksen kannalta täysin irrelevantteihin aiheisiin. Valmiin *Lasten mediabarometri 2011* -kyselylomakkeen täyttämistä haastattelun avulla ei nähty tutkimuksessa vaihtoehdoksi, sillä tarkoitus oli, että lapsi saisi vapaasti kertoa kokemuksistaan.

3.2.2 Luotettavuuden arviointi ja eettinen pohdinta

Teemahaastatteluun osallistuneet perheet edustavat esimerkkitapauksia siitä, millaisia mediankäytön sääntöjä perheissä on ja miten vanhemmat perustelevat sääntöjen tarpeellisuuden. Koska haastatellut perheet ovat esimerkkitapauksia, tutkimuksessa ei pyritä laadulliseen luotettavuuteen vaan saamaan viitteitä mediakasvatustietoisuudesta. Tulevissa tutkimuksissa vanhempien kasvatustietoisuuden kartoittamista tulee siis jatkaa.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita, mutta tutkimusta arvioidaan kokonaisuutena painottaen sisäistä johdonmukaisuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 135) ”*Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline*”. Luotettavuuden kriteeri on siis tutkija itse, ja koko tutkimusprosessi on osa luotettavuuden arviointia. (Eskola & Suoranta 1998, 211.)

Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet selitettiin heti, kun perheisiin oltiin ensi kerran yhteydessä sekä juuri ennen haastattelua perheiden kotona. Vanhemmille kerrottiin, että lapsen tulisi itse päättää osallistumisestaan haastatteluun, sillä tämän tutkimuksena lähtökohtana on lapsi omien asioidensa informanttina, ja lisäksi lapsen itsensä tekemä päätös vaikuttaa hänen motivoitumiseen (ks. Ritala-Koskinen 2001). Lapset toimivat omien mieltymystensä mukaisesti, joten heitä ei voi motivoida tutkimukseen samalla tavalla kuin aikuisia, joille saattaa riittää pelkästään vetoaminen kansalaishyveisiin (Lahikainen ym. 1995, 101). Tässä tutkimuksessa lasten motivointi tapahtui ennen haastattelutilannetta kertomalla, että lapsella on mahdollisuus osallistua tutkimuksen tekemiseen ja haastattelutilanteessa kannustamalla lasta ja osoittamalla kiinnostusta hänen sanomisiaan kohtaan. Haastattelijan onkin painotettava lapselle, että hän on kiinnostunut juuri lapsen ajatuksista ja että oikeita tai vääriä vastauksia kysymyksiin ei ole (Ermi ym. 2004, 34). Tavoitteena on se, että haastateltavana oleminen olisi lapselle myönteinen kokemus, ja hän saisi iloa siitä, että häntä kuunnellaan, hänestä ollaan kiinnostuneita ja hänen ajatuksiaan arvostetaan (ks. Turtiainen 2001).

Haastatteluihin sisältyy monia mahdollisia virhelähteitä. kuten haastattelija, haastateltava, haastattelurunko sekä itse tilanne (Hirsjärvi ym. 2009, 206). Hyvällä haastattelurungolla sekä ennalta mietityillä lisäkysymyksillä voidaan parantaa teemahaastattelun luotettavuutta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 184). Tässä tutkimuksessa tämä asia otettiin huomioon miettimällä teemoista apukysymyksiä ja esimerkkejä etukäteen siltä varalta, että haastattelutilanteessa tarvitaan tarkennusta tai apua kysymyksen ymmärtämiseen. Silti ei voida kuitenkaan olla varmoja, ymmärsivätkö kaikki haastateltavat

lopulta kysymykset niin kuin ne oli tarkoitettu. Yhden lapsen haastattelun jälkeen kävi ilmi, ettei hän ollut ymmärtänyt käsitettä *DVD-soitin*, sillä haastattelija huomasi vasta silloin DVD-levyt lapsen huoneessa, ja äiti haastattelussaan vahvasti soittimen olemassa olon. Teemahaastattelun selkeä rakenne ja jaottelu mediavälineittäin helpotti haastattelijaa olemaan johdonmukainen, mikä toivottavasti välittyi haastateltaviin tilanteen positiivisena hallintana ja vähensi haastateltavien jännitystä.

Haastattelutilanteet sujuivat hyvin eikä häiriötekijöitä ollut. Perheitä oli kehoitettu varaamaan haastatteluihin aikaa vähintään kaksi tuntia, mikä mahdollisti kiireettömän keskustelun. Haastattelutilanteet olivat onnistuneita myös siksi, että ennen varsinaista haastattelua löytyi muuta puhuttavaa tutustumisen ja myös jonkinlaisen luottamuksen aikaan saamiseksi. Näin haastattelutilanteista oli mahdollista saada luontevampia ja tunnelma oli suhteellisen vapautunut. Etukäteen pelkona oli, että vapautuneeseen tunnelmaan olisi vaikea päästä, kun outo ihminen tulee kotiin ja alkaa kysellä perheen käytännöistä.

Luotettavuutta heikentävä ongelma haastatteluissa on sosiaalisesti hyväksyttävien vastausten mahdollisuus (Hirsjärvi ym. 2009, 206), minkä vuoksi vanhempien kasvatustietoisuutta tutkittaessa haastattelijan tulee pyrkiä olemaan mahdollisimman neutraali suhteessa perheen valintoihin ja käytäntöihin. Tutkimusten mukaan lapset raportoivat säännöistä harvoin, ja sosiaalisen hyväksyttävyyden vuoksi vanhempien taas arvioidaan liioittelevan sääntöjen olemassaoloa (Kytömäki 1999, 99–100). Kytömäki (mt. 101) havaitsi, että vanhemmat liittivät haastatteluissa vastauksiinsa erilaisia varauksia ja täsmennyksiä, kun he kertoivat, ettei heillä ole rajoituksia. Vanhempi siis saattoi kertoa, ettei heillä ole sääntöjä, mutta väkivaltaisten sisältöjen katseluun kyllä puututtaisiin. Kytömäki (mt. 101) tulkitsee erilaisten varauksien selittävän ja täsmentävän sitä, miksi perheessä ei ole sääntöjä. Vanhemmat saattoivat myös kuvata perheen käytäntöjä samanlaisiksi, mutta silti toisen mielestä heillä ei ole sääntöjä/kontrollia ja toisen mielestä on. Käsitteiden merkitys on siis erilainen eri vanhemmille, toiselle kielteinen ja toiselle myönteinen. (mt. 101.) Nämä edellä mainitut haasteet ovat haastattelutilanteessa ja haastatteluja analysoitaessa pyritty ottaa huomioon.

Kontakti haastattelijan ja haastateltavan välillä on yksi onnistuneen haastattelun kulmakivistä. Eri-tyisesti aikuisen tutkijan ja haastateltavan lapsen väliset kommunikaatiovaikeudet nähdään haastattelua vaikeuttavina tekijöinä. Lapsen sanavarasto on suppeampi ja kyky abstraktiin ajatteluun alkaa kehittyä vasta noin 12-vuotiaana. Haastattelijan tulee siis pystyä selittämään asiat niin, että ne ovat mahdollista ymmärtää lapsen käsityskyvyllä. (Lahikainen ym. 1995, 102.) Tämän asian varmistamiseksi toteutettiin koehaastattelu, ja tutkija myös perehtyi etukäteen lapsille ja nuorille suunnattuihin

mediasisältöihin. Hyvin mennyt koehaastattelu otettiin lopulta mukaan varsinaiseen tutkimukseen. Lasta haastateltaessa on haastavaa se, ettei johdattele liikaa, mutta selittää kuitenkin tarpeeksi, jotta lapsi ymmärtää. Haastattelutilanteissa kiinnitettiin erityisesti huomiota siihen, että lapset saivat aikaa vastata ja miettiä vastausta. Käytännössä lasten haastatteluista tuli pikemminkin strukturoituja haastatteluja kuin teemahaastatteluja. Sinänsä tämä ei haitannut, sillä lapset kuitenkin vastailivat moniin kysymyksiin pidemmin kuin vain kyllä tai ei.

Ongelmaksi lasten haastattelemisessa nostetaan yleensä aikuisen haastattelijan rooli ja auktoriteetti. Haastattelijan tulisikin tietoisesti pyrkiä irrottautumaan auktoriteetin roolista, jonka lapsi hänelle luontaisesti antaa. Tämä voi tapahtua esimerkiksi konkreettisesti asettumalla lapsen tasolle istumalla lattialle. Se ei ole kuitenkaan todennäköistä, että ennestään toisilleen tuntemattomien haastattelijan ja lapsen välille syntyy ystävyys suhde parin tunnin tapaamisen aikana. (Lahikainen ym. 1995, 121–122.) Tämän tutkimuksen haastattelujen ajan tutkija istui lapsen tasolla tai lasta alempana, esimerkiksi lattialla. Auktoriteettiasemaa pyrittiin haastattelutilanteessa käyttämään hyväksi ainoastaan siinä, että haastattelurungon asiat saatiin käsiteltyä. Haastattelijan rooliin vaikuttaa toki myös hänen oma luonteensa: toisille lasten kanssa toiminen on luontaisempaa kuin toisille. Haastattelijana koen, että lasten kanssa toimiminen on aina ollut minulle helppoa ja pidän monista asioista, jotka helposti mielletään lapsille mieluisiin asioihin, kuten pelaaminen ja leikkiminen.

Haastattelujen onnistumiseen vaikuttaa myös haastattelijan sekä haastateltavien vireytys. Nauhurin käytön hyvä puoli on se, että lapsen vireyttä ja keskittymistä pystyy tarkkailemaan. Jos lapsi alkoi herpaantua, keskusteltiin hetki jostain muusta mediankäyttöön liittyvästä asiasta, kuten esimerkiksi elokuvista. Tällöin oli kuitenkin pidettävä huolta siitä, että haastattelun aikana saatiin käytyä tarkoitetut asiat läpi ilman haastattelun venymistä kovin pitkäksi.

Tähän tutkielmaan haastateltujen nimet on muutettu pseudonimiksi, jotta haastatellut eivät olisi tunnistettavissa. Jotta sitaateista kuitenkin selviäisi haastatellun asema perheessä, pseudonimet muodostettiin sanalla äiti, isä tai lapsi, ja sanan perään liitettiin numero. Saman perheen jäsenet on merkitty samalla numerolla. Kaksi haastatelluista perheistä tapasin ensimmäisen kerran haastattelutilanteessa ja yksi perheistä oli ennestään hieman tuttu. Tuttavuus ei ole kuitenkaan niin läheistä, että arvioisin tutkimukseni luotettavuuden siitä kärsineen, sillä emme olleet tavanneet moneen vuoteen eikä minulla ollut etukäteen käsitystä heidän perheensä mediankäytön käytänteistä.

Tutkijana olen aineistonkeruun aikana sekä tutkielmaa laatiessani pyrkinyt toimimaan perheitä kun-

nioittavasti, koska he voivat sanoa tai perheiden kotona voi tapahtua jotakin, jonka esilletulo ei ole toivottavaa. Olen myös pyrkinyt olemaan arvostelematta lapsia, heidän vanhempiaan sekä vanhempien kasvatustietoisuutta ja -menetelmiä. Valmis tutkielma on lähetetty haastateltuihin perheisiin.

3.2.3 Aineiston kuvaus ja sisällönanalyysi

Tämän tutkimuksen teemahaastatteluilla kerätty aineisto koostuu kolmen lapsen ja neljän aikuisen nauhoitetusta haastattelusta, jotka tehtiin 28.3.–3.5.2012 välisenä aikana. Haastattelut litteroitiin haastattelutilanteen jälkeen mahdollisimman nopeasti, jotta tilanne oli vielä elävästi mielessä ja litteroidun haastattelun lomaan saattoi kommentoida ja selventää tapahtumia ja sanomisia. Vanhempien haastattelut kestivät 40 minuutista tuntiin, ja litteroitua tekstiä tuli yhteensä noin 25 sivua. Lasten haastattelut kestivät 15 minuutista puoleen tuntiin, ja litteroitua tekstiä tuli yhteensä noin 13 sivua. Litteroinnin jälkeen aineisto analysoitiin sisällönanalyysin avulla.

Tutkimusaineiston analyysin tarkoitus on luoda tutkittavasta ilmiöstä selkeä kuvaus. Sisällönanalyysin avulla aineisto järjestetään tiiviiseen muotoon kuitenkin kadottamatta aineiston sisältämää informaatiota. Tarkoitus on siis luoda selkeyttä aineistoon, jotta siitä on mahdollista tehdä luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. Aineiston laadullisessa käsittelyssä aineisto ensin hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja koodataan uudestaan, ja näin kokonaisuudesta muodostuu uudella tavalla looginen. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 110.)

Sisällönanalyysin muodostaminen deduktiivisesti eli teorialähtöisesti tarkoittaa analyysin luokittelun perustumista teoriaan. Analyysia siis ohjaa jokin teema tai käsitekartta. Ensimmäinen vaihe teorialähtöisessä sisällönanalyysissä on analyysirungon muodostaminen. Analyysirungon avulla aineistosta poimitaan runkoon kuuluvat asiat. Väljän analyysirungon sisälle voi myös muodostaa uusia kategorioita induktiivisesti eli aineistolähtöisesti. Strukturoidun analyysirungon tapauksessa aineistosta kerätään ainoastaan runkoon sopivia asioita esimerkiksi teorian testaamista varten. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 116.) Tässä tutkielmassa analyysirunkona toimi tutkimuskysymykseen liittyvät kolme alakysymystä (ks. tämän tutkielman sivu 4). Analyysirungon tekemisen jälkeen tutkimusaineistosta poimittiin systemaattisesti analyysirungon mukaisia ilmauksia. Ilmauksien ryhmittelyvaiheessa rungon kategorioihin alkoi syntyä alakategorioita, jotka sitten käsitteellistettiin.

4. TULOKSIA

4.1 Kuvaukset perheistä ja heidän säännöistään

Seuraavassa on esitelty haastatellut kolme perhettä. Haastatellut perheenjäsenet on merkitty ^x-merkillä. Yhteenveto säännöistä on koostettu sekä lasten että vanhempien vastauksista, sillä lapset eivät hahmottaneet kaikkia sääntöjään tai pyysivät tutkijaa varmistamaan jonkin asian vanhemmiltaan, kuten alla olevasta lainauksesta käy ilmi.

***Tutkija:** - - Onks sulla tohon pelaamisen sääntöjä sit muuten?*

***Poika1:** No aikarajat on, mitkä isä ja äiti tietää, mutta mä en... et mikä se aikaraja on.*

1.perhe

Perheeseen kuuluu äiti^x, isä^x, poika 9 vuotta^x (3. lk) ja tytär 5 vuotta. Molemmilla vanhemmilla on ammatillinen perustutkinto, toisella lukiopohjainen. Perheen mediavarustus: Olohuoneessa on televisio, tallentava digiboksi, DVD-soitin sekä *Nintendo Wii*. Vanhempien makuuhuoneessa on tietokone internet -liittymällä. Pojalla on käsikonsoli.

Mediankäytön säännöt perheessä:

- TV:tä saa katsella suhteellisen vapaasti arkisin nukkumaanmenoaikaan saakka eli puoli yhdeksään. Vanhemmat validoivat sisältöä erityisesti viikonloppuna, kun lapset saavat valvoa pidempään.
- Peliaika on noin pari tuntia päivässä. Pelattavat tietokonepelit arvioidaan suhteessa pojan ymmärrykseen, ikäraja ei ole ensisijainen peruste.
- Elokuville käynnissä noudatetaan ikärajamerkintöjä ja mahdollisuutta mennä alaikäisenä vanhemman seurassa.
- Internetiin menemiseen tulee pyytää vanhempien lupa. Internetissä ei saa mennä *Googleen* ja *YouTube*:sta saa katsoa vain *LEGO* -videoita. Oudoille internetsivuille ei saa mennä.
- Mitään henkilötietoja ei saa kertoa chatissä.
- Nuorempi sisar saa käyttää joitain itseään vanhemmille tarkoitettuja mediasisältöjä veljensä seurassa.
- Medialaitteissa ei ole esto-ohjelmia.

2. perhe

Perheeseen kuuluu äiti^x, isä, tytär 10 vuotta^x (4. lk), poika 8 vuotta (2. lk) sekä tytär 5 vuotta. Molemmilla vanhemmilla on ylempi korkeakoulututkinto. Perheen mediavarustus: Olohuoneessa on televisio, tallentava digiboksi, DVD-soitin, *Nintendo Wii* sekä tietokone internet -liittymällä. Lisäksi perheellä on kannettava tietokone, jolla voi katsella DVD-levyjä haluamassaan huoneessa.

Mediankäytön säännöt perheessä:

- TV:stä saa katsella tiettyjä ohjelmia, kuten lastenohjelmia, *Avaraa luontoa*, *The Voice of Finlandia* ja *Putousta*. Vanhemmat katsovat ensin joitain nauhoitettuja ohjelmia (esim. elokuvia), jotta tietävät, ovatko ne sisällöltään lapsilleen sopivia.
- Tarkkaa peliaikaa pelikonsolille ei ole, mutta vanhemmat pyrkivät toisinaan rajaamaan sen noin tuntiin. Pelattavat pelit ovat kaikki ikärajaltaan sallittuja.
- Elokuvissa käynnissä noudatetaan ikärajamerkintöjä.
- Internetaikaa on puoli tuntia päivässä arkisin ja viikonloppuna puolitoista tuntia. Tietokoneelle on asennettu esto-ohjelma, joten internetyhteys katkeaa automaattisesti, kun aika on tullut täyteen. Lapsille on myös määritelty sallitut nettisivut ja niiden ulkopuolelle ei pääse.
- Henkilötietoja ei saa kertoa chatissa.
- Nuoremmat sisarukset eivät saa käyttää itseään vanhemmille tarkoitettuja mediasisältöjä vanhemman sisaruksen seurassa.

3. perhe

Perheeseen kuuluu äiti^x ja poika 10 vuotta^x (3.lk). Lisäksi kaksi jo kotoa pois muuttanutta vanhempaa tytärtä. Äidillä on ammatillinen perustutkinto. Perheen mediavarustus: Olohuoneessa on televisio, tallentava digiboksi, DVD-soitin sekä *Nintendo Wii*. Äidin makuuhuoneessa on tietokone internet -liittymällä. Pojalla on käsikonsoli.

Mediankäytön säännöt perheessä:

- TV:tä saa katsella suhteellisen vapaasti puoli yhdeksään saakka. K12 -ikärajalla merkittyjä ohjelmia saa katsoa, mutta ei sitä korkeammaksi luokiteltuja.
- Myös pelaaminen tulee lopettaa viimeistään kello puoli yhdeksän. Pelattavien pelien arvioinnissa käytetään apuna tuttavaa, joka tuntee pelejä ja jolla on samanikäinen poika, myös ikärajaa katsotaan.
- Elokuvissa käynnissä noudatetaan ikärajamerkintöjä ja mahdollisuutta mennä alaikäisenä

vanhemman seurassa.

- Mitään henkilötietoja ei saa kertoa chatissa.
- Medialaitteissa ei ole esto-ohjelmia.

Kodissa olevien mediavälineiden suhteen perheet kuuluvat *Lasten mediabarometri 2011* -kyselytutkimukseen verrattuna keskivertoperheisiin. Kyselyn mukaan 69%:lla kodeista oli kaikki mediavälineet (TV, tietokone, internetyhteys, jokin tallenteiden katseluun soveltuva laite tai tallentava digiboksi sekä peli- tai käsikonsoli) (Hirvonen 2012, 19). Haastatelluissa perheissä oli nämä kaikki mediavälineet. 43%:lla kyselyyn vastanneista lapsista ei ollut yhtään edellä mainittua mediavälinettä omassa huoneessaan (Hirvonen 2012, 20). Haastatelluista lapsista tytöllä ei ollut mitään mediavälineitä omassa huoneessaan ja pojillakin oli ainoastaan käsikonsolit. Kotien mediavarustusta ei selvitetty ennen haastattelujen tekemistä, minkä vuoksi perheisiin valikoitui sattumalta lapsia, joista kellään ei ollut mediavälineitä omassa huoneessaan.

4.2 Mediankäytön säännöt lasten vastauksissa

Tässä luvussa esitellään lasten vastauksia mediankäytön säännöistään *Lasten mediabarometri 2011* -kyselytutkimuksen sekä kolmen haastattelun pohjalta. Tuloksia myös reflektoidaan muihin tutkimuksiin. Ensimmäiset kuusi sääntöä on käsitelty siinä järjestyksessä kuin ne kolmasluokkalaisten vastauksissa tulivat esiin. Ensin on siis sääntö, joka on kolmasluokkalaisilla yleisin ja niin edelleen. Tämä käsittelytapa valittiin sen vuoksi, että kolmesta haastatellusta lapsesta kaksi oli kolmasluokkalaista, joten haastateltujen lasten vastauksia pystytään käsittelemään loogisesti rinnakkain kyselytutkimuksen tulosten kanssa. Lukemisen helpottamiseksi ei-vastaukset sisältävät sarakkeet on harmaalla pohjalla. Monet säännöistä on yhteydessä siihen, onko lapsella jokin tietty mediaväline omassa huoneessaan. Haastatelluista lapsista kellään ei ollut tietokonetta, televisiota tai pelikonsolia omassa huoneessaan.

TAULUKKO 1. Sääntö: En saa jutella tuntemattomien kanssa internetissä.

	On sääntö	Ei ole sääntöä
1.lk (N=306)	78,6	21,4
3.lk (N=288)	77,9	22,1
5.lk (N=502)	58,8	41,2

Tämä sääntö oli harvemmin niillä kolmasluokkalaisilla, joilla oli omassa huoneessaan tietokone ($\chi^2=3,952$, $df=1$, $p=0,047^*$) tai internet ($\chi^2=7,322$, $df=1$, $p=0,007^{**}$) sekä niillä viidesluokkalaisilla, joilla oli tietokone ($\chi^2=15,786$, $df=1$, $p=0,000^{***}$) tai mahdollisuus käyttää internetiä ($\chi^2=25,568$, $df=1$, $p=0,000^{***}$). Taulukossa 1. tapahtuu viidesluokkalaisten kohdalla selkeä, noin 20% muutos nuorempiin verrattuna. Tämä viittaa siihen, että viidesluokkalaisten internetinkäyttö alkaa jo eriytyä lapsen netinkäytöstä kohti nuorten netinkäyttöä ja esimerkiksi chatit tulevat suositummiksi. Haastatelluista lapsista kaikki saivat keskustella tuntemattomien kanssa, mutta he eivät saaneet kertoa mitään henkilötietojaan. Tuntemattomien kanssa jutteleminen oli kaikille haastatelluille oikeastaan itsestäänselvyys, koska he juttelivat chateissa esimerkiksi *Panfussa*, *Habbo Hotellissa* sekä *MovieStarPlanetissa*.

Poika3: *No kyl mun äiti antaa Habossa jutella ihan kaikkien kanssa, kunhan laittaa jotain fiksua - -.*

Tyttö2: *Joo kyllä mä saan [jutella tuntemattomien kanssa], mutta mä en saa kertoa mitään yhteystietoja, paitsi että minkä ikänen mä oon.*

Poika1: *Joo [saa jutella tuntemattomien kanssa], mut mä en saa mitään niinku missä mä asun ja silleen sanoo.*

Tutkija: *Ei saa sanoa missä asuu.*

Poika1: *Mun oikeeta nimeekään ei oo pandanimenä siellä [Panfussa]että...*

Lasten mediabarometri 2012 -tutkimuksessa neljäsluokkalaisia tyttöjä oli muita useammin opastettu yhteisöpalvelujen käytössä ja erityisesti heille oli korostettu sitä, ettei omia henkilötietoja saa antaa kenellekään. Kuudesluokkalaisia poikia oli neuvottu eniten siitä, ettei saa kiroilla. Tyttöjä oli lisäksi usein varoiteltu valokuvien laittamisesta ja loukkaavista kirjoituksista, jotka saattavat internetissä levitä. (Suoninen 2013, 83.) Kukaan haastatelluista lapsista ei tuonut esiin, että olisi ladannut kuvia internetiin.

TAULUKKO 2. Sääntö: Saan käyttää vain internetsivustoja, joista on sovittu vanhempien kanssa.

	On sääntö	Ei ole sääntöä
1.lk (N=306)	79,4	20,6
3.lk (N=295)	75,7	24,3

Kyselyn mukaan tämä sääntö oli harvemmin niillä kolmasluokkalaisilla, joilla oli omassa huoneessaan tietokone ($\chi^2=9,932$, $df=1$, $p=0,002^{**}$) tai internet ($\chi^2=10,404$, $df=1$, $p=0,001^{***}$). Haastatelluista lapsista Poika1:llä ja Tyttö2:llä oli tämä sääntö, ja Poika3 kertoi internetissä lähinnä pelaavan-

sa ja toisinaan käyvänsä *Googlessa*.

Poika1: *Kyllä mä internetissä käyn vähän YouTubessa, kun mä kysyn lupaa ja sillee, katton sieltä vähän Legovideoita sun muuta.*

--

Tutkija: *Saat sä sit muuten mennä ihan mille nettisivuille sä ite haluat?*

Poika1: *Mmm, paitsi Googleen mä en saa mennä, kun siellä voi olla jotain viiruksii sun muita.*

Tutkija: *Joo...*

Poika1: *Et tavallisessa internetissä mä saan kyllä olla --.*

Pojan kommentti ”tavallisessa internetissä mä saan kyllä olla” kertoo siitä, ettei tämän ikäiset vielä aivan ymmärrä internetin rakennetta. Tyttö2 kertoi, ettei saa mennä *Googleen* tai *YouTubeen*, mutta muuten tietokoneella olevasta sivuestosta hän antoi osittain hieman ristiriitaista tietoa, mikä viittaa siihen, ettei hänkään täysin vielä ymmärtänyt eston toimintalogiikkaa.

TAULUKKO 3. Sääntö: Ohjelmat ja elokuvat, joiden ikäraja on K11/K13/K15 ovat minulta kiellettyjä.

	On sääntö	Ei ole sääntöä
1.lk (K11) (N=312)	64,3	35,7
3.lk (K13) (N=291)	74,3	25,7
5.lk (K15) (N=497)	60,2	39,8

Kolmasluokkalaisilla, joilla oli televisio omassa huoneessaan, oli harvemmin tämä sääntö ($\chi^2=12,704$, $df=1$, $p=0,000***$). Sama pätee myös ekaluokkalaisiin ($\chi^2=8,10$, $df=1$, $p=0,016*$) ja viidesluokkalaisiin ($\chi^2=16,158$, $df=1$, $p=0,000***$). Sääntö oli harvemmin myös niillä kolmasluokkalaisilla ($\chi^2=26,292$, $df=1$, $p=0,000***$) ja viidesluokkalaisilla ($\chi^2=20,080$, $df=1$, $p=0,000***$), joilla on omassa huoneessaan DVD-, Blu-ray- tai VHS-soitin tai tallentava digiboksi. Viidesluokkalaisilla lisäksi pelikonsoli ($\chi^2=10,226$, $df=1$, $p=0,001***$) sekä mahdollisuus käyttää internetiä ($\chi^2=10,688$, $df=1$, $p=0,001***$) omassa huoneessa olivat samalla tavoin yhteydessä säännön olemassaoloon.

Kyselyn mukaan ikärajojen perusteella säädellään enemmän tyttöjen mediasisältöjä kuin poikien. Huoltajilla tehdyn *Lapsiperheiden mediakyselyn* mukaan taas 7–9-vuotiailla pojilla oli tyttöjä yleisemmin käytössä säännöt sekä ikärajojen noudattamisesta, täysin kielletyistä ohjelmista, sallitusta katseluseurasta, katselun ajankohdasta että katselun kestosta. Vaikka vanhemmilla lapsilla on selkeästi nuorempia lapsia vähemmän sääntöjä, suurimmassa osassa perheitä kuitenkin säilyy säännöt

ikärajojen noudattamisesta sekä kielletyistä ohjelmista/ elokuvista. (Pääjärvi ym. 2013, 35.)

Taulukon 3. vertaaminen haastateltujen perheiden lasten sääntöihin on vaikeaa, sillä kuvaohjelmala-ki muuttui kyselytutkimuksen ja haastattelujen välillä. Kyselylomakkeen täyttäneet lapset eivät olisi vanhan lain mukaan saaneet edes vanhemman seurassa mennä katsomaan kysymyksessä määritellyllä ikärajalla olevaa elokuvaa. Esimerkiksi vasta 11-vuotiaat eli 4.–5. -luokkalaiset saivat mennä aikuisen seurassa K13-ikärajalla merkittyyn elokuvanäytökseen. Haastatellut lapset olivat iältään 9–10 vuotta, joten uuden kuvaohjelmala-ki mukaan he saivat mennä vanhemman seurassa katsomaan K12 -merkittyä elokuvaa. Molemmat pojat olivat hyödyntäneet tätä mahdollisuutta mennä alaikäisenä katsomaan itseään vanhemmille tarkoitettua elokuvaa. K12 -merkittyjä TV-ohjelmia ja televisiosta tulevia elokuvia pojat saivat katsoa ja tyttö äidin suostumuksella. Poika1 sai joskus katsoa myös yli 12-vuotiaille tarkoitettuja ohjelmia. Poika3:lla oli isänsä luona erilaiset säännöt ja siellä hän sai katsella myös yli 12-vuotiaille tarkoitettuja ohjelmia.

***Tyttö2:** Mä saan kattoo K12 -ohjelmii tai jotain elokuviin vaan silleen, et äiti on eka kattonu ne itte tai se tietää et ne on mulle sopivia.*

***Poika1:** Joitain K15 oon vähän kattonu.*

--

***Poika1:** Joitain mä en saa vielä, esim Ramboo.*

***Poika3:** Saan mä K12 ohjelmia kattoo kyllä.*

***Tutkija:** Joo, mut oliko se sit niin isä antaa kattella enemmän jotain telkkariohjelmia?*

***Poika3:** Mun isä antaa kattoo 18 elokuvia.*

***Tutkija:** 18.*

***Poika3:** Joo, iskällä, mä kattelen ihan isän nähden niin mä saan kattoo kaikkia horror-ohjelmia.*

TAULUKKO 4. Sääntö: Saan olla koneella vain rajoitetun ajan.¹

	On sääntö	Ei ole sääntöä
1.lk (N=314)	65,3	34,7
3.lk (N=295)	72,7	27,3
5.lk (N=506)	57,6	42,4

¹5.luokkalaisilla väitteen muotoilu oli hieman eri: ”Saun pelata tai olla koneella vain rajallisen ajan.”

Huomionarvoista taulukossa 4. on se, että useammalla kolmasluokkalaisilla oli tämä sääntö kuin ekaluokkalaisella. Kolmasluokkalaiset viettävät internetissä selvästi enemmän aikaa kuin ekaluok-

kalaiset (ks. Hirvonen 2012, 22–23), joten vanhemmat myös rajoittavat heitä enemmän. Niistä ekaluokkalaisista, joilla oli tietokone omassa huoneessaan, vain 6,7%:lla oli tämä sääntö, kun taas 58,7%:lla niistä, joilla ei ollut tietokonetta omassa huoneessaan, oli tämä sääntö ($\chi^2=7,056$, $df=1$, $p=0,008^{**}$). Samoin sääntö oli harvemmin niillä kolmasluokkalaisilla, joilla oli omassa huoneessaan tietokone ($\chi^2=6,183$, $df=1$, $p=0,013^*$) tai internet ($\chi^2=6,528$, $df=1$, $p=0,011^*$). Viidesluokkalaisista sääntö oli harvemmin niillä, joilla on omassa huoneessaan televisio ($\chi^2=21,244$, $df=1$, $p=0,000^{***}$), pelikonsoli ($\chi^2=9,534$, $df=1$, $p=0,002^{**}$), tietokone ($\chi^2=7,891$, $df=1$, $p=0,005^{**}$) tai mahdollisuus käyttää internetiä ($\chi^2=15,959$, $df=1$, $p=0,000^{***}$).

Haastatelluista lapsista Tyttö2 ei esto-ohjelman vuoksi saanut käyttää internetiä kuin sovitusajan päivässä, mikä oli arkena puoli tuntia. Poika1 ei osannut sanoa tietokoneella olon aikarajasta, ja hänen vanhempiansa mukaan selkeää aikarajaa ei olekaan. Poika3:lla ei ollut sääntöä tietokoneella olon kestosta, mutta kone tuli laittaa kiinni illalla nukkumaanmenoaikaan mennessä. Nukkumaanmenoaika on sääntö, joka vahvasti rajoittaa mediankäyttöä. Kyselytutkimuksen mukaan nukkumaanmenoaika on 87,5%:lla ekaluokkalaisista ja 90,6%:lla kolmasluokkalaisista.

Lasten mediabarometri 2012 -kyselytutkimus kohdistettiin neljäsluokkalaisille ja kuudesluokkalaisille, ja tämän tutkimuksen mukaan eniten rajoituksia oli neljäsluokkalaisilla tytöillä. Useilla tytöillä oli puolen tunnin tai tunnin tietokoneaika päivässä tai vain pari tuntia viikossa. (Suoninen 2013, 138.) Eli samalla tavoin kuin haastatellulla tytöllä. Samaisessa barometrissa tuli ilmi, että monelle tytölle pelaaminen oli satunnaista eikä se ollut kovin tärkeää. Poikkeuksena tästä olivat kuitenkin ne tytöt, joilla oli juuri esimerkiksi puolen tunnin tietokoneaika ja jotka kenties joutuivat odottamaan omaa vuoroaan perheen tietokoneelle. (Suoninen 2013, 50.)

TAULUKKO 5. Sääntö: Minun pitää kysyä vanhemmilta lupa pelaamiseen tai internetin käyttöön.

	On sääntö	Ei ole sääntöä
1.lk (N=318)	81,6	18,4
3.lk (N=297)	61,9	38,1
5.lk (N=510)	41,6	58,4

Taulukosta 5. nähdään, että luvankysymyssäännön määrä vähenee noin 20% välein mitä vanhemmista lapsista on kysymys. Tämä sääntö oli harvemmin niillä ekaluokkalaisilla, joilla oli omassa huoneessaan joko televisio ($\chi^2=6,619$, $df=1$, $p=0,01^{**}$) tai pelikonsoli ($\chi^2=4,555$, $df=1$, $p=0,033^*$).

Sama pätee kolmasluokkalaisiin, joilla oli omassa huoneessaan tietokone ($\chi^2=17,718$, $df=1$, $p=0,000^{***}$), internet ($\chi^2=15,989$, $df=1$, $p=0,000^{***}$) tai pelikonsoli ($\chi^2=8,528$, $df=1$, $p=0,003^{**}$). Viidesluokkalaisista sääntö on harvemmin niillä, joilla oli omassa huoneessaan pelikonsoli ($\chi^2=4,381$, $df=1$, $p=0,036^*$), televisio ($\chi^2=4,621$, $df=1$, $p=0,032^*$), tietokone ($\chi^2=11,016$, $df=1$, $p=0,001^{***}$) tai mahdollisuus käyttää internetiä ($\chi^2=19,552$, $df=1$, $p=0,000^{***}$).

Kolmesta haastatellusta Poika3:n ei tarvinnut pyytää lupaa ja Poika1:n tuli kysyä lupa sekä pelaami- seen että internetin käyttöön. Tyttö2:n olisi periaatteessa pitänyt ehkä pyytää lupa, mutta tätä ei nou- datettu.

Tutkija: - - *No tota, pitääks teidän kysyä vanhemmilta lupa jos te meette pelaan tolla Wiillä?*

Tyttö2: *Ehkä pitäs, mutta yleensä me vaan mennään.*

- -

Tutkija: *Niin, olis sulla niin et sun pitää kysyä lupa, jos sä meet nettiin vai saaks sä mennä siihenkin ihan?*

Tyttö2: *No yleensä mä ainakin meen ihan.*

Muissa tutkimuksissa on tullut esiin, että kodeissa on järjestelmiä siitä, että esimerkiksi ulkoilemal- la tai kotitöiden tekemisellä voi ansaita peliaikaa (Suoninen 2013, 138; Ermi ym. 2004, 119).

TAULUKKO 6. Sääntö: Jos käyttäydyn huonosti, voin saada rangaistukseksi pelaamis-, netti tai TV-kiellon.

	On sääntö	Ei ole sääntöä
1.lk (N=313)	60,4	39,6
3.lk (N=295)	60,5	39,5

Taulukossa 6. esitetty sääntö oli kummallakin luokka-asteella yleisempi pojilla kuin tytöillä. Myös vanhemmille osoitetun Lapsiperheiden mediakyselyn mukaan poikia rangaistaan tyttöjä useammin mediankäyttöä rajoittamalla. Ylipäättään tällainen rangaistuskeino oli käytössä 50%:ssa perheitä, joissa on 7–9-vuotiaita lapsia ja 54 %:ssa perheitä, joissa on 10–12-vuotiaita lapsia. (Pääjärvi ym. 2013, 36.) Haastatelluista lapsista Poika3:lla tällaista rangaistusta ei ollut. Kahdella muulla lapsella oli, mutta käytännössä Poika1:n kotona tätä käytettiin todella harvoin.

Tutkija: - - *No tota, onks sul semmosta, et voiks sä saada kieltooa niinku netinkäyttöön tai..?*

Tyttö2: *No joo jos mä tappelen siskon tai veljen kans niin sit mä voin saada jonkun muuta- man päivän kiellon.*

Viidesluokkalaisten vastaukset rangaistuksiin on käsitelty taulukoissa 7. ja 8. Heiltä kysyttiin erikseen eri rangaistusmuotoja sekä sitä, kuinka montaa näistä rangaistusmuodoista he ovat ”kärsineet”.

TAULUKKO 7. Viidesluokkalaisten: Ovatko huoltajasi rangaisseet sinua huonosta käytöksestä kieltämällä joksikin aikaa jonkin seuraavista?

	Kyllä	Ei
Minua on rangaistu kieltämällä TV:n katseleminen. (N=460)	26,4	73,6
Minua on rangaistu kieltämällä tietokone- tai konsolipelien pelaaminen. (N=485)	50,6	49,4
Minua on rangaistu kieltämällä internetin käyttäminen. (N=469)	33,7	66,3

TAULUKKO 8. Kuinka montaa taulukossa 7. mainituista rangaistustavoista viidesluokkalaisten vastaajat (N=505) ovat ”kärsineet”?

Ei yhtään	42,6
Yhtä	24,5
Kahta	19,2
Kolmea	13,7

Seuraavissa taulukoissa 9.–11. on sääntöjä, joita ei *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimuksessa kysytty kolmasluokkalaisilta. Haastatteluissa monet säännöistä kuitenkin tulivat esiin, joten kyselyn vastauksia peilataan haastatteluihin. Taulukon 9. mukaista pelipäivää ei ollut haastatelluilla lapsilla.

TAULUKKO 9. Sääntö: Minulla on tietyt pelipäivät, jolloin saan pelata tai olla tietokoneella.

	On sääntö	Ei ole sääntöä
1.lk (N=311)	36	64

Niillä viidesluokkalaisten, joilla oli televisio omassa huoneessaan, oli harvemmin taulukon 10. sääntö ”saan katsoa ohjelmia vain rajoitetun ajan” ($\chi^2=23,404$, $df=1$, $p=0,000***$) sekä sääntö ”minun pitää kysyä TV-ohjelmien ja tallenteiden katsomiseen aikuisen lupa” ($\chi^2=4,810$, $df=1$, $p=0,028*$). Myös DVD-, Blu-ray- tai VHS-soittimen tai tallentavan digiboksin sijaitseminen omas-

sa huoneessa oli yhteydessä siihen, että sääntö ”saan katsoa ohjelmia vain rajoitetun ajan” on harvemmin ($\chi^2=12,901$, $df=1$, $p=0,000***$).

TAULUKKO 10. Viidesluokkalaisten TV-ohjelmiin ja tallenteisiin liittyvät säännöt.

	On sääntö	Ei ole sääntöä
Minun pitää kysyä TV-ohjelmien ja tallenteiden katsomiseen aikuisen lupa. (N=501)	14,1	85,9
Saan katsoa ohjelmia vain rajoitetun ajan. (N=500)	26	74
Jonkun bändin tai laulajan musiikkivideot eivät ole sallittuja. (N=495)	23,7	76,3

Haastatelluista lapsista kenenkään ei tarvinnut kysyä lupaa sallittujen TV-ohjelmien katselemiseen eikä poikien K12-ohjelmien katselemiseen. Tallenteista lapset kertoivat televisio-ohjelmien yhteydessä. Nukkumaanmenoajan mukaan rajoitettu ohjelmien katseluaika oli haastatelluilla pojilla. Tytöllä erityistä television katselun aikarajoitusta ei ollut, sillä hän ei paljon katsellut TV:tä. Hänen TV:n katselun rajoitukset koskivat enemmän ohjelmasisältöjä. Kukaan haastatelluista lapsista ei tuonut ilmi, että katselisi musiikkivideoita, ja esimerkiksi *YouTube* oli kielletty sekä Tyttö2:lta että Poika1:ltä (*LEGO* -videoita lukuun ottamatta). Tosin Tyttö2 kertoi katsovansa joitakin *YouTube* -videoita *MovieStarPlanetin* kautta, koska sitä kautta ei voi nähdä lapsille sopimattomia videoita.

TAULUKKO 11. Viidesluokkalaisten säännöt internetin käyttöön ja pelaamiseen liittyen.

	On sääntö	Ei ole sääntöä
Ei saa kertoa henkilötietoja tuntemattomille. (N=499)	84,1	15,9
Osa sivustoista on sellaisia, joille ei ole lupaa mennä. (N=505)	80,4	19,6
Pitää noudattaa pelien ja sivustojen ikärajoja. (N=494)	67,3	32,7
Ei saa mennä tapaamaan netistä tuttuja henkilöitä. (N=481)	63,1	36,9
Ei saa laittaa nettiin itse kuvia tai videoita. (N=490)	62,9	32,7

Sääntö ”pitää noudattaa pelien ja sivustojen ikärajoja” oli harvemmin niillä viidesluokkalaisilla, joilla on omassa huoneessaan televisio ($\chi^2=43,841$, $df=1$, $p=0,000***$), pelikonsoli ($\chi^2=7,689$, $df=1$, $p=0,006**$), tietokone ($\chi^2=10,140$, $df=1$, $p=0,001***$) tai mahdollisuus käyttää internetiä ($\chi^2=13,667$, $df=1$, $p=0,000***$). Sääntö ”ei saa laittaa nettiin itse kuvia tai videoita” oli harvemmin niillä, joilla on omassa huoneessaan tietokone ($\chi^2=10,742$, $df=1$, $p=0,001***$) tai mahdollisuus käyttää internetiä ($\chi^2=19,500$, $df=1$, $p=0,000***$). Myös sääntö henkilötietojen kertomisesta oli harvemmin niillä, joilla on mahdollisuus käyttää internetiä omassa huoneessaan ($\chi^2=4,556$, $df=1$, $p=0,033*$).

Kaikkia haasteltuja lapsia oli kielletty kertomasta henkilötietojaan, mitä käsiteltiin taulukon 1. yhteydessä, ja taulukon 2. yhteydessä käsiteltiin kiellettyjä internetsivustoja. Pelien tai sivustojen ikärajojen noudattamista lapset eivät tuoneet suoranaisesti esiin. Kukaan lapsista ei kuitenkaan ollut esimerkiksi *Facebookissa* (K13), minkä kaikki vanhemmat haastatteluissaan vahvistivat kielletyksi. Lasten käyttämät sosiaalisen median palvelut, kuten *Panfu*, *Habbo Hotel* sekä *MovieStarPlanet* ovat heille sallittuja. Peleistä Poika1 suosi tietokoneelle hankittuja pelejä, joissa on häntä vanhemmille kohdistettuja pelejä, kuten *Call of Duty* (K16/K18). Poika3 kertoi pelaavansa tietokoneella internetissä *Minecraftia* sekä pelisivustoja, kuten *123pelit.fi*, joille ei ole määritelty ikärajaa. Ostettuja pelejä Poika3:lla ja Tyttö2:lla oli vain Wii -pelikonsolille, ja niitä ostettaessa oli noudatettu ikärajaa.

Kyselyssä sääntöjen kohdalla oli myös väittämä ”Sääntöjä ei ole, koska käyttää mediaa niin vähän tai vain aikuisen valvonnassa”. Erityisesti 1.- ja 3. -luokkalaisten vastauksissa oli tässä kohtaa paljon puuttuvia tietoja ja esimerkiksi osa päivittäin internetiä käyttävistä oli valinnut, ettei sääntöjä ole. Vastauksia ei siis voi pitää relevantteina, joten tässä kyselyssä ei saatu tietoa siitä, kuinka monella ei ole sääntöjä vähäisen mediankäytön vuoksi.

TAULUKKO 12. Kotona on jotain sääntöjä, joita ei ole tässä mainittu.

	Kyllä	Ei
1.lk (N=291)	22,5	77,5
3.lk (N=275)	21	79
5.lk/ nettiin tai pelaamiseen liittyviä (N= 496)	28,7	71,3
5.lk/ ohjelmien katseluun liittyviä (N=481)	23,9	76,1

Lasten mediabarometri 2011 -kyselylomakkeessa ei ollut taulukon 12. kysymykseen liittyen avointa jatkokysymystä, johon olisi voinut kertoa sääntöjä. Haastatelluista lapsista Poika1 mainitsi sisarus-ten kesken jaetuista pelivuoroista ja Tyttö2 jaetuista TV:n käyttövuoroista, jos toinen haluaa katsoa TV:tä ja toinen pelata *Wii* -konsolilla. Lisäksi molemmat pojat toivat esille nukkumaanmenoajan mediankäytön rajoittimena. Lasten mediabarometria uudemmassa *Lapsiperheiden mediakyselyssä 2012* kysyttiin lisäksi esimerkiksi tietyistä kielletyistä ohjelmista, katselun rajoittamisesta TV-kanavan perusteella sekä maksullisten palveluiden käyttöön liittyvistä säännöistä (Pääjärvi ym. 2013, 34–35).

TAULUKKO 13. Kuinka monta sääntöä vastaajalla on yhteensä. ²

	0–2 sääntöä	3–5 sääntöä	6–8 sääntöä
1.lk (N=320)	10,5	57,1	32,4
3.lk (N=298)	13,8	53,4	32,8
	0–4 sääntöä	5–9 sääntöä	10–14 sääntöä
5.lk (N=517)	28,1	50,2	21,7

²1. luokan ja 3. luokan kohdalla sääntömäärä muodostuu taulukoiden 1.–6. säännöistä sekä niiden lisäksi kohdasta ”Kotona on jotain sääntöjä, joita ei ole tässä mainittu” (Taulukko 12.). 1.luokan kohdalla on myös mukana sääntö ”Minulla on tietyt pelipäivät, jolloin saan pelata tai olla tietokoneella” (Taulukko 9.). 3. luokan kohdalla on mukana sääntö ”En saa kuunnella jonkun bändin tai laulajan musiikkia tai katsoa heidän musiikkivideoitaan”. Tätä sääntöä ei ole erikseen käsitelty tässä tutkielmassa, sillä musiikin kuuntelu ei kuulu tämän tutkielman aihe-rajaukseen, mutta musiikkivideot kuuluvat. 5. luokan kohdalla sääntömäärä muodostuu taulukoiden 1., 3.–6., 10.–11. säännöistä sekä niiden lisäksi kohdasta ”Kotona on jotain sääntöjä, joita ei ole tässä mainittu” (Taulukko 12.).

Ensimmäisen luokan oppilailla oli yleisimmin viisi sääntöä (27%:lla vastaajista). Kolmasluokkalailla yleisin määrä oli myös viisi sääntöä (23,6%:lla vastaajista). Viidesluokkalailla yleisin oli seitsemän tai kahdeksan sääntöä (kumpikin 10,4%:lla vastaajista). Sääntöjen määrä luokiteltiin jokaisesta ikäryhmästä taulukon 13. mukaisesti kolmeen luokaan ja sitä ristiintaulukoitiin eri muuttujien kanssa. Yksinhuoltajuudella ei ollut yhteyttä sääntöjen määrään missään ikäryhmässä. Viidesluokkalaisten kohdalla ristiintaulukointi suhteessa sukupuoleen oli tilastollisesti merkitsevä ($\chi^2=25,985$, $df=2$, $p=0,000***$). Viidesluokkalailla tytöillä on poikia enemmän sääntöjä: 0–4 sääntöä oli 8,7%:lla tytöistä ja 19,3%:lla pojista, kun maksimi määrä eli 10–14 sääntöä oli 12,8%:lla tytöistä ja 8,9%:lla pojista.

Taulukon 13. mukaan lasketuista säännöistä Poika1:llä oli viisi kappaletta, Poika3:lla kaksi ja

Tyttö2:lla neljä kappaletta. Taulukon 3. sääntö ”ohjelmat ja elokuvat, joiden ikäraja on K11/K13/K15 ovat minulta kiellettyjä” on tässä yhteydessä otettu huomioon ikärajalla K12. Sääntö oli Tyttö2:lla tilannekohtainen, joten hänen neljään sääntöönsä tätä ei ole laskettu mukaan.

Lasten mediabarometri 2011 -kyselytutkimuksessa kysyttiin myös lasten suhtautumista asetettuihin sääntöihin. Valtaosa piti sääntöjä sopivina.

TAULUKKO 14. Ovatko mediankäyttöön liittyvät säännöt sopivia (1lk. & 3.lk)?

	Pitää paikkansa (1.lk) (N=321)	Pitää paikkansa (3.lk) (N=297)
Säännöt ovat sopivia.	75,1	86,1
Haluaa käyttää enemmän mediaa.	12,2	7,3
Haluaa enemmän vapautta valita sisältöjä.	6,5	5,1
Ei halua kysyä lupaa tekemisiin.	3,3	2
Ei osaa sanoa.	3,1	2
Haluaa olla kokonaan ilman sääntöjä.	2	0,9
Säännöt ovat liian löysiä, haluaa enemmän rajoja.	0,6	0,6

Haastatelluista lapsista Poika1 oli tyytyväisin sääntöihinsä. Poika3 hieman epäröi, muttei kuitenkaan kokenut muutostarvetta. Tyttö2 halusi poistaa kaikki tietokoneeseen liittyvät sääntönsä.

Tutkija: - - No onks noista nettisivuista tullu jotain erimielisyyttä tai siitä netissäoloajasta?

Tyttö2: No joo.

Tutkija: Haluaisiks sä olla enemmän kun puol tuntii?

Tyttö2: Haluisin, kun useimmilla mun kavereilla, tai oikeastaan kaikilla niin, no yhdellä ei oo mut, kaikilla on ihan vapaa, et ne saa olla siellä niin kauan kun ne haluaa.

- -

Tutkija: - - No onks sun mielestä nää säännöt tarpeellisia? Tai haluaisiks sä muuttaa niitä jotenkin?

Tyttö2: Joo mä halusin poistaa ne kaikki.

Tutkija: Poistaa ne kaikki. Minkä takia sä haluaisit poistaa ne kaikki?

Tyttö2: No et mä voin olla koneella niin paljon kun mä haluan. Kyl se sit jossain vaiheessa rupee kyllästyttämään.

Tutkija: Onks ne just ne koneeseen liittyvät säännöt, haluaisiks sä poistaa myös noihin telkkariin ja pelaamiseen liittyviä sääntöjä vai onks ne vaan ne koneeseen liittyvät?

Tyttö2: Vaan koneeseen ja ei se varsinaisesti oo sääntö, mut mä haluaisin oman telkkarin ja oman tietokoneen.

Poika1: *No on ne [säännöt] ihan hyvii, koska jos ne antais pelata liian kauan niin sitten siihen alkais vähän tylsistymään.*

Tutkija: *Okei, no miltä susta tuntuu et onks nää säännöt sopivia, mitä äiti on laittanu?*

Poika3: *No ei ihan kaikki, mut jotkut.*

Tutkija: *Haluaisiks...*

Poika3: *Kyllä suurin osa on.*

Tutkija: *Haluaisiks sä muuttaa niitä jotenkin?*

Poika3: *Ei tarte.*

Tyttö2 oli sitä mieltä, että jos hän saisi viettää aikaa tietokoneella vapaasti kuten ystävänsä, vapaudesta kyllä menisi jossain vaiheessa hohto. Tyytyväisyydessä sääntöihin oli selkeä ero haastateltujen poikien ja Tyttö2:n välillä: poikien tietokoneella oleminen oli tyttöön verrattuna hyvin vapaata, minkä vuoksi pojat eivät todennäköisesti kaivanneet muutoksia sääntöihinsä samalla tavoin kuin Tyttö2. Rajattu internetaika oli kuitenkin saanut tytön kehittämään pelaamisen mahdollisimman tehokkaaksi:

Tyttö2: *No mä otan siihen yleensä monta ikkunaa ja sit mä otan siihen eri paikkoja ja kirjaudun sisälle ja sit mä pelaan niissä kaikissa.*

Tutkija: *Okei.*

Tyttö2: *Et sit kun mä kuolen yhdessä niin mä jatkan toisessa.*

Lasten mediabarometri 2011 -tutkimuksessa myös viidesluokkalaisilta kysyttiin suhtautumista sääntöihin.

TAULUKKO 15. Ovatko mediankäyttöön liittyvät säännöt sopivia (5.lk)?

	Pitää paikkansa
TV-ohjelmiin ja tallenteisiin liittyvät säännöt (N=510)	
a) Säännöt ovat sopivia.	84,8
b) Haluaa muuttaa sääntöjä.	3,6
c) Ei osaa sanoa.	11,6
Tietokoneeseen, pelaamiseen ja internetiin liittyvät säännöt (N=508)	
a) Säännöt ovat sopivia.	73,3
b) Haluaa muuttaa sääntöjä.	11,4
c) Ei osaa sanoa.	15,3

Sääntöjen sopivuutta selvitettiin myös suhteessa sääntöjen määrään, kun säännöt oli luokiteltu taulukon 13. mukaisesti kolmeen luokaan. Tietokoneeseen, pelaamiseen ja internetiin liittyvien sääntöjen kohdalla ristiintaulukointi oli tilastollisesti merkitsevä ($\chi^2=15,145$, $df=4$, $p=0,004^{**}$). Niiden joukossa, joilla oli keskimääräisesti sääntöjä (eli 5–9kpl) oli sekä eniten sääntöihinsä tyytyväisiä (37,8%) että eniten halukkaita muutamaa sääntöä (5,1%). Viidesluokkalaisten kyselylomakkeessa oli lisäksi avoin kysymys ”Millaiseksi haluaisit muuttaa sääntöjä”, joka kysyttiin erikseen TV-ohjelmiin ja tallenteisiin liittyen sekä tietokoneeseen, pelaamiseen ja nettiin liittyen. TV-ohjelmien ja tallenteiden katselun kohdalla kysymykseen vastanneista suurin osa halusi saada katsoa K15-ohjelmia. Tämän lisäksi useamman maininnan sai myös TV:n katselun sääntöjen poistaminen sekä se, että saisi itse päättää katselemistaan ohjelmista. Tietokoneen, pelaamisen ja internetin kohdalla kysymykseen vastanneista suurin osa halusi enemmän peli- tai internetaikaa. Tämän jälkeen useimmin mainittiin se, että halusi päästä käyttämään jotain sivustoa, esimerkiksi *Facebookia*. Neljä vastaajaa halusi lisää sääntöjä ja yksi vastaaja toivoi, ettei pikkusisko pelaisi niin paljon.

Lasten mediabarometri 2012 -tutkimuksessa kuudesluokkalaisilta kysyttiin sitä, mitkä asiat herättävät perheessä eniten keskustelua ja riitaa. Eniten sekä keskustelua että riitaa aiheutti se, kuinka myöhään illalla saa valvoa käyttämässä mediaa. Toiseksi eniten keskustelua herätti se, kuinka paljon tietokoneella saa olla yhtenä päivänä ja toiseksi eniten riitaa tietokoneen ja internetin käyttövuorot. (Suoninen 2013, 135–136.)

Lasten mediabarometri 2011 -kyselylomakkeessa kysyttiin erikseen myös sisarusten vaikutusta mediankäytön sääntöihin, mitä on käsitelty taulukossa 16.

TAULUKKO 16. Saako katsoa tai käyttää jotain ohjelmaa tai peliä ainoastaan kolme vuotta vanhemman isosisaruksen kanssa.³

	1.lk (N=318)	3.lk (N=297)	5.lk (N=494)
Sisaruksen seura ei vaikuta.	15,7	18,9	23,9
Kyllä.	21,5	26,3	10,9
Ei osaa sanoa.	5,3	5,5	17,7
Ei isosisaruksia, joten kysymystä ei esitetty.	57,4	49,3	47,4

³5. luokan kohdalla väitteen muotoilu oli hieman erilainen ja se sisälsi myös nettisivustot.

Niiltä ensimmäisen ja kolmannen luokan oppilailta, jotka vastasivat taulukon 16. kysymykseen ”kyllä” pyydettiin lisäksi vastaus avoimeen kysymykseen, mitä hän saa katsoa tai käyttää isomman sisaruksen kanssa. Viidesluokkalaisilla tällaista avointa kysymystä ei ollut. Ekaluokkalaisten vastauksissa mainintoja saivat *Harry Potterit* sekä ylipäättään isommille lapsille tarkoitettut sisällöt kuten K11-merkityt. Myös kolmasluokkalaisten vastauksissa K11–K15 -sisällöt saivat mainintoja sekä yksittäisistä sisällöistä esimerkiksi *Harry Potter* ja *Salatut Elämät*. Viidesluokkalaisilta kysyttiin lisäksi sitä, saavatko alle kouluikäiset sisarukset pelata, käyttää nettisivustoja tai katsoa ohjelmia heidän kanssaan, mutta eivät yksin. 61,5%:lla vastaajista ei ollut alle kouluikäisiä sisarusia ja lopuista 9,3%:n mukaan heidän seuransa vaikutti siihen, mitä sisarukset saivat katsoa. 14,2% mukaan seura ei vaikuttanut ja loput vastaajista eivät osanneet sanoa.

Haastatelluista lapsista kahdella oli nuorempia sisarusia. Tyttö2:sen 5-vuotias pikkusisko ei saanut katsella, jos vanhemmat sisarukset pelasivat *Wii* -konsolilla K7-pelejä, mutta tytön mukaan TV-ohjelma *Putousta* pikkusisko sai katsella vanhempien sisarustensa kanssa, muttei yksin. Poika1:sen 5-vuotias pikkusisko sai katsella TV:tä hänen seurassaan. Pikkusisko sai myös katsella, kun Poika1 pelasi tiettyjä pelejä, joita sisko ei osaisi ja saisi pelata itse. Poika3:lla oli vanhempia sisarusia, jotka eivät asuneet enää kotona. Heidän seurassaan Poika3 sai käydä elokuvissa. Kytömäen (1999, 79–86) väitöstutkimuksessa ei tullut esiin, että sisarusten kanssa katsottaisiin TV:stä kiellettyjä ohjelmia. Pääasiassa yhdessä katseleminen kuvattiin sosiaalisena vuorovaikutuksena, jossa korostui sisarusten keskinäinen tulkinta-apu. Näin TV:n katselusta tuli oppimistilanne, jossa mediataidot kehittyivät.

Lasten mediabarometrissa kysyttiin lisäksi esto-ohjelmista. Suuren ”ei osaa sanoa”-vastaajamäärän perusteella voi päätellä, että kysymys ei ollut lapsille helppo. Lapset eivät välttämättä tiedä, onko heillä sellaista tai mikä on ylipäättään esto-ohjelma. Haastatelluista lapsista ainoastaan Tyttö2:lla oli tietokoneella esto-ohjelma, joka salli 30 minuutin internetin käytön arkipäivänä.

TAULUKKO 17. Tietokoneella, pelilaitteissa tai TV:n yhteydessä olevat esto-ohjelmat.

	3.lk (N=297)	5.lk (N=510)
On käytössä esto-ohjelma.	31,3	22,6
Ei ole esto-ohjelmaa.	45,6	40,8
Ei osaa sanoa.	23,1	36,7

Tässä luvussa on tarkasteltu *Lasten mediabarometri 2011* -kyselytutkimuksen tuloksia lasten mediankäytön säännöistä sekä vertailtu näitä tuloksia kolmen haastatellun lapsen, yhden tytön ja kahden pojan sääntöihin. Monelta osin tulokset ovat yhteneviä ja lasten kommentit selittävät eriäviä tuloksia.

Kyselyn mukaan kolmannen ja viidennen luokan välissä alkaa tapahtua muutos, jolloin lapsen mediankäyttö alkaa muuttumaan nuoren mediankäytöksi. Tämä näkyy selkeästi esimerkiksi siinä, että tuntemattomille jutteleminen on kiellettyä harvemmin viidesluokkalaisilla kuin kolmasluokkalaisilla, jotka käyttävät vähemmän erilaisia yhteisöpalveluja. Haastatellut pojat olivat kolmasluokkalaisia ja tyttö neljäsluokkalainen, joten heidän osaltaan muutosta ei ollut vielä havaittavissa. Kellään haastatelluista lapsista ei ollut mediavälineitä omassa huoneessaan, joten tästä näkökulmasta on vain kyselytutkimuksen tulokset. Tuloksista tulee selkeästi esiin, että jos lapsella on mediavälineitä omassa huoneessaan, hänellä on myös vähemmän sääntöjä. Omassa huoneessa olevat mediavälineet houkuttelevat myös helpommin kiellettyjen mediasisältöjen käyttämiseen.

Kuvaohjelmalakia näytetään perheissä noudatettavan enemmän tyttöjen kohdalla kuin poikien. Sekä pelien että TV-ohjelmien/elokuvien osalta K12-sisältö oli haastatelluille pojille sallittua, mutta tytölle ainoastaan vanhempien etukäteen tarkastamat elokuvat. Tyttöjä siis rajoitetaan enemmän sisällön osalta, mutta poikia usein vain ajan osalta. Tästä aiheutuu se, että pojat käyttävät paljon ikäisilleen kiellettyjä sisältöjä. (ks. myös Suoninen 2013, 172.) Valtaosa lapsista kuitenkin piti heille asetettuja sääntöjä sopivina. Haastelluista lapsista muutosta kaipasi ainoastaan tyttö, jonka internetaika oli rajattu puoleen tuntiin eikä kaveripiirissä vastaavaa rajausta ollut kuin yhdellä toisella. Kyselyn mukaan yksinhuoltajuudella ei ollut vaikutusta sääntöjen määrään. Haastattelussa lapsi toi esiin erilaiset säännöt äidin ja isän luona, mikä ainakin vanhempien näkökulmasta saattaa olla tilanteena haasteellinen.

4.3 Haastateltujen lasten ja vanhempien vastaukset

Tutkielmassa oli tarkoituksena selvittää myös sitä, oliko haastateltujen lasten ja heidän vanhempien kertomissa mediankäytön säännöissä eroja. Tarkoituksena oli tutkia sitä, minkä verran lapset tiedostavat sääntöjään, kertovatko vanhemmat lapsia enemmän sääntöjä kenties ajatellen sosiaalista hyväksyttävyyttä tai antavatko vanhemmat säännöille varauksia ja täsmennyksiä. Tarkoituksena ei siis

ollut lasten vastauksien varmentaminen.

Saman perheen vanhempien ja lasten välisissä vastauksissa oli hyvin pieniä eroja. Sosiaaliseen hyväksyttävyyteen pohjautuvaa lasten vähättelevyyttä tai aikuisten liioittelua ei havaittu. Koko aineistossa ainoastaan yksi sääntö poikkesi lapsen ja tämän vanhempien vastauksessa, ja sääntö käsitteli sitä, rangaistaanko lasta rajoittamalla mediankäyttöä. Pienet erot vastauksissa viittaavat enemmänkin jo perheen sääntöjen yhteenvedon yhteydessä mainittuun seikkaan, etteivät lapset tienneet sääntöjensä tarkkaa sisältöä (ks. sitaatti tämän tutkielman sivulla 31). Erityisesti tämä tuli esiin kellonaikoja tai ajan määrää sisältävien sääntöjen kohdalla, mitkä ovat yleensä lapsille hankalampia hahmottaa. Alla olevassa lainauksessa Poika3 arvelee saavansa katsoa TV:tä yhdeksään asti, mikä äidin mukaan pitää paikkansa.

Tutkija: - - onks sulla nukkumaanmenoaikaa?

Poika3: No on, yheksältä, iskällä mä meen kymmeneltä.

Tutkija: Saaks sä sit kattoo siihen yheksään asti täällä äidillä telkkaria?

Poika3: En mä oo ihan varma, saan mä ehkä yheksään asti.

Lapsilta kysyttiin haastattelun loppupuolella syitä sille, miksi vanhemmat asettavat sääntöjä. Poika3:lle kysymys unohdettiin esittää. Suurimmat erot lasten ja heidän vanhempiensa vastauksissa kohdistuivat juuri näihin sääntöjen asettamisen syihin. Kummatkin lapset vastasivat kysymykseen yhdellä virkkeellä, mikä saattoi johtua siitä, että lasten olisi saattanut olla helpompi vastata kysymykseen kunkin säännön jälkeen erikseen. Lisäksi suomalaislasten moraalikehitystä kartoittaneen pitkittäistutkimuksen mukaan viidesluokkalaiset eivät keskimäärin vielä osaa juurikaan perustella sääntöjen tarpeellisuutta, vaan taito on hallussa paremmin vasta kuudennella luokalla (Aho & Laine 2002, 112–114). Sääntöjen syyksi Tyttö2 ajatteli sen, että vanhemmat eivät pysty vahtimaan, jos lapset katsovat paljon telkkaria, eivätkä vanhemmat halua, että lapset ovat koneella liikaa. Poika1 ajatteli asiasta hyvin samantapaisesti:

Poika1: No vaikka ehkä et, etten mää niinku liikaa olis siä, etten mä olisi ulkona silleen liian vähän ja sillee, että mä olisin koko ajan vaan siä tietokoneella ja telkkarin ääressä.

Kytömäki (1999, 101) havaitsi haastatteluissaan ilmiön, että vanhemmat liittävät vastauksiinsa erilaisia varauksia ja täsmennyksiä kertoessaan, ettei heillä ole rajoituksia. Eli vanhemmat selittävät ja täsmentävät sitä, miksi perheessä ei ole sääntöjä. Tämän tutkielman haastatteluissa ilmiötä ei juurikaan ollut havaittavissa. Kaikkien vanhempien haastattelusta löytyi vain yksi tällainen kohta:

Äiti1: Ei oo [esto-ohjelmia] mutta olis tosi huippua, me ollaan monesti puhuttu et pitäis saada jotain.

Äiti2: Mutta että tossahan on tietysti - - just niinkun se ongelma, et jos mä olisin pakottanu meiän Tyttö2:sen odottamaan niinku, hän täytti helmikuussa ykstoista niin helmikuuhun asti et hän saa kattoo Potterit, niin kaikki hänen kaverinsa on kattonu ne monta kertaa ja toka-luokkalaisetkin on kattonu ne, hän on neljännellä luokalla luku sen kirjasarjan moneen kertaan, niin musta se olis ollu tosi epäreilua, et hän ei olisi saanu kattoo niitä.

Äiti3: - - mut sitten just siis mulla on se et mä käyn tietokoneella suurin piirtein maksamassa laskut kerran kuussa ja jotain niinku, en paljookaan sitä käytä enkä paljookaan siitä tiedä, et sillee et kyllähän sekin on, et mun on vaikea vahtia sitä - -.

Kytömäen (1999, 101) mukaan vanhemmat saattoivat myös kuvata perheen käytäntöjä samanlaisiksi, mutta silti toisen mielestä heillä ei ole sääntöjä/kontrollia ja toisen mielestä on. Tällaista vanhempien haastatteluissa ei ollut havaittavissa, mutta hieman tähän liittyen löytyi viitteitä siitä, että vanhemmilla oli hyvinkin erilaiset käsitykset siitä, millaiset ovat *gyrkät* säännöt. Kuitenkin asian vahvistaminen näiden perheiden osalta olisi vaatinut tarkempia kysymyksiä aiheeseen liittyen.

4.4 Vanhempien perustelut mediankäytön sääntöjen asettamiseen

Tähän lukuun on koottu vanhempien haastatteluista perustelut sääntöjen asettamiseen. Suorannan ym. (2001, 86) kehotuksesta vanhemmilta kysyttiin syitä sääntöjen asettamiselle, jotta päästäisiin lähemmäksi vanhempien kasvatuskäsityksiä ja mediakasvatustietosuutta. Kaikkien perheiden mediankäytön rajojen asettamisessa korostui lasten suojeleminen haitalliselta sisällöltä. Tämä tuli esiin puhuttaessa sekä televisiosta, pelaamisesta että internetistä. Selkeimmin asia tuli kuitenkin esiin internetin kohdalla. Haitallista sisältöä pyritään välttämään, koska lapsilla on vielä vaillinaisen käsityskyky asioista. Tytön perheessä internetin negatiiviset piirteet on pyritty rajoittamaan sivunestolla sekä aikarajoittimella.

Äiti1: joo ettei tuu mitään haittallista eteen siä [internetissä] mitä näkis.... Siä on siis niin paljon kaikkea, niin kun tiedät [viittaa tutkijaan]

Tutkija: joo

Isä1: nää kaiken maailman aikuisviihteet, liiallinen väkivalta, mutta sitten kolmantena se, että ei saa konetta saastutettua kaikella ylimääräisellä, et se tulee siellä kolmantena, mutta nää suojeluperiaatteet on siinä niinku kyl ykkösenä.

Äiti1: lapsen parhaaks, koska jotain voi nähdä yhden kerran, jonkun kuvan et joka voi tavallaan niinku tehdä tosi paha jälkeä päähän. Että joku mitä ei ymmärrä et miten toi voi tehdä tolle tolleen esimerkiksi tai jotain tosi törkeitä kuvia.

Isä1: eikä ne ymmärrä sitä viihteeks kaikkee, jos siä tulee eteen jotain mikä on niin kun näytettyä niin sehän on...

Äiti1: mmm

Tutkija: joo

Isä1: tulee sit ihan totena ja tämmösiä

Äiti2: - - mutta että varsinkin noitten nuorempien lasten kohdalla niin mä en jätä niitä yksin [internetin kanssa] sen takia, et siä ei tarvi kun kirjottaa yks sana väärin niin voi joutua ihan niiku mihin tahansa. Mä en niinku halua semmosia ikäviä yllätyksiä et päätyy johonkin kama-lille sivuille vahingossa.

Äiti3: - - mä oon sanonu et jos se on K16 ikäraja [internetsivuissa] niin sit sinne ei mennä ja semmosta ei mennä kattomaan - -.

Äiti2: - - siinä sisällössä on niin paljon niinku semmosta, semmosta mikä ei kuitenkaan mun mielestä, jos ei nyt olisi suorastaan vahingollista muttei myöskään kovin rakentavaa tai hyödyllistä lapselle et jos ne on koko päivän netissä ja ne saa mennä siellä ihan mihin haluaa niin se nyt tuskin on mitenkään hirveen hyödyksi, ja sit lapsethan ei ite sitä osaa rajottaa - -.

Tytön perheen television katselun rajoittamisessa korostuu lasten suojeleminen ilmiöiltä, jotka eivät kuulu lasten maailmaan. Ohjelmien sisältö muutenkin vaikuttaa siihen, mitä ohjelmia perheessä katsotaan. Äiti haluaa myös pitää huolta siitä, ettei muut asiat jää tekemättä.

Äiti2: Siinä on takana just se, et miks mä antaisin niitten kattoo jotain Salattuja Elämiä ja sitten olisko se kivaa et sit joku 5-vuotias ihmettelee et mikä on abortti tai itsemurha tai... mitä nyt ikinä.

Tutkija: Mmm...

Äiti2: Niin en mä halua joutua lapselle selittää sellasia asioita, siis mä selitän ne sitten kun se kysyy, mut en mä halua et se ensitieto tulee jostain joutavanpäiväisestä tv-sarjasta.

Äiti2: - - niin sit se aikarajotus, sen nyt on vaan oikeastaan sen takia, että tuntuu siltä, että tota siihen menee muuten liikaa aikaa ja kuitenkin on paljon muutakin mitä pitää hoitaa; läksyt ja harrastukset, ja pitäis olla ulkona, pitäis tehdä kotitöitä, ja yleisesti ottaen vaan mä ehkä ajattelen, että se tyhmentää ihmistä jos se istuu ja tuijottaa jotakin kokkiohjelmia ja tosi-tv:tä - -.

Kytömäen (1999, 107) tutkimuksen mukaan TV:n katselun rajoittamisen keskeisenä tavoitteena näytti olevan koulutyön häiriötön sujuminen. Tämä ei kuitenkaan tullut tässä tutkimuksessa erityisesti esiin muuten kuin yllä olevassa Äiti2:n kommentissa. Poikien perheissä televisiota sai katsoa suhteellisen vapaasti nukkumaanmenoaikaan saakka eli arkisin yhdeksään tai puoli yhdeksään, koska sisältö nähtiin sopivaksi. Television kohdalla haitallinen sisältö määriteltiin ensimmäisessä perheessä aikuisten jutuiksi, joita toisinaan kuitenkin tulee myös ennen nukkumaanmenoaikaa. Kolmannessa perheessä haitalliseksi määriteltiin yli 12-vuotiaille tarkoitettu sisältö.

Äiti3: - - mä olen antanu luvan et se [Poika3] saa kattoo K12 elokuvii, et sen verran mä olen joustanu. Mä olen perustellu sen sillä, et siellä on asiantuntijat tarkkaan miettinyt et ne ei oo turhan takia laitettu ne ikärajat, niin kotona saa kattoo K12 elokuvii mut ei muita, ja sitten siis.... no kyllä mä nyt sanon, et jotku Salatut elämätkin niin alkaa olla kyllä jo semmosta et alkaa välillä miettiä, et pitäskö se kieltää kokonaan, kun siinä on niin hirveitä juttuja - -.

Äiti1: Mut joskus niissä [draamasarjoissa] on ollu semmosia jaksoja, et ite on ollu vieressä kattomassa tai huomannu, kuullu et nyt on jotain epämääräistä. Niin sitten on saattanut olla sillai et ”jaa et katotaas vähän mitäs tuolta kakkoselta tulikin” jos on joku tosi inhottava kohta, jota en halua että lapset näkee niin sitten mä niinkun vaihdan vähäks aikaa sillee niin. Tämmösiä saattaa tulla niinku ihan ennen yhdeksääkin.

Haitalliselta sisällöltä suojelemisessa erityisesti väkivallan vaikutukset mietityttivät haastateltuja vanhempia. Vanhemmat eivät kuitenkaan puheessaan viitanneet siihen, että olisivat huomanneet lapsissaan piirteitä väkivaltaisuudesta tai esimerkiksi väkivaltaan turtumisesta.

Äiti1: Silti sitä pelkää, ettei vaan oma lapsi turtuis siihen niinku väkivaltaan.

Isä1: Ei sais vaikutteita siitä.

Äiti1: Vähän niinku et ”joo ää toi kun mätkäs noin niin ei käyny kuinkaan”, että kun mun mielestä se on semmosta et siinä voi käydä lapsille yleisesti niin, kun kattelee elokuvia ja pelailee ja kaikkee, etenkin jos vanhemmat ei puhu siitä asiasta mitä väkivalta ja nää tällaset on oikeesti elämässä, niin pelkään just sitä turtumista et se on vähän niinkun et sitten joskus mennää ja potkastaan jotain kun siinä leffassakin tehtiin - - - tykkään ajatella näin että se voi vaikuttaa.

Äiti3: Mmm, et kyllä sitä sitten kerkiää aikuisena pelaamaan niitä kaiken maailman sotatelejä ja muita karatepelejä ja...

Kytömäen (1999, 112) tutkimuksessa väkivaltaisen sisällön rajoittamisen pääasiallinen tavoite vanhemmilla oli lasten varjeleminen järkyttäviltä kokemuksilta, ja tämän jälkeen tuli pyrkimys luoda realistinen kuva väkivallan seurauksista. *Lapsiperheiden mediakysely 2012* -tutkimuksessa huoltajilta kysyttiin sitä, pitivätkö he joitakin mediasisältöjä mahdollisesti haitallisina lapsille. Aihetta kysyttiin yleisemmällä tasolla, eikä pelkästään oman lapsen näkökulmasta. Vastauksissa väkivalta mainittiin selkeästi useimmin (770 kertaa), sitten seksuaaliset tai pornografiset sisällöt (510 kertaa) ja kolmantena kauhu, pelko ja ahdistus (250 kertaa). (Pääjärvi ym. 2013, 43.) Haastatelluissa perheissä ajatukset väkivallan mahdollisista haitallisista vaikutuksista konkretisoituvat tietokonepelien kohdalla väkivaltaisen sisällön rajoittamisen lisäksi peliajan ja pelaamiskellonajan rajoittamisena.

Sisällön rajoittaminen oli vanhemmille myös keino välttää pahoja unia eli lapselle halutaan pyrkiä takaamaan rauhallinen uni. Myös muissa tutkimuksissa sama perustelu on tullut (ks. esim. Ermi ym. 2004, 119).

Äiti1: - - jos on jotain mitä mä sanon, et tätä ei voi kattoo ja käännetään pois, niin ne [lapset] saattaa kysyä ”miks?” ja sitten mä oon sanonu tai ollaan selitetty ”no kun se on sellanen vähän aikuisille tarkotettu, se voi pelottaa, teille voi tulla pahoja unia” et yritetään vähän selittää et miks.

Isä1: Eikä koskaan pelata semmosta [väkivaltaista] peliä viimetteeks et sitten, ”no niin sitten peseen hampaat ja nukkuun” ettei se jää tonne mieleen sillai.

Äiti3: - - mä niinkun perustelen sen Poika3:lle sillä, et siellä on asiantuntijat, siellä on monta ihmistä, jotka päättää [ikärajoista] että, et siellä saattaa olla joku kohta, joka aiheuttaa sitten painajaisia ja jotain pelkoja ja niistä ei pääse sitten eroon.

- -

Äiti3: - - Mä oon ehdottomasti sitä mieltä että joku tollanen niinku piip-piip-piip [viittaa peleihin], sehän vaikuttaa uniin, et pitäis olla ainakin puol tuntia olla ennen nukkumaanmenoa rauhassa, lähtee ne äänet pois päästä.

- -

Äiti3: - - vanhempien tehtävä on huolehtia et lapsi nukkuu tarpeeks, mmmm, ettei nää pelit häiritse sitä unta - -.

Lapsiperheiden mediakysely 2012 -tutkimuksen mukaan negatiivisia yhteyksiä lasten mediakäytön ja arjen toimien välillä ei esiintynyt suurimmassa osassa perheistä edes kuukausittain. Median aiheuttamat painajaiset sekä unen määrän tai laadun heikkeneminen olivat harvinaisimpia: viimeisen vuoden sisällä vain noin kolmannes vanhemmista oli havainnut näitä. (Pääjärvi ym. 2013, 41.) Myöskään kukaan haastatelluista vanhemmista ei kertonut uniongelmistä, vaikka unenlaatu sääntöjen perusteena olikin.

Ensimmäisessä perheessä *Nintendo Wii* -pelien sisältöä ei koettu haitalliseksi, joten peliajan rajoittaminen perustui johonkin muuhun, mutta syy ei haastattelussa kuitenkaan tullut täsmällisesti esille. Äiti mainitsi pari tuntia olevan jo aika pitkä peliaika päivässä, minkä lisäksi he pitivät huolta, että nuorempi sisar saisi peliaikaa. Toisessa perheessä *Wii*:llä pelaamista rajoitettiin pelien koukuttavuuden takia. Konsolipelien ikärajoja heillä noudatettiin tarkasti.

Äiti2: - - toi Wii, niin sen huomaa et ne on niinku ihan äärimmäisen koukuttavia, niitä ei sit meinaa niinku millään saada niistä irti vaikka laittais kellon soimaan, et nyt on menny tunti ja tunti sulla on annettu aikaa siinä olla, et nyt sää niinku lopetat, niin siitä voi tulla hirvee raivokohtaus, et tää mun just piti tallentaa tää taso ja mä olin just päässy tähän.

Kolmannessa perheessä *Wii* -pelikonsolin pelien ikärajoja noudatettiin ja pelaaminen tuli lopettaa viimeistään puoli yhdeksältä. Poika3 pelasi enemmän tietokoneella, joten siellä vietettyyn aikaan äiti puuttui myös ennen puoli yhdeksää, jotta poika tekisi muutakin kuin pelaisi.

Äiti3: - - tota kyl mä aina yritän kannustaa tekemään jotain muuta kun pelaamaan, et mene-mään ulos, rakentamaan legoilla tai piirtämään tai lukemaan et kyllä mä yritän rajoittaa sitä, sillee että jos pari tuntia ollaan tuo koneella oltu niin kyllä sitten mä meen hyvin nopeasti sanomaan, et nyt on mun vuoro, että mä tuun sinne nytte, mä saan sillee sen sitten loppumaan.

Mediankäytön sääntöjen tarpeellisuutta perusteltiin myös lapsen kavereilla, joihin vanhemmat eivät luottaneet. Yhdessä perheessä mediankäyttöä oli myös rajoitettu virtuaalikaverisuhteiden sekoitettua reaali maailman kaverisuhteet eli tilanteessa, jossa lasten medialukutaito ei ollut tarpeeksi kehittynyt.

Isä1: Ja koska sen takia, et mä tiesin et Kaveri oli täällä niin mä en antanu niitten [poikien] ollenkaan mennä YouTubeen varmuuden vuoksi niinku, koska mä luotan kyllä Poika1:seen mutta en luota.... Se voi olla siis yllytys.

Äiti1: Niin ja kyllähän se [esto-ohjelma] olis hyvä laittaa jos nyten jos osaat ja viittit jotain laittaa [viittaa mieheensä], kun on niitä kavereita joilla ei oo hirveesti sääntöjä ja jotka tekee ns. paljon kaikkee tuhmaa ylipäätään, niin semmosilta voi et "hei mennä kattoon sitä ja tätä, hei joo, älä vaan kerro vanhemmilles mennään kattoon," - -.

Äiti2: - - joskus ne vähän ikävällä tavalla myös niinku sekottaa näitä todellisen elämän ihmissuhteita. - - tuolla MovieSta Planetissa voi olla niinkun jonkun bestis, ja sitten kun joku on siellä jonkun bestis niin sit siitä voi tulla riitaa niinku todellisessa elämässä sit tyttöjen kesken, et kuka onkaan kenenkään paras kaveri, et joskus me ollaan niinku sit jouduttu ihan sanomaan, et nyt niinku viiteen päivään ei mennä sinne ollenkaan että tää tilanne rauhoitetaan ja selvitetään niinku naamat vastakkain nää asiat.

Internetin kohdalla yksi syy sääntöihin oli riski haittaohjelmiin. Vanhemmat olivat miettineet myös internetin tietoturvaa esimerkiksi Facebookiin liittyen. Internetissä tuntemattomien kanssa keskusteluun liittyi kaikissa perheissä sääntö henkilötietojen suojaamisesta.

Äiti2: - - meillä on ehkä niinku kuitenkin sellanen jonkinlainen, vois varmaan sanoo terve varauksellisuus niinku tänä päivänä siihen, et se mitä sinne [internetiin] laittaa niin sitä ei saa enää koskaan pois.

Äiti3: Et tota, et kyllä mä nyt vähän yritän kattoo, et ne [internetsivustot] on kuitenkin semmosii, ettei sieltä nyt....niinku sillai turvallisii jollakin tasolla - -.

Äiti1: - - just tää nettikin, että kun ei saa puhua kellekään siellä ja kertoo ikäänsä ja mitään. Niin mä oon sanonu just sen, että miksi. Että on olemassa sellasia ihmisiä, joilla on täällä päällä sisällä semmonen sairaus, et ne voi satuttaa toisia ihmisiä ja se voi sanoo, että se on lapsi, tavataanko huomenna siellä ja täällä ja mut se ei ookaan lapsi, vaan se on aikuinen ja se voi tehdä sulle jotain pahaa. Et sellasia harvinaisia sairaita ihmisiä on.

Äiti2: Mä varmaan kerroin... [Tyttö2 tulee paikalle] Kerroinkohan mä, kerroiks mä Tyttö2 sulle sen jutun siitä ruotsalaisesta tytöstä, joka kerto netissä, et hän on lähdössä seuraavaks pyörällä urheilukentälle ja joku tappo sen matkalla?

Tyttö2: Joo.

Äiti2: Et siis en mä oo halunnu lasta mitenkään shokeerta mutta - - niin niin tota Tyttö2 on jo kuitenkin sen verran järkevä ja iso tyttö et sille voi kertoa, et mä oon halunnu niinku kertoa tämmöset esimerkit, et miksi ei pidä antaa kellekään puhelinnumeroa eikä antaa itestänsä mitään tietoja.

Mediankäytön rajoittamista käytettiin myös rankaisun välineenä, mistä kahdella äidillä oli samansuuntaiset ajatukset. Toinen heistä näki median myös palkitsemisen välineenä eli perheessä mediankäytön säännöt eivät kaikki olleet pelkkää rajoittamista. Kolmannen perheen äidille kysymys jäi esittämättä.

Äiti1: Poika1 harvemmin tekee mitään ns. tuhmaa mutta jos jotakin epätoivottua on tapahtunut, olemme kieltäneet Wiin ja netin pelaamisen siltä päivältä. Tämä siksi, että on tehokasta kieltää jokin kaikkein mieluisin asia lapselta, jotta rangaistus tuntuisi. (Kommentti lähetetty sähköpostitse.)

Äiti2: - - huonosta käytöksestä menettää sitä ns. ruutuaikaa et nyt esimerkiksi meillä kaks lasta riehu niin paljon tässä pääsiäisen pyhinä ja jatko sitä vaan kielloista huolimatta, et ne on nyt menettäny oikeuden katsoo telkkaria tällä viikolla. Että tavallaan sitten se, että myös menettää jotain semmosta mikä on tosi mieleistä, niin sitä voi toivoa, että se opettais jotain, että rankaisun väline on myös tämä ruutuajan menetys. Tai sitten toisaalta myös palkitsemisen väline - - et se on myös sit semmosta hemmottelua, et joskus saa ihan kattoa niin paljon kun haluaa [DVD-levyjä].

Myös Suorannan ym. (2001, 83–84) tutkimuksessa mediankäytön rajoittaminen koettiin toimivana rankaisun välineenä, sillä lapselle median käyttäminen on niin mieluista, että rangaistus tuntuu lapsesta pahalta. Vanhemmat käyttivät mediakieltoa myös rangaistuksena, kun television katseluun uppoutunutta lasta ei olisi muuten saatu irti TV:n äärestä (Suoranta ym. 2001, 83–84).

Elokuviin käymiseen liittyvät säännöt perusteltiin kaikissa perheissä kuvaohjelmalaissa (710/2011) asetetuilla ikärajoilla eli näiden perheiden kohdalla haastatellut lapset saivat käydä katsomassa K7-elokuvia tai K12-elokuvia aikuisen seurassa. Sanomalehdestä luettu tieto 3D-elokuvien haitallisesta vaikutuksesta sai myös yhden vanhemman kieltämään ne.

Äiti2: - - ikärajan puolesta se oli ok, mut se oli joku sellanen 4D-elokuva [Tutkijan huomautus: 3D], ja sit mä olin just Hesarista luku jonkun semmosen jutun siitä, että se on vaaraksi lasten aivoille. Ja sit me ei menty kattoon sitä sen takia.

Tässä luvussa esitetyt vanhempien perustelut mediankäytön sääntöjen asettamiselle voi tiivistää seuraavanlaisesti:

- Lasten suojeleminen (haitalliselta sisällöltä ja lasten maailman kuulumattomilta ilmiöiltä)
- Lasten hyvinvointi (erityisesti nukkuminen ja painajaisunet)
- Median mahdolliset vaikutukset (kuten koukkuun jääminen, väkivallan vaikutukset sekä fyysinen vaara aivoille)
- Tietoturva ja haittaohjelmat
- Kuvaohjelmaki

- Aika luonnonvarana eli minkälaiseen toimintaan aika pitäisi käyttää
- Median käyttötarkoitukset (esim. tiedonhankinta/ oppiminen/ viihtyminen/ sosiaalinen kanssakäyminen)
- Mediankäytön mieluisuus (→ sekä rankaisun että palkitsemisen väline)
- Lapsen ystävät (joihin ei luoteta ja joiden medialukutaito on vasta kehittymässä)

Yhteenveto -luvussa esitellään yllä olevan tiivistelmän sekä kuvion 5. pohjalta rakennettu hahmotelma mediakasvatustietoisuudesta, jonka kehittämistä tulee tulevaisuudessa tutkimuksissa jatkaa.

4.5 Mediakasvatustietoisuuteen sisältyvät käsitykset sääntöjen asettamisen taustalla

Tässä luvussa käsitellään niitä mediakasvatustietoisuuteen sisältyviä käsityksiä, joita vanhemmat käyttivät, kun he pohtivat mediankäytön sääntöjä ja asettivat niitä. Eli tarkoituksena oli selvittää tarkemmin sitä, mistä säännöt ja perustelut niihin kumpuavat. Vanhempien haastatteluissa toistui ja yhdistyi selkeästi muutamat käsitykset:

- käsitykset mediasisällöistä yhdistettynä käsitykseen omasta lapsesta
- käsitykset kuvaohjelmalaista yhdistettynä käsitykseen omasta lapsesta
- tilannekohtainen tai jatkuvaluonteisempi käsitys omasta lapsesta

Luvun lopussa käsitellään lisäksi erikseen kunkin perheen käsitykset lastenkasvatuksesta sekä mediakasvatuksesta, jotka vaikuttavat koko ajan sääntöjen asettamisen taustalla.

Sääntöjen asettamisessa haastatellut vanhemmat korostivat mediasisällön validoimista sekä käsityksiä omasta lapsestaan.

***Isä1:** - - et kaikki rajoitukset jos ajattelee elokuvia tai pelejä, niin sen mukaan mitä mä itte nään mä mietin että tää vois, ja sitten siihen peilaan että minkälainen Poika1 nyt on, alkaa oleen, että ihan sellasia.*

***Äiti1:** Mitä Poika1 ymmärtää ja kestää ja kaikkee tämmöstä.*

***Isä1:** ja mä sitten taas kun mä oon ollu vähän höllempi alu... sillon kun se [Poika1] sai ruveta pelaan, niin mä aattelin että, Poika1 on jo niin, että se ymmärtää sen eron, eli mä uskoin, että se ei nyt vaikuta siihen sillä tavalla, et sillä jäis päälle sellanen, ettei se menis tonne sitte kivittää lintuja ulos sen jälkeen, jos se on saanu ampua siellä pelissä.*

Isä1: Ja koska määkin tunnen siis tietokonetta ja internetiä aika hyvin, niin sen puolesta siis tiedän, mitä siellä voi olla, mistä löytää mitäkin niin, on helppo rajata pois et mitä et aina-kaan niinku nyt tee ja näin. - -

Äiti2: - - se Putous oli sillon vuosi sitten kun se alko niin sellanen ”kaikki kattoo ja miksei me saada kattoo” ja no, sitten me annettiin kattoo, koska ei siinä ollu meidän mielestä mitään.

Käsitykset omasta lapsesta yhdistettiin myös luottamukseen uutta kuvaohjelmakia (710/2011) kohtaan. Toisaalta yksi äideistä mietti myös kriittisesti kuvaohjelmakia, koska se sallii lapsen me-
nevän aikuisen seurassa katsomaan elokuvia kolme vuotta ikärajaa nuorempana.

Isä1: - - Mä oon ainakin niinku huomannu sen, et Poika1 ymmärtää noista elokuvista sen, et ne on elokuvaa, ja kyllä mä tietysti luotan siihen kun kerran jos on tällaset säädökset annettu niin kai niitä joku on tutkinu. Että vanhemman seurassa 9-vuotiaille on selitettävissä, että mitä [K12] elokuvassa tapahtuu ja näin.

*Äiti3: - - mä olen antanu luvan, et se saa kattoo K12 elokuvii, et sen verran mä olen joustanu, mä olen perustellu sen sillä, et siellä on asiantuntijat tarkkaan miettinyt et ne ei oo turhan ta-
kia laitettu ne ikärajat - -.*

*Äiti2: - - ei se kyl yhtään paranna sitä asiaa jos mä oon siellä mukana, ja me katotaan yhdes-
sä joku hirvee elokuva, et voin mä oikeesti niinku jotenkin peittää sen silmät tai jotain mut
että musta se on aika paljon se kolme vuotta, et jos mä ajattelen et se sit kävis yheksänvuot-
iaille ja yheksän ja kaksoistavuotiaan välilläkin on mun mielestä todella iso ero tai seitse-
män ja neljävuotiaan hyvänen aika, mut kaippa siinäkin sitten on joku perustelu.*

Lapsiperheiden mediakysely 2012 -tutkimuksessa vanhemmat nostivat ikärajan soveltuvuuden tärkeimmäksi näkökulmaksi valitessaan mediasisältöä 0–12-vuotiaalle lapselleen. 98% vastaajista piti ikärajan soveltuvuutta erittäin tärkeänä tai melko tärkeänä. Tämän jälkeen tärkeimmiksi valintape-
rusteiksi nousivat lasta kehittävä mediasisältö sekä lasta viihdyttävä mediasisältö. (Pääjärvi ym. 2013, 33.) Haastatelluissa perheissä vanhempien tekemä sisällönarviointi ja suhteuttaminen käsityk-
seen omasta lapsestaan on joissain tapauksissa kuitenkin johtanut kuvaohjelmalain sivuuttamiseen.

*Äiti 2: - - mä aika paljon mietin sitä sen pohjalta minkälainen se lapsi on, et niinku kestäiskö
se tän vai et joistakin mulla on ihan selvää että ei, mutta sitten taas kun tunnen lapseni niin
mä voin kuvitella, et tän se niinkun vois kattoo.*

- -

*Äiti2: Pottareillahan on ikäraja mun mielestä K11 melkein kaikilla, niin sit kun meidän laps
[Tyttö2] oli luku ne kirjat niin vaikka se ei ollu yhtätoista niin se sai sit kattoo kyl sen koko
sarjan - - ja sit me ollaan ite katottu ne, mutta että ehkä se niinku, se Potter on mun silmissä
sellasta laatuelokuvaa, et se raja menee enemminkin sitten siinä, et jos on jotain hirveesti jo-
tain väkivaltaa, toi on kuitenkin semmosta niinku satua ja sit kun lapsi on luku ne kirjat
niin se tietää, et niissä on onnellinen loppu.*

Isä1: - - mutta tota, niin, pelien suhteen on mennä niin, että niissä on mennä läpi sormien enemmän kun televisio-ohjelmissa toi niinku ikästä vanhemmille suunnattu materiaali. Koska pelkästään jääkiekkopeli, joku NHL niin siinä saattaa olla rivan kielenkäytön takia K16 ja siinä tapellaan ja tällain, niin tota, se on mun mielestä ihan, siinä kohtaa mää sivuutan kyllä sen [ikärajan] ja mielestäni käytän niinku omaa arviointikykyäni että...

Pelien voima ja pelaamisen hallinta -tutkimukseen osallistuneista perheistä missään ei valvottu ikärajoja orjallisesti. Lisäksi usein kielletyt pelit olivat vanhempien ostamia, koska alakouluikäisillä ei välttämättä ole rahaa ostaa itse pelejä eikä heille myydä niitä. (Ermi ym. 2004, 123–126.)

Yksi haastatelluista äideistä kertoi myös tehneensä sisällönarviointia suhteessa kaupallisuuteen ja sivuston moderointiin.

Äiti3: *Panfu oli aikakin semmonen, että sen mä katoisin, koska mun piti omalla sähköpostiosotteella mennä siihen - - ja siinä oli selkeästi sanottu, et tässä ei oo mitään mainoksia ja vahditaan et mitä siä puhutaan, et sen takia mä siihen suostuinkin.*

Lapsen toimimista myös observoidaan, jolloin muodostetaan sekä tilannekohtainen että jatkuva-luonteisempi käsitys omasta lapsesta. Toimimisen lisäksi observoidaan sitä, miten lapset tottelevat vanhempiaan eli säilyykö luottamus. Sääntöjä saatetaan muuttaa tilannekohtaisesti, jos vanhemmat havaitsevat sen olevan aiheellista. Kytömäki (1999, 118–121) havaitsi ”tarpeen vaatiessa” tapahtuvan mediakasvatuksen olevan tyypillistä lasten television katseluun liittyen. Ermi ym. (2004, 124–125) havaitsivat vastaavaa tapahtuvan, jos perheessä ei ollut pysyviä sääntöjä pelaamiseen, ja lasten pelaaminen alkoi mennä liiallisuuksiin tai muuten haitata. Lapsen toiminnan seuraaminen ja rajojen muuttaminen sen perusteella kuuluu vapaan toiminnan vyöhykkeen ideaan (ks. Valsiner 1987), kuitenkin sekin, että lapsi kasvaessaan sisäistää vyöhykkeen rajat. Äiti2 on havainnut sisäistämistä tapahtuneen.

Isä1: - - lapset uskoo kyllä sen ja ne on tottunu ja sillai. Mä oon ainakin kokenu sen niin että vaikka ne kattoo aika paljon/televisio on päällä tosi paljon päivästä, niin ne ei jumiudu siihen sillai, et jos mää sanon, että ”no niin nyt vaihdetaan” et sieltä tulee joku mun ohjelma. ”Jaa selvä”, ne [lapset] lähtee tekeen jotain muuta.

Äiti1: Se ei oo sellasta niinku orjallista.

Isä1: Se on sit vaihdellu, et joskus mä oon mennä kattoon sinne [tietokoneelle], et mistä on oikeasti kyse, yrittääks se [Poika1] vaan pelata aikaa vai onks se oikeesti sille joku tärkeä [peli]suoritus, et mä oon saattanu antaa sen vaikka pelata sen läpi, et se tulee hyvillä mielin.

Äiti2: - - sithän kokoajan mitä vanhemmaks noi tulee, niin niille tulee se tietosuu, et ne tietää mitä tästä äiti ajattelis, vaikka äiti ei olisikaan siinä vieressä, et siihen mä luotan, että jo tolla ykstoistavuotiaallakin niinku, se oli itse asiassa jo sillan tokalla luokalla niinku tajunnu, kun se yks [luokan poika] näytteli niitä pornokuvia sieltä kännykältään, että niinku äiti ei haluaisi et hän kattoo tämmösiä, et hän ei kato.

Ensimmäisen perheen isä pelasi itsekin, joten hänellä on käsitys pelien rakenteesta, kuten yllä olevasta sitaatista käy ilmi. Pelaamisen jatkaminen määrääjän umpeuduttua saattaa joskus vanhemmista näyttää sääntöjen uhmaamiselta. Todellisuudessa ongelmana voi kuitenkin olla se, ettei pelejä pysty tallentamaan kesken kaiken menettämättä pelisuoritustaan. Mikäli pelaaminen tallennuspiirustukseen kestää useita tunteja, tällöin pelin rakenne saattaa alkaa häiritä perheen toimintaa. (Ermi ym. 2004, 121.)

Keskeinen asian mediakasvatustietoisuudessa on vanhempien käsitykset lastenkasvatuksesta sekä mediakasvatuksesta, jotka vaikuttavat koko ajan vanhempien toiminnassa. Kunkin perheen käsitykset on koottu omaksi kokonaisuudekseen, sillä yhteenvedon tekeminen käsityksistä olisi antanut vääristyneen kuvan asiasta. Ensimmäisen perheen haastattelussa olivat läsnä sekä äiti että isä, joten käsitykset koostuvat heidän yhteisistä ajatuksistaan. Vanhemmat pitivät erityisen tärkeänä selittää lapsille asioita ja opettaa heitä olemaan kriittisiä ja medialukutaitoisia.

Äiti1: - - ja sitten just se, et me ollaan esimerkiks puhuttu siitä asiasta [viittaa väkivaltaisiin peleihin] ihan sinänsä, et sota ei oo hauskaa, ei oo kiva ampua, ja mitä toi tarkoittaa, kun tolle kävi noin. Ja yritetty puhua ihan oikeesti siitä asiasta, että ymmärtää.

Äiti1: Niin tai sit jos on määrätynlaisia niin yhdessä katotaan ja selitetään sitten.

Isä1: Mun mielestä ainakin nyt, kun se tulva on niin mieletöntä, medioita on monenlaisia, niin tärkeä tehtävä vanhemmalla on selittää, että laps ymmärtää niinku mitä mistäkin uutisista tulee ja mitä mikäkin tarkoittaa, mikä on totta, mitä ei, mikä on tarkotettu hauskuutukseks ja mikä on vaan aikuisille ja tälläi. Että sellanen niinku informoiminen, mutta sitten se suojeleminen ja rajoittaminen ihan yhtälailla se kuuluu viä, kun noi on ton ikäisiä niin mun mielestä.

Isä1: - - Niin kaikki tällaset [jos joku ehdottaa chatissa jotain] että kaikkeen ollaan niinkun painotettu että niinku ei saa osallistua, mut jos näkeekin niin, kaikkeen kriittisesti pitäis suhtautua niikun sillai. Tytär1:lle ei oo sellasta mediakasvatusta vielä pidettykään koska...

Äiti1: Se on niin pieni. [5 vuotta]

Myös Kytömäen (1999, 121) tutkimuksessa vanhemmat näkivät tärkeänä asiana televisiofiktio ja todellisen maailman erojen selittämisen. Kytömäen (mt.) mukaan ”Tässä toimintatavassa heijastuu käsitys siitä, että tietämys television erityisluonteesta on omiaan vähentämään lapsen pelkoa ja ahdistusta”. Saman logiikan voidaan nähdä pätevän muutenkin mediaan. Mediakasvatuksen toisen perheen vanhemmat kokivat pääasiassa vanhempien tehtäväksi.

Äiti1: Ja vanhemmilla on niinku mun mielestä siis tietysti tärkein tehtävä, se on siis vanhempien tärkein, että ei se kuulu kellekään muulle mun mielestä, totta kai on ihan kiva, et on koulu ja kaikki muut informoi.

Äiti1: Ja sit ylipäättään ihan niin kun missä tahansa kasvatusasioissa, niin kaikki mitä me tehdään tai jätetään tekemättä, niin se näkyy lapsessa sitten. - -

Toisen perheen haastattelussa oli läsnä vain perheen äiti. Äiti myönsi olevansa lasten isää tiukempi, mutta heillä oli kuitenkin yhteiset peruslinjat ja käsitykset esimerkiksi aikarajoista. Lastenkasvatuksen ja mediakasvatuksen ajatusmaailmassa äidillä korostui lasten suojeleminen, kriittinen medialukutaito sekä vanhempien arvomaailman välittäminen. Perheen äiti oli pohtinut paljon teemaan liittyviä asioita ylipäättään, joten hän koki helpoksi sanoa, mitä hän teemasta ajattelee.

Äiti2: Et ehkä niinku muutenkin tää mun kasvatusfilosofia on ollu semmonen, et mä oon halunnut mahdollisimman pitkälle suojella lapsia semmosilta ilmiöiltä, jotka ei kuulu siihen lapsen maailmaan ja tietysti se on aina sitä vaikeampaa, kuinka paljon isommaks laps on tullu, mut toisaalta mitä isompi se on niin sitä enemmän sillä on kykyä niinku ymmärtää.

Äiti2: Mutta että kyl mun ehkä täytyy sanoa, että ehkä se enemmänkin kaiken kaikkiaan niinkun nää nettiä tai tätä mediaa koskevat säännöt on niinku semmosia vanhempien sanelemia, kun niinku yhdessä tehtyjä sopimuksia, mutta toisaalta meidän lapset on vielä sen ikäisiä, että ehkä sitten kun ne on enemmän murrosikäisiä niin niitähän on pakko tehdä niitä sopimuksia, Koska tota sen ikäiset tarvii jo sen kunnioituksen et heidän mielipidettään kuunnellaan Ja tietysti tänkin ikäisiä lapsia pitää kunnioittaa, mutta että niitä ehkä pitää suojella niinku vielä enemmän.

Äiti2: Et tavallaan mä niinku luotan jotenkin siihen, että ehkä enemmänkin, kun se että hirveesti kieltää niin että jotenkin yrittäis tuoda lapsille sen oman arvomaailmansa sillä lailla, että silloin kun ei ite oo puhumassa niin lapset ymmärtäis, et tää ei oo mulle hyväks, koska onhan sitä paljon kaiken laista mitä voi tehdä, mut siitä voi olla enemmän vahinkoa kun hyötyä.

Yllä olevassa kommentissa Äiti2 kiteyttää Valsinerin (1987) vapaan toiminnan vyöhykkeen idean eli että lapsi kasvaessaan ja kehittyessään oppii luomaan vapaan toiminnan vyöhykkeen omassa ajattelussaan ja tunteissaan eli sisäistämään vapaan toiminnan vyöhykkeen. Myös tässä perheessä mediakasvatus nähtiin vahvasti vanhempien tehtäväksi, johon kuuluu keskeisesti kriittisen medialukutaidon opettaminen:

Äiti2: - - tavallaan mä ajattelen, että se vanhemman rooli on niinku ihan kaikki kaikessa siinä lasten mediakasvatuksessa. Mutta myös siinä että opettais lapsille, mitä hyvää ja hyödyllistä siinä on, et ei tavallaan vaan sitä et se on kauhee peikko ja joku semmonen, semmonen et tulee vaan jotain pahaa, vaan niinku myös se että siitä on hyötyä ja on hyvä et osaa niinku käyttää niitä laitteita ja sit et osaa just netistä seuloa sitä tietoo ja just sitä et ei kannata uskoo kaikkee mitä siellä on, ja siellä ei kaikki oo mitä ihmisetkään, sitä miltä ne näyttää. Kyllähän niinkun ne on myös semmosia kysymyksiä, jotka pätee elämään niinku laajemmaltikin, et kaikki ei oo sitä mieltä näyttää, et kyllähän niistä jos haluaa niin pääsee mielenkiintosiinkin keskustelunaiheisiin. Mut sitä ei missään nimessä voi jättää koululle ja vielä vähemmän kaverille - -.

Siitä huolimatta, että äiti yllä olevassa sitaatissa korostaa median hyviä puolia, hän toisaalta myös tasapainoili sen kanssa, mikä on hyödyllistä mediankäyttöä ja minkälaiseen toimintaan aikaa ylipäättään pitäisi käyttää. Myös Suorannan ym. (2001, 81–82) tutkimuksessa saatiin hyvin samantapaisia

vastauksia siitä, että mediankäytön lisäksi lapsilla pitäisi olla muutakin tekemistä, kuten ulkoilua tai käsillä tekemistä. Pelaamiseen liittyneessä tutkimuksessa monet vanhemmat pohtivat sitä, miten peleistä saataisiin hyödyllisempiä ja rakentavampia (Ermi ym. 2004, 113, 141–142).

Äiti2: Noitten pelienkin avulla niille vois opettaa hirveesti asioita niinku maailmasta ja ihmisistä ja historiasta ja maantieteestä ja biologiasta, ja kun mä jotenkin ite niinku nään sellasen oppimisien ihan hirveen tärkeänä, et ehkä se on yks syy miks mua ärsyttää niinku sellanen pelihin kuluva aika, jos se on vaan sellasta et joku ukko hyppii paikasta toiseen, niin sitä just ajattelee et tähän on pantu hirveesti vaivaa et tämmönen peli on tehty, et eiks nyt samalla voitais tehdä semmosta, et lapset oikeesti vois addiktoitua sellaseen, et ne oppis koko maailman historian tai antiikin kreikan tai jonkun tämmösen. Tietysti lasten mielestä tällaset on ihan hirveitä mielipiteitä, mutta näin mä nyt kuitenkin ajattelen, et silloin siitä olis oikeesti hyötyä.

Äiti2: mut se aika on niinku kaikesta muusta tekemisestä pois, niinku jostain lukemisesta tai ulkoilusta. - - mut ihan sekin, et huomaa et kaikki palapelien tekeminen ja lautapelien pelaaminen et se niinku jää ihan kokonaan kun noitten pelien houkutus on niin suuri, et se on mun mielestä kurjaa.

Äiti2: - - siitä [Wii-pelikonsolista] on myös noille lapsille ihan hirveesti iloa, niillä on ihan hirveen hauskaa, kun ne kaikki kolme pelaa tuolla keskenään ihan niinku sovussa, ja jotenkin siinä pieninkin pääsee niinku isojen mukana osaamaan ja ne näyttää sille jotain juttuja ja niin tavallaan se on musta hyväkin, että on positiivista asennetta eikä semmosta että niinku kaikki turha on turhaa, ja on vaan parasta istua ja opetalla antiikin jumalat ja maailman synty nyt tässä ennen kun voi mitään muuta tehdä että niinku...

Toisen perheen äiti myös vertasi nykyistä kasvatustilannetta siihen, millainen mielikuva hänellä oli oman sukupolvensa kasvattamisesta. Äidin mielestä aiemmat sukupolvet pääsivät helpommalla.

Äiti2: - - niinku mä kyllä monesti ajattelen, että meidän vanhemmat pääsi paljon helpommalla, kun me, kun meidän täytyy, siihen menee hirveesti energiaa ja voimia että rajottaa sitä lasten netissä olo - -.

Äiti2: - - mun mielestä se on kauheen rasittava olla tietynlainen portin vartija, jos käyttää tämmöstä sanaa niin kun jossain viestinnän teoriassa niin, mut siis portinvartija siinä suhteessa et niinku täytyy tosi paljon kontrolloida niinku sitä, ja sitten myös siitä tulee sellasta turhaa riitaa ja mankumista ja niinku erimielisyyttä - -.

Kolmannen perheen äidin lasten kasvatuksessa ja mediakasvatuksessa korostui rajoittaminen, joka perustuu lasten suojelemiseen sekä lasten hyvinvoinnin takaamiseen. Toisen perheen äidin tavoin hän myös pohti sitä, minkälaiseen toimintaan aikaa tulisi käyttää. Kolmannen perheen äiti oli yksinhuoltaja ja isän luona pojalla oli paljon löysemmät säännöt, millä oli vaikutusta äidin mediakasvatukseen.

Äiti3: No kyl siihen kuuluu ehdottomasti se et rajottaa sitä, et kuinka paljon pelataan, ja mitä ohjelmia katotaan, ja kyllähän siis vanhempien täytyy niinku vahtia, ettei pelata kahteentoista asti, ettei kymmenenvuotiaat pelaa kahteentoista asti yöllä jotain tietokonepelejä - -.

Äiti3: - - Mutta eihän tästä pääse mihinkään, et nää pelit on nykyään niinku et.... lapset joudutaan nykyään pakottaan tonne ulos, tossahan ne olis tietokoneella koko aika tai sitten tos Wiillä tai, niin se minuu vähän ärsyttää, että hieno ilma ulkona, kaikki purot lorisee siellä ja kevätleikit ja kaikki, niin yhet vaan istuis tos tietokoneella pelaamassa.

Äiti3: - - mutta sit valitettavasti niin isä ei pidä minkäännäköistä jöötä, niin sitten se antaa sen kattoo vaikka mitä, ja mä en viitti tapella sen kaa enää niinku siitä että, kun ei se mee jakeluun, niin en viitti enää siitä, mutta siis jos mä olisin saanu päättää, niin mä en olisi antanu Poika3:n kattoo niitä kahta viimeistä Harry Potteria, ne on niinku aikuisten elokuvii jo.

Äiti3: - - kyllä mä nyt luulen, että sielläkin niinkun jonkunlaiset säännöt on, ettei se [isä] nyt anna varmaan mitään kauheen vahingollista Poika3:n kattoo.

Äidillä oli myös kaksi vanhempaa tytärtä, jotka eivät asuneet enää kotona. Hänellä oli siis kokemusta lasten kasvattamisesta eri vuosikymmeniltä, ja hän pohtikin sitä, miten lasten kasvattaminen on muuttunut. Sen vuoksi, että hän ei itse käyttänyt mediaa paljon, hän koki mediakasvatuksen haastavaksi.

Äiti3: - - me asuttiin maaseudulla sillon, siellä juostiin mettässä ja ulkona, ei kyllä mitään tietokonetta tai muuta semmosta tarvinnu, mutta nythän tää on, täähän on niinku kun ajattelee, sillon kun tytöt [viitta jo aikuisiin lapsiinsa] oli Poika3:sen ikäisiä niin ei kyl tällasia ongelmia ollu, että istuttais jossain tietokoneen edessä, kun aurinko paistaa ulkona, upee ilma ulkona ei, ei ei ollu sellasta, et kyllä on muuttunu ihan hirveesti tää lastenkasvatus kymmenessä vuodessa.

Äiti3: On, onhan tää siis ihan tää, kun ajattelee et kymmenessä vuodessa - - mä en pysy enää perässä kun mä oon kuitenkin kohta viiskymppinen, niin en mä pysy enää perässä kun tulee niinku, osaa kännykkääkään enää käyttää - -.

4.6 Mediakasvatustietoisuuden ammentaminen

Vanhemmilta kysyttiin myös sitä, mistä he kokivat ammentaneensa tietoa mediakasvatuksesta. Mahdollisia tietolähteitä on nykyisin paljon: esimerkiksi mediakasvatukseen liittyvää sekä painettua materiaalia että internetmateriaalia on hyvin saatavilla. Lisäksi toisten ihmisten kanssa keskusteleminen antaa uusia näkökulmia asioihin ja auttaa refleктоimaan omia ajatuksia.

Ensimmäisen perheen vanhemmat kokivat tiedon tulleen esimerkiksi mediasta itsestään ja isä myös tietotekniikkakoulutuksensa pohjalta. Heillä kuitenkin toimittiin pitkälti maalaisjärjen avulla tai ”perstuntumalla”, kuten isä asian ilmaisi. Koulun vanhempainilloissa mediakasvatuksesta ei oltu puhuttu.

Äiti1: Nyt vois sanoa et mediasta.

[naurua]

Isä1: Niin kyllä sitä itte kuulee ja näkee aika paljon siis.

Äiti1: Joka tuutista tulee tota asiaa.

Isä1: Ja koska määkin tunnen siis tietokonetta ja internetiä aika hyvin, niin sen puolesta siis tiedän, mitä siellä voi olla, mistä löytää mitäkin niin, on helppo rajata pois, et mitä et aina-kaan niinku nyt tee ja näin. Että emmä enää tiä, mistä sitä tietoo on itelle tullu, kaikkialta.

Äiti1: Elämän varrelta ja kun miettii muutenkin lapsen kasvatusta ja psykologiaa kaikkee semmosta maalaisjärjellä, niitä asioita kun tulee mietittyä niin sitten siinä se tulee se oh-jaus ja informointi sitten lapselle vanhemman kautta, kun niitä asioita miettii.

Äiti1: No siskoni kanssa joo [jutellu] koska hänellä on jo kaks aikuista lasta on puhuttu aina välillä näistä niin kun heidän lapset koska ja minkä ikäisenä käytti mitäkin ja miks rajattiin, mä oon puhunu ja tälleen että ehkä pikkusen sellasta keskustelua, mut ei hirveesti tuu muitten kanssa puhuttua kun muilla on niin pieniä lapsia sitten

Isä1: Niin en määkään tunne muitten meiän tuttavallapsiperheiden käytäntöjä sen tarkemmin et mitä heillä sitten saa tehdä tai katsoa.

Isä1: En kenenkään kasvattajan suosituksia en tiedä, enkä oo luku sillai. Perstuntumalla niin sanotusti.

Toisen perheen äiti oli perehtynyt mediakasvatukseen kasvatuskirjallisuuden pohjalta. Hän oli myös työssään käsitellyt aihetta lapset ja media, minkä lisäksi perheen isä oli tietotekniikka-alalla. Tyttären koulun kautta mediakasvatustietoa ei ollut tullut, mutta tyttären kavereiden vanhempien kanssa keskustelemisen äiti näki hyödylliseksi.

Äiti2: - - ehkä niinkun semmoset ekat ajatukset mitä mulla on tähän liittyen, just TV:n katse-luun ja nettiinkin liittyen tullu ihan jostain lasten kasvatusta käsittelevistä kirjoista, et niistä mä oon tavallaan luonu jonkun semmosen synteesin, et miten mä näen lapsen ja sen kasvatta-misen, ja just jotkut Liisa Keltikangas-Järvisen kirjat ja Tuula Tamminen ja Mirja Sinkkonen, Jari Sinkkonen, nää on ollu niinkun mulle semmosia, joita mä oon niinku kuunnellu tosi pal-jon ja joitten kirjat mä oon luku moneen kertaan, ne on tavallaan ne, ei liittyen pelkästään mediaan vaan niinkun lapsenkasvatukseen yleensä - -.

Äiti2: Ja sit jos mä ajattelen, niin kyllähän noissakin kirjoissa puhutaan mediasta, mutta sem-monon ihan hyvä kirja, josta mä oon tän ruutuajan käsityksen löytänyt, oli semmonen Unna Lehtipuun kirja, kun sen nimi oli joku Ruusuritari... [Viittaa teokseen Lehtipuu 2006]

Äiti2: - - mutta että ehkä aika paljon ne ihan ne peruslinjat on tullu noista kirjoista, mitä mä oon luku ja sitten ehkä omalla maalaisjärjellä ja ystäväpiirin mielipiteillä höystettynä että...

Äiti2: - - se on mun mielestä aina kauheen hyvä, jos voi puhua kavereitten vanhempien kans-sa siitä, että mitä teillä saa tehdä ja mitä meillä saa tehdä ja just yritettäis, et ne olis yhtene-vät, että olis just kavereitten kans samat säännöt - - ja sitten yhdessä sovitaan, jos lapsi me-nee vaikka kaverille, että mitä siellä saa kattoo, et se sovittais vaikka vanhempien kesken yh-dessä - -.

Kolmannen perheen äidillä mediakasvatustietoisuuden kartuttamisessa tärkeässä roolissa oli naapurin rouva sekä omat tyttäret. Hän myös luki ahkerasti lehtiä. Kolmannessakaan perheessä koulun kautta mediakasvatusta ei ollut tullut.

Äiti3: - - mä en oikein tiedä noista [peleistä] mitään, mut toltä alakerran rouvalta mä aina kysyn, et onks se niinku sallittu, kun se itekin pelailee ja se tietää niin.

- -

Äiti3: Joo siellä on kans samanlainen äiti ja poika, et ihan tos suoraa alakerrassa, et jos Naapurinpoika ei saa kotonaan pelata jotain pelii, niin sitten mä tiedän ettei Poika3 saa, kun se [naapurin rouva] on vähän enemmän perillä noista tietokonepeleistä - -.

Äiti3: Joo mutta kyllähän nää tytöt sitten tai nää Poika3:n isotsiskot ne nyt tietää tietokoneesta paljon enemmän kun minä, ja ne kyllä kans vähän tarkkailee tota Poika3:n tietokoneen käyttöä, et jos sieltä nyt tulis jotain semmosta, et mitä nyt ei sais, niin kyllähän ne siitä heti sanois mulle.

Äiti3: Alakerran rouvalta, tyttäriltä, lehdistä ja telkkarista mmm...

Tutkija: Ootsä jotain niinku erityisiä kirjoja luku aiheesta?

Äiti3: No en varsinaisesti mitään kirjoja, mutta artikkeleita eri lehdistä, että kyllä noi tollaset artikkelit mua aina kiinnostaa ja mä luen ne aina jos sattuu tuleen vastaan.

Tutkija: Onks koulun kautta tullu tai missään vanhempainilloissa mitään [tietoa]?

Äiti3: No ei kyllä oo tullu, se on muuten aika ihme homma, et kyllä ei oo kyllä koulun kautta tullu minkäänlaista informaatio.

Haastateltujen vanhempien vastaukset ovat osittain linjassa *Lapsiperheiden mediakysely 2012* -tutkimuksen kanssa. Kyselyssä tiedusteltiin vanhemmilta, mistä lähteistä he saivat tai etsivät tietoa lasten turvallisesta mediankäytöstä. Eniten mainintoja sai internet (229 mainintaa), sitten lehdet (127 mainintaa) ja koulu sai 96 mainintaa. Ulkopuolisten tietolähteiden rinnalle tärkeäksi nousi myös ns. maalaisjärjen käyttäminen (127 mainintaa). 60% vastaajista koki saavansa riittävästi mediankäyttöön liittyvää tietoa ja opastusta, ja 14% ei kokenut saavansa riittävästi. (Pääjärvi ym. 2013, 37–38.)

5. LOPUKSI

5.1 Yhteenveto

Tässä tutkielmassa selvitettiin sitä, millaisia ovat mediankäytön säännöt perheissä sekä millainen on vanhempien mediakasvatustietoisuus. Tutkimuskysymyksenä oli se, miten mediakasvatustietoisuus näkyy mediankäytön sääntöinä. Tätä selvitettiin kolmen alakysymyksen avulla:

- 1.) Millaisia mediankäytön sääntöjä perheissä on lasten mukaan?
- 2.) Miten vanhemmat perustelevat asettamansa mediankäytön säännöt?
- 3.) Mistä vanhemmat ammentavat mediakasvatustietoisuuttaan ja mitä tähän kasvatustietoisuuteen sisältyviä käsityksiä on sääntöjen asettamisen taustalla?

Suorannan, Lehtimäen sekä Hakulinen (2001, 86) totesivat omassa tutkimuksessaan, että ”*Löytääksemme kasvatuskäsityksiä, olisi pitänyt kysyä jatkokysymyksiä kuten, miksi rajoja pitää asettaa*”. Tämän innostamana näitä kasvatuskäsityksiä lähdettiin kysymään, ja tutkielman tieteelliseksi tavoitteeksi muodostui hahmotella uutta mediakasvatustietoisuuden käsitettä. Tarkoitus oli kartoittaa, mistä asioista mediakasvatustietoisuus koostuu ja miten vanhemmat käyttävät sitä mediankäytön sääntöjä asettaessaan. Käytännön tavoitteena oli se, että tutkielmasta voisi olla hyötyä vanhemmille käytännön mediakasvatustyössä. Tämä tavoite toteutuu, mikäli tutkielma saa lukijoita. Tavoite toteutui kuitenkin jo siltä osin, että tutkielman loppuun koottu huoneentaulu tiivistää asioita mediankäytön säännöistä ja niiden laatimisesta yleisellä tasolla.

Tämän tutkimuksen toteutustapa, kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen yhdistäminen osoitautui ilmiön kannalta toimivaksi valinnaksi. Triangulaation käyttö vaikutti positiivisella tavalla myös luotettavuuteen, sillä eri metodein saadut tulokset olivat samantyyppisiä. Siltä osin kun tulokset eivät vahvistaneet toisiaan, luotettavuuden ei nähty kuitenkaan heikenneen. Pikemminkin eriävät tulokset selittävät jotakin puolta ilmiöstä. Kvantitatiivinen 7–11-vuotiailta lapsilta kerätty kyselyaineisto *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimuksesta antoi kattavan kuvan mediankäytön säännöistä ilmiönä, ja kvalitatiivinen aineisto eli lasten ja heidän vanhempiensa haastattelut syvensi tietoa ja toi mukaan ilmiön taustalla olevia kasvatuskäsityksiä sekä mediakasvatustietoisuuden rakennetta. Sekä lasten että vanhempien näkökulman saaminen mukaan tutkimukseen oli välttämätöntä, sillä mediankäytön säännöt on ilmiönä vahvasti perhesidonnainen. Perheet toimivat tutkimuksessa esimerkki-

perheinä, joten mediakasvatustietoisuuden tutkimista tulee jatkaa. Tarkoitus on ollut antaa mahdollisimman realistinen ja monipuolinen kuvaus ilmiöstä, jotta lukijalle tarjoutuisi mahdollisuus arvioida niin perheiden kuin tutkijankin tekemiä ratkaisuja.

Lasten mediabarometri 2011 -kyselytutkimuksen mukaan lähes kaikilla lapsilla oli mediankäytön sääntöjä ja suurin osa oli tyytyväisiä sääntöihinsä. Vertailu muihin mediankäytön sääntöjä koskeneisiin tutkimuksiin osoitti tulosten olevan samansuuntaisia (ks. esim. Ermi ym. 2004; Pääjärvi ym. 2013; Suoninen 2013). Haastateltujen lasten kertomat säännöt olivat osittain yhteneviä kyselytutkimuksen tulosten kanssa ja lähes täysin yhteneviä vanhempien kertomien sääntöjen kanssa. Haastatellut lapset ja vanhemmat antoivat kyselytutkimuksen kvantitatiivisiin vastauksiin kvalitatiivisen lisän esimerkiksi selittämällä, miksei heidän perheessään ollut tiettyjä sääntöjä. Esimerkiksi sääntöä siitä, että tuntemattomille juttelu olisi kiellettyä ei haastatelluilla lapsilla ollut, koska he kaikki käyttivät jotakin sellaista nettisivustoa, jossa tällainen juttelumahdollisuus oli. Lisäksi haastatteluissa tuli ilmi, etteivät kaikki säännöt päde aina. Vanhemmat saattoivat esimerkiksi joustaa ikärajoista, mikäli näkivät sisällön soveltuvaksi lapselleen.

Kyselyn mukaan kuvaohjelmalakia noudatettiin enemmän tyttöjen kohdalla kuin poikien, joita taas rajoitetaan usein pelkästään ajankäytöllisesti. Myös haastelluista lapsista tyttöä rajoitettiin sekä sisällöllisesti että ajankäytöllisesti ja poikia pääasiassa ajankäytöllisesti, sillä K12-sisältö oli heille sallittua. Haastateltujen perheiden vastauksista ilmeni, että kuvaohjelmalakia noudatetaan elokuvissa käymisen ja konsolipelien yhteydessä, mutta muuten vanhemmat validoivat sisältöä ja suhteuttavat sitä lapseensa sekä tämän kiinnostuksen kohteisiin.

Vaikka tutkimuksessa tarkastellaan lapsia pitkälti ikäryhmittäin sekä sukupuolen mukaan, tulee huomata, että nämä joukot eivät ole homogeenisiä. Kodeissa on siis hyvinkin erilaisia mediankäytön sääntöjä, mutta valtaosa lapsista kuitenkin piti heille asetettuja sääntöjä sopivina. Haastelluista lapsista muutosta kaipasi ainoastaan tyttö, jonka internetaika oli rajattu puoleen tuntiin eikä kavereipiirissä vastaavaa rajausta ollut kuin yhdellä toisella. Kyselyn mukaan yksinhuoltajuudella ei ollut vaikutusta sääntöjen määrään, mutta haastatellulle yksinhuoltajajäidille haastetta toi erilaiset säännöt isän luona.

Niillä lapsilla, joilla oli omassa huoneessaan mediavälineitä (TV, tietokone, pelikonsoli, tallenteille soitin tai internetyhteys) oli myös harvemmin sääntöjä. Omassa huoneessa olevat mediavälineet lisäävät potentiaalisten riskien määrää, kun lasten valvominen on hankalampaa. Oman huoneen me-

diavälineet houkuttelevat myös helpommin kiellettyjen mediasisältöjen käyttämiseen. Kiellettyjen mediasisältöjen houkutus kasvaa myös lasten vanhetessa. Erityisesti kuudennella luokalla lapset alkavat määritellä itse mediankäyttöään. (ks. Suoninen 2013.) *Lasten mediabarometri 2011* -kyselyn mukaan kolmannen ja viidennen luokan välissä alkaa tapahtua muutos, jolloin lapsen mediankäyttö alkaa muuttumaan nuoren mediankäytöksi.

Tässä tutkimuksessa vanhempien mediakasvatustietoisuuden rakennetta selvitettiin aineistolähtöisesti. Vanhempien haastattelujen sekä aiemman tutkimuksen pohjalta tämän tutkimuksen tuloksena rakentui hahmotelma mediakasvatustietoisuudesta (kuvio 7.):

KUVIO 7. Mediakasvatustietoisuuden rakennehahmotelma

Mediakasvatustietoisuus siis rakentuu näiden käsitysten yhdistelmänä ja käsitykset vaikuttavat toinen toisiinsa. Vanhempi ei voi kertoa yhdestä käsityksestä ilman, että siitä selviäisi jotain hänen toisista käsityksistään. Lasten suojelemisen tematiikka on esimerkiksi sellainen, jossa vanhemman on mahdollista yhdistellä jopa näitä kaikkia käsityksiään. Seuraavassa jokainen käsitys on avattu yleisellä tasolla:

- Median käyttötarkoitukset: käytetäänkö mediaa esimerkiksi tiedonhankintaan, oppimiseen, viihtymiseen tai sosiaaliseen kanssakäymiseen.
- Lapsen kasvu ja hyvinvointi: mitä lapsi tarvitsee kasvuunsa ja millainen on hyvinvoiva lapsi.
- Mediasisällöt- ja välineet: sisällöt itse koettuna ja/tai saadut tiedot sisällöstä, genretietämys, välineiden tekniset ominaisuudet.

- Arvot: hyvinä pidettävät päämäärät ja toimintatavat.
- Ihmiskäsitys: millainen on ihmisen perusolemus.
- Vanhemmuus ja kasvattajuus: mitä on olla vanhempi lapselleen ja miten lasta kasvatetaan.
- Oma lapsi ja tämän lähipiiri: millainen oma lapsi on ja millaisia ovat esimerkiksi hänen kaverinsa.
- Mediakasvatus: mitä mediakasvatus on ja miten sitä itse toteuttaa.
- Lait: Suomen lait, esimerkiksi Kuvaohjelmalaki (710/2011) ja Rikoslaki (39/1889).

Mediankasvatustietoisuutta ei ole ennen tutkittu, mutta muissa tutkimuksessa on kysytty vanhemmilta tietoisuuteen sisältyvistä käsityksistä (ks. esim. Rinne 2012; Pääjärvi ym. 2013). Näihin muihin tutkimuksiin verrattuna haastateltujen vanhempien käsitykset olivat hyvin samanlaisia. Mediakasvatustietoisuus näkyi siinä, millaisia sääntöjä perheissä on, miten ne on perusteltu ja mitä mediakasvatuksella tavoitellaan.

Mediankäytön sääntöjen perusteluissa korostui lasten suojeleminen heille haitalliselta sisällöltä sekä heidän ikäisilleen kuulumattomilta asioilta. Myös median mahdolliset vaikutukset mietityttivät vanhempia. Perusteluissa arvot näkyivät siinä, minkälaiseen toimintaan lasten pitäisi vanhempiensa mukaan aikansa käyttää eli onko median parissa käytetty aika on pois muusta, jolloin sen rajoittaminen nähtiin perusteltuna. Perusteluina käytettiin myös tietoturvaa, haittaohjelmia sekä kuvaohjelmalakia. Lapsen ystävät näyttäytyivät perusteluissa ainoastaan negatiivisesti, sillä heistä johtuneista syistä mediankäyttöä rajoitettiin. Ainoa positiivinen mediankäytön sääntö liittyi mediaan palkitsemisen välineenä. Toki useimmin sääntö toimi päinvastoin eli että media on rankaisun väline. *EU Kids Online* -tutkimuksessa riskejä vähentäväksi havaittu aktiivinen mediakasvatus eli esimerkiksi keskusteleminen ja yhdessä tekeminen (ks. Duerager & Livingstone 2012) kuului osana tähän tutkimukseen osallistuneiden perheiden mediakasvatukseen. Kaikki vanhemmat kokivat kuitenkin lastensa olevan vielä sen verran nuoria, että tällaisen aktiivisen mediakasvatuksen lisäksi vanhempien asettamat rajat olivat tarpeen.

Mediakasvatustietoisuuteen sisältyvät käsitykset, joita vanhemmat käyttivät mediankäytön sääntöjä pohtiessaan ja asettaessaan painottuivat mediasisältöön, omaan lapseen sekä kuvaohjelmalakiin. Lasta tarkkailtiin, jotta lapsesta, hänen toiminnastaan sekä hänen luotettavuudestaan saadaan tilannekohtainen sekä pidempiaikainen käsitys. Jokaisen vanhemman mediakasvatustietoisuuteen sisältyi myös omanlaisensa käsitykset lastenkasvatuksesta sekä mediakasvatuksesta. Kaikki vanhemmat

näköivät mediakasvatuksen vanhempien tärkeänä tehtävänä. Sääntöjen asettelun tavoitteissa korostuivat suojelemisen ja hyvinvoinnin turvaamisen lisäksi kriittisen medialukutaidon kehittäminen. Tämän tutkielman tulokset olivat medialukutaidon osalta yhteneviä Rinteen (2012) tutkimustulosten kanssa: keskeisimpänä medialukutaitoon sisältyvänä taitona vanhemmilla nousi kriittisyys eikä mediankäyttöä itseilmaisun välineenä mainittu ollenkaan.

Vapaan toiminnan vyöhykettä (ks. Valsiner 1987) rajaavat mediankäytön säännöt. Vyöhykkeen sisällä lapset saavat toimia vapaasti. Haastatellut vanhemmat tarkkailivat lapsiaan, jotta he saattoivat muuttaa sääntöjä tilannekohtaisesti, esimerkiksi sallimalla tietyn ikärajaltaan kielletyn sisällön tai muuttaa sääntöjä pysyvästi. Kytömäen (1999, 198) mukaan esimerkiksi TV:n alkuillan ohjelmat kuuluvat usein vapaan toiminnan vyöhykkeen sisälle, koska vanhemmat ovat todenneet lasten pysyvän seuraamaan niitä ongelmitta. Vaikka ongelmia syntyisi, vapaan toiminnan vyöhykkeen rajoja ei lähdetä helposti muuttamaan, sillä lapset eivät sitä hyväksy. Enemminkin lasten valmiuksia pyritään lisäämään. (Kytömäki 1999, 198.) Vapaan toiminnan vyöhyke sisältää tällaisen *edistetyn toiminnan alueen*, jossa erilaisilla toimenpiteillä vanhemmat pyrkivät kehittämään lapsensa kykyjä. Tässä tutkimuksessa mediankäyttöön liittyvää edistettyä toimintaa oli lasten medialukutaidon kehittäminen. Kun lapset sisäistävät mediankäytön säännöt ja niiden taustalla olevat perustelut, heidän on mahdollista toimia niiden mukaisesti myös vanhempien valvonnan ulkopuolella. Eli näin vapaan toiminnan vyöhyke siirtyy lapsen kasvaessa alkuvuosien fyysistä rajoista ajatuksissa sisäistetyiksi rajoiksi. (ks. myös Suoninen 2013, 173–174.)

Mahdollisia lähteitä mediakasvatustietoisuuden ammentamiseen on paljon. Kolmen haastatellun perheen vanhemmat kertoivat lähteikseen itse median, kuten lehdet, television ja kirjat. Kukaan vanhemmista ei kuitenkaan maininnut esimerkiksi mediakasvatukseen liittyviä internetsivuja lähteikseen. Myös tuttavien tai sukulaisten kanssa keskusteleminen nähtiin hyödylliseksi, minkä lisäksi media oli liittynyt muutamalla vanhemmilla myös työhön ja/tai koulutukseen. Tärkeänä mediakasvatustietoisuuden lähteenä nähtiin myös tavallisen maalaisjärjen käyttö. Koulun kautta mikään perheistä ei ollut saanut mediakasvatukseen liittyvää informaatiota.

5.2 Pohdinta

Mediankäytön sääntöjen asettaminen liitetään yleensä osaksi suojelevaa mediakasvatusta, jossa painottuu usein mediankäytön haitat ja niiltä suojautuminen. Tällöin yleensä myös mediankäytön hyvät puolet hukkuvat haittojen alle. Kupiainen ja Sintonen (2009, 13) muistuttavat, ettei suojelu saisi estää lasten kulttuurisen osallisuuden mahdollisuuksien ja oikeuksien toteutumista, joten he kehottavat suojelukeskustelun siirtämistä kohti digitaalisen ajan uusia ilmiöitä. Monille vanhemmille media kuitenkin näyttäytyy enemminkin rajoitettavana asiana kuin itseilmaisun tai osallisuuden välineenä.

Tämän tutkielman haastatteluissa ei tavoitettu perheitä, joilla ei ole sääntöjä. Jatkotutkimuksen kannalta näiden vanhempien tavoittaminen olisi tärkeää. Haastatteluissa ei siis saa ääntä ne vanhemmat, jotka voisivat perustella sääntöjen poissaoloa. Perusteleeko joku sääntöjen puuttumisen median merkityksellä lapsen itseilmaisun kannalta vai onko sääntöjen puuttumisessa kyse vain vanhempien välinpitämättömyydestä? Kun tutkimuksen pyrkimyksenä on tutkia mediankäytön sääntöjen taustalla olevaa mediakasvatustietoisuutta, olisi tärkeä saada kuuluviin myös näiden vanhempien ääni. Tässä tutkimuksessa ei myöskään tarkasteltu mediakasvatustietoisuutta vanhempien ikään peilaten mukana olleiden vanhempien vähäisen määrän vuoksi. Niin kauan kuin on se tilanne, että vanhemmissa on hyvin erilaisissa mediamaisemissa eläneitä, asiaa olisi mielenkiintoista tutkia.

Lisäksi tutkimuksessa mukana olleissa perheistä yhdessäkään ei ollut medialaitteita lapsen omassa huoneessa. Myös tällaiset perheet tulisi saada mukaan tutkimukseen, sillä medialaitteiden sijoittelu on valinta, jolla on merkitystä. Kun laitteet ovat omassa huoneessa, lasta on hankalampi valvoa ja tilastollisesti hänellä on vähemmän sääntöjä, joten mahdolliset riskit kasvavat. Tämän vuoksi *Lasten mediabarometri 2011* -tutkimuksenkin suosituksiin sisältyy medialaitteiden sijoittelu muualle kuin lasten omiin huoneisiin (Pääjärvi 2012c, 66).

Mobiilien mediavälineiden sekä kosketusnäyttöjen suosio on kasvanut huomattavasti *Lasten mediabarometri 2011* -kyselyn keräämisen jälkeen, joten tulevaisuudessa tutkimuksissa olisi hyvä ottaa huomioon, miten nämä teknologiset muutokset vaikuttavat sääntöjen asettamiseen. Helppokäyttöisten kosketusnäyttöjen arvellaan esimerkiksi olevan yksi syy siihen, että pienimpien lasten pelaaminen on yleistynyt aivan viime aikoina (Pääjärvi ym. 2013, 17). Kun mediasisältöjen käyttäminen on muuttunut koko ajan välineneutraalimmaksi, olisi syytä tutkia sitä, muuttuvatko säännötkin enemmän välineneutraaleiksi.

Median mahdolliset vaikutukset mietittyivät vanhempia ja myös sen vuoksi mediankäyttöä rajoitettiin. Median vaikutuksista on olemassa hyvinkin ristiriitaista tietoa ja media usein uutisoi näyttäväs-
ti uusista tutkimustuloksista. Kun mediassa keskitytään haittoihin ja samaan aikaan vanhemmat nä-
kevät median tärkeyden lasten elämässä, kasvattajien ristiriitatilanne on valmis. Yksittäiseen van-
hempaan kohdistuvaa mediankäytön hallinnan vaatimusta on mahdollista helpottaa esimerkiksi luo-
malla yhteisiä mediankäytön sääntöjä tuttavaperheiden kanssa. (Ermi ym. 2004, 139–141.) Vanhem-
mille tulisi myös tiedottaa enemmän siitä, etteivät median vaikutukset ole yksiselitteinen asia, vaan
ne ovat hyvin monen tekijän summa (vaikutuksista ks. esim. Mustonen 2001, 56–57).

Mediakasvatustietoisuuden tutkiminen osoitti, että sääntöjä asetettaessa vanhemmat käyttivät usein
erilaisia yhdistelmiä tietoisuuteen sisältyvistä eri käsityksistä. Haastattelut vanhemmat käyttivät
useimmiten yhdistelmää käsityksistään omasta lapsestaan sekä mediasisällöstä. Vaikka mediakasva-
tustietoisuudesta ja tietoisuuden käyttämisestä löytyi samantapaisia piirteitä, tietoisuuden ammenta-
miseen käytetyt lähteet olivat hyvin erilaiset. Yhteisenä piirteenä oli kuitenkin se, että kukaan van-
hemmista ei ollut saanut koulun kautta tietoa mediakasvatuksesta. Kukaan ei lisäksi erityisesti mai-
ninnut käyttävänsä internetiä, mikä on mielenkiintoista siksi, että laadukasta suomenkielistä media-
kasvatusmateriaalia löytyy internetistä paljon. Mediakasvatusmateriaalin hyödyntämisongelmia on
huomattu mediakasvatukseen liittyvien organisaatioiden tasolla (Lundvall & Andersson 2012).

Yksinhuoltajuus tuo omat haasteensa mediakasvatukseen, erityisesti mikäli lapsen perheissä on hy-
vin erilaiset säännöt. Tällöin osapuolet tekevät helposti tyhjäksi toistensa mediakasvatuksen tavoit-
teet. Osapuolista molemmat tai heikompi päätyy kenties kyseenalaistamaan mediakasvatustietoi-
suuttaan, mikä voi johtaa joko sääntöjen muuttamiseen samanlaisiksi tai tilanteen muuttumattomu-
uteen. Ihanteellisinta olisi, jos lapsella olisi samanlaiset tai samansuuntaiset säännöt molemmissa ko-
deissaan.

Haastatelluista vanhemmista kaksi oli sitä mieltä, että lasten kasvattaminen oli edellisille sukupol-
ville helpompaa, koska media ei ollut niin vahvasti läsnä elämässämme. Toisaalta silloin oli kenties
toisia kasvatushaasteita, joita ei enää nykyään ole. Toki on totta, että lapsille on nykyisin tarjolla ra-
jaton määrä virikkeitä, ja vanhemmilta odotetaan kykyä näiden virikkeiden kontrollointiin, jotta
lapsen tasapainoinen kehitys olisi turvattu. Tämä edellyttää vanhemmilta selkeää kasvatustietoisuut-
ta, johon toiminnan reflektointi kuuluu olennaisena osana. Täten kasvatustietoisuuden jäsentämi-
seen, selkiyttämiseen ja syventämiseen tähtäävä toiminta on keskeistä, kun vanhempia halutaan tu-

kea lastenkasvatustehtävässä. Konkreettisesti vanhemmat voivat esimerkiksi pohtia omia arvojaan tai reflektoida kasvatustoimintaansa. (Hämäläinen 2011, 69, 72) Tämä koskee myös mediakasvatukseen liittyvää toimintaa, jonka voi aloittaa lukemalla ja pohtimalla seuraavalla sivulla olevan huoneentaulun sisältöä.

Yhteenvedona tästä tutkimuksesta sekä vanhempien avuksi on laadittu huoneentaulu mediankäytön sääntöihin liittyvistä asioista (ks. seuraava sivu). Huoneentaulussa on pyritty huomioimaan se, että mediavälineet muuttuvat koko ajan, perheiden lapset ovat eri ikäisiä ja vanhempien mediakasvatustietoisuus koostuu eri asioista. Huoneentaulu on siis pyritty luomaan yleishyödylliseksi, herättämään ajatuksia ja edistämään perheiden mediakasvatusta. Tarkoitus on auttaa jokaista vanhempaa löytämään omalle perheelle toimivat käytännöt median parissa elämiseen.

5.3 Huoneentaulu mediankäytön säännöistä

Huoneentaulu mediankäytön säännöistä

1. Tehkää säännöt ensin selväksi itsellenne. Miten suhtaudutte säännöistä poikkeamiseen?
2. Perustelkaa säännöt lapselle. Näin lapsi oppii sen, mitä häneltä odotatte myös kodin ulkopuolella sekä mobiililaitteiden parissa toimiessa.
3. Pelkän rajoittamisen sijaan tarvitaan myös keskustelua median sisällöistä ja sen käytöstä.
4. Jos medialaitteet ovat lapsen omassa huoneessa, niiden käytön valvominen on hankalampaa.
5. Aikuisen mielestä turha mediasisältö saattaa olla tärkeää lapsen sosiaalisten suhteiden kannalta.
6. Jos koette tietonne vaillinaisiksi, ottakaa asioista selvää.
7. Olkaa läsnä. Pyytäkää lasta esittelemään pelejä ja muuta hänelle tärkeää.
8. Älkää syyllistäkö tai rangaisko, jos lapsi kertoo nähneensä tai kokeneensa jotakin ikävää median parissa. Lapsi tarvitsee silloin tukea.
9. Mikäli toinen huoltaja asuu eri osoitteessa, samantyyppiset mediankäytön säännöt molemmissa osoitteissa helpottavat yhteistä arkea.
10. Mitä enemmän on ruutuaikaa, sitä enemmän on riskejä ja sitä enemmän tarvitaan mediataitoja. *

*EU Kids Online

LÄHTEET

- Aaltonen, Tiina 2009. *Mediakasvatus suomalaisperheissä 2009*. Viestintäviraston julkaisu 11/2009. Saatavilla <<http://www.ficora.fi/attachments/suomimq/5lqIAomQy/Mediakasvatusjulkaisu.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Aho, Sirkku & Laine, Kaarina 2002. *Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen*. 1.–2.painos. Helsinki: Otava.
- Antikainen, Ari – Rinne, Risto & Koski, Leena 2006. *Kasvatussosiologia*. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.
- Buckingham, David 2000. *After the Death of Childhood. Growing Up in the Age of Electronic Media*. Cambridge: Polity Press.
- Buckingham, David 2005. *Schooling the digital generation. Popular culture, new media and the future of education*. IOE Professorial Lecture series. London: Institute of Education, University of London. Saatavilla <http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:3KrioWwVn3oJ:scholar.google.com/+buckingham+schooling+the+digital+generation&hl=fi&as_sdt=0&as_vis=1> (Viitattu 25.04.2013.)
- Duerager, Andrea & Livingstone, Sonia 2012. *How can parents support children's internet safety?* London, EU Kids Online Network. Saatavilla <<http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20III/Reports/ParentalMediation.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Ermi, Laura – Heliö, Satu & Mäyrä, Frans 2004. *Pelien voima ja pelaamisen hallinta. Lapset ja nuoret pelikulttuurien toimijoina*. Tampereen yliopisto: Hypermedialaboratorion verkkojulkaisuja 6. Saatavilla <<http://tampub.uta.fi/tup/951-44-5939-3.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Haddon, Leslie – Livingstone, Sonia & the EU Kids Online network 2012. *EU Kids Online: National perspectives*. EU Kids Online Network. Saatavilla <<http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20III/Reports/PerspectivesReport.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Herkman, Juha 2007. *Kriittinen mediakasvatus*. Tampere: Vastapaino.
- Hirsjärvi, Sirkka 1980. *Kasvatustietoisuus ja kasvatuskäsitykset. Teoreettinen tarkastelu*. Tutkimusraportteja 88. Kasvatustieteen laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hirsjärvi, Sirkka 1981. *Aspects of consciousness in child rearing*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 43. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, Sirkka - Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. *Tutki ja kirjoita*. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hirvonen, Riikka 2012. Lasten mediankäytöt ja kotien mediakasvatus lasten kertomina. Teoksessa Saara Pääjärvi (toim.) *Lasten mediabarometri 2011. 7–11-vuotiaiden lasten mediankäyttö ja kokemukset mediakasvatuksesta*. Mediakasvatusseuran julkaisuja 1/2012. Saatavilla <<http://www.mediakasvatus.fi/publications/ISBN978-952-67693-1-8.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)

- Hämäläinen, Juha 2011. Kotikasvatuksen arvot lapsen henkisenä pääomana. Teoksessa Timo Jantunen & Eero Ojanen (toim.) *Arvot kasvatuksessa*. Helsinki: Tammi, 57–74.
- Koivusalo-Kuusivaara, Raisa 2007. *Lapset, media ja symbolinen vuorovaikutus. Suomalaisten, englantilaisten ja saksalaisten lasten mediasuhteen tarkastelua*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto: Viestintätieteen laitos. Saatavilla
<<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/5374/lapsetme.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Kotilainen, Sirkku 1999. Mediakasvatuksen monet määritelmät. Teoksessa Sirkku Kotilainen, Mari Hankala & Ullamaija Kivikuru (toim.) *Mediakasvatus*. Helsinki: Edita, 31–42.
- Kotilainen, Sirkku 2011 (toim.) *Lasten mediabarometri 2010: 0–8-vuotiaiden lasten mediankäyttö Suomessa*. Mediakasvatusseuran julkaisuja 1/2011. Saatavilla
<<http://www.mediakasvatus.fi/publications/ISBN978-952-99964-6-9.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Kotilainen, Sirkku & Kivikuru, Ullamaija 1999. Mediakasvatus ihanteiden ja todellisuuden ristipaineissa. Teoksessa Sirkku Kotilainen, Mari Hankala & Ullamaija Kivikuru (toim.) *Mediakasvatus*. Helsinki: Edita, 13–30.
- Kupiainen, Reijo 2002. Mediakokemuksia viihteen, mielihyvän ja nautinnon labyrinteissä. Teoksessa Sara Sintonen (toim.) *Median sylissä. Kirjoituksia lasten mediakasvatuksesta*. Helsinki: FINN LECTURA, 70–81.
- Kupiainen, Reijo 2009. Lasten mediasuhteet mediakasvatuksen kysymyksenä. Teoksessa Sirkku Kotilainen (toim.) *Suhteissa mediaan*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 99, 167–184.
- Kupiainen, Reijo & Sintonen, Sara 2009. *Medialukutaidot, osallisuus, mediakasvatus*. Helsinki: Palmenia.
- Kupiainen, Reijo – Suoninen, Annikka – Kotilainen, Sirkku & Nikunen, Kaarina 2012. EU Kids Online, Finland. Teoksessa Leslie Haddon, Sonia Livingstone & the EU Kids Online network. *EU Kids Online: National perspectives*. EU Kids Online Network. Saatavilla
<<http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20III/Reports/PerspectivesReport.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- KvantiMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. *Hypoteesien testaus*. [verkojulkaisu] Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla
<<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/hypoteesi/testaus.html>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Kytömäki, Juha 1999. *Täytyy katsoa, jos saa katsoa. Sosiaalipsykologisia näkökulmia varhaisnuorten televisiokokemuksiin*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos. Saatavilla
<<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosps/vk/kytomaki/taytyyka.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Lahikainen, Anja Riitta 2005. Kontekstualisoitu perhe: miten perheessä tapahtuva sosialisatio muuttuu informaation aikakaudella? Teoksessa Anna-Maija Pirttilä-Backman, Marja Ahokas, Liisa Myyry & Susanna Lähteenoja (toim.) *Arvot, moraali ja yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus, 345–362.
- Lahikainen, Anja Riitta – Kraav, Inger – Kirmanen, Tiina & Maijala Leena 1995. *Lasten turvattomuus Suomessa ja Virossa. 5–12 -vuotiaiden lasten huolten ja pelkojen vertaileva tutkimus*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 25.
- Lehtipuu, Unna 2006. *Ruuturitaru ja digidonna. Lapsi matkalla mediaan*. Helsinki: WSOY.

- Leivonen-Majaniemi, Päivi 2012. ”Lopussa ne kuitenkin nauraa” - Mediataitoja 2. luokkalaisille opettamassa. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. Saatavilla <<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/40623/URN%3ANBN%3Afi%3Aaju-201212213405.pdf?sequence=1>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Livingstone, Sonia – Haddon, Leslie – Görzig, Anke & Ólafsson, Kjartan 2012. *Risks and safety on the internet: the perspective of European children: full findings and policy implications from the EU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries*. EU Kids Online Networks. Saatavilla <<http://eprints.lse.ac.uk/33731/1/Risks%20and%20safety%20on%20the%20internet%20lsero%29.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Livingstone, Sonia - Van Couvering, Elizabeth & Thumim, Nancy 2005. *Adult Media Literacy. A review of the research literature on behalf of Ofcom*. Saatavilla <<http://dera.ioe.ac.uk/5283/1/aml.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Lokinperä, Juha 2011. *Mediakasvatusta käytännössä. Toimintatutkimus luokanopettajakoulutuksen päättöharjoittelussa*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. Saatavilla <http://www.enorssi.fi/hankkeet/Lokinpera_gradu.pdf> (Viitattu 25.04.2013.)
- Lundvall, Anniina & Andersson, Juulia 2012. *Katsaus mediakasvatuksen toimijoihin 2012*. Helsinki: Mediakasvatusseura ry. Saatavilla <http://mediakasvatus.fi/files/mediakasvatuksentoimijat2012_mediakasvatusseura.pdf> (Viitattu 25.04.2013.)
- Martsola, Riitta & Mäkelä-Rönholm, Minna 2006. *Lapsilta kielletty. Kuinka suojella lasta media-traumalta*. Helsinki: Kirjapaja.
- Matikkala, Ulla & Lahikainen, Anja Riitta 2005. Pelit, tietokone ja kännykkä lasten sosiaalisissa suhteissa. Teoksessa Anja Riitta Lahikainen, Pentti Hietala, Tommi Inkinen, Marjatta Kangassalo, Riikka Kivimäki & Frans Mäyrä (toim.) *Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan*. Helsinki: Gaudeamus, 92–109.
- Meku 2012. Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskuksen internetsivu <<http://www.meku.fi>> (Viitattu 25.04.2013.)
- MLL 2012. Mannerheimin Lastensuojeluliiton tukioppilastoiminnan internetsivu <<http://www.mll.fi/kasvattajille/tukioppilastoiminta/>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Mustonen, Anu 2002. Median rooli psykologisessa kehityksessä. Teoksessa Sara Sintonen (toim.) *Median sylissä. Kirjoituksia lasten mediakasvatuksesta*. Helsinki: FINN LECTURA, 55—69.
- Mustonen, Anu 2001. *Mediapsykologia*. Helsinki: WSOY.
- Nieminen, Hannu & Pantti, Mervi 2004. *Media markkinoilla. Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen*. Helsinki: Loki-Kirjat.
- Noppiari, Elina – Uusitalo, Niina – Kupiainen, Reijo & Luostarinen, Heikki 2008. ”Mä oon nyt online!” Lasten mediaympäristö muutoksessa. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos julkaisuja, sarja A 104/2008. Saatavilla <<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65730/978-951-44-7293-0.pdf?sequence=1>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Nummenmaa, Lauri 2009. *Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Tammi.
- Pegi 2012. Pan European Game Information -internetsivut <<http://www.pegi.info/fi/>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Poikolainen, Jaana 2002. *Kasvatustietoisuuden ulottuvuuksia. Vanhempien käsityksiä kasvatuksesta ja vanhemmuudesta*. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 182.

- Pohjola, Kirsi 2009 Elokuvien ikäraajat arvokoneistona. Teoksessa Sirkku Kotilainen (toim.) *Suhteissa mediaan*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 99, 149–166.
- Pääjärvi, Saara 2012a (toim.) *Lasten mediabarometri 2011. 7–11-vuotiaiden lasten mediankäyttö ja kokemukset mediakasvatuksesta*. Mediakasvatusseuran julkaisuja 1/2012. Saatavilla <<http://www.mediakasvatus.fi/publications/ISBN978-952-67693-1-8.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Pääjärvi, Saara 2012b. Tutkimuskatsaus. Teoksessa Saara Pääjärvi (toim.) *Lasten mediabarometri 2011. 7–11-vuotiaiden lasten mediankäyttö ja kokemukset mediakasvatuksesta*. Mediakasvatusseuran julkaisuja 1/2012. Saatavilla <<http://www.mediakasvatus.fi/publications/ISBN978-952-67693-1-8.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Pääjärvi, Saara 2012c. Yhteenveto ja suosituksia. Teoksessa Saara Pääjärvi (toim.) *Lasten mediabarometri 2011. 7–11-vuotiaiden lasten mediankäyttö ja kokemukset mediakasvatuksesta*. Mediakasvatusseuran julkaisuja 1/2012. Saatavilla <<http://www.mediakasvatus.fi/publications/ISBN978-952-67693-1-8.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Pääjärvi, Saara – Hoppo, Hanna & Pekkala, Leo 2013. *Lapsiperheiden mediakysely 2012. 0–12-vuotiaiden lasten mediankäyttö ja kotien mediakasvatus huoltajien kuvaamina*. Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskus & Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö. Saatavilla <<http://meku.fi/images/meku123.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Pääjärvi, Saara & Toukonen, Liisa 2012. Nuoret lomakehaastattelijoina – menetelmän arviointia. Teoksessa Saara Pääjärvi (toim.) *Lasten mediabarometri 2011. 7–11-vuotiaiden lasten mediankäyttö ja kokemukset mediakasvatuksesta*. Mediakasvatusseuran julkaisuja 1/2012. Saatavilla <<http://www.mediakasvatus.fi/publications/ISBN978-952-67693-1-8.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Raunio, Kyösti 1999. *Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt*. Helsinki: Gaudemus.
- Reiss, David 1981. *The Family's Construction of Reality*. Cambridge: Harvard University Press.
- Rinne, Sanna 2012. ”Sehän on osa kansalaistaitoja” Lasten medialukutaidot vanhempien käsityksissä. Pro gradu -tutkielma, Vaasan yliopisto. Saatavilla <<http://www.tritonia.fi/?d=244&g=abstract&abs=4717>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Ritala-Koskinen, Aino 2001. Lasten haastattelu tutkijan haasteena. Teoksessa Marjatta Kangassalo & Juha Suoranta (toim.) *Lasten tietoyhteiskunta*. Tampere: Tampere University Press, 145–169. Saatavilla <http://uta17-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/65398/lasten_tietoyhteiskunta_2001.pdf?sequence=1> (Viitattu 25.04.2013.)
- Sintonen, Sara 2009. Media arjen kasvatussuhteissa. Teoksessa Sirkku Kotilainen (toim.) *Suhteissa mediaan*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 99, 185–196.
- Solasaari, Ulla 2011. Arvot, rakkaus ja rajat. Teoksessa Timo Jantunen & Eero Ojanen (toim.) *Arvot kasvatuksessa*. Helsinki: Tammi, 30–41.
- Suoninen, Annikka 2013. *Lasten mediabarometri 2012. 10–12-vuotiaiden tyttöjen ja poikien mediankäyttö*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 62. Saatavilla <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/lastenmediabarometri2012.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)

- Suoranta, Juha 2001. Cyberkids: lapset mediakulttuurin toimijoina. Teoksessa Marjatta Kangassalo & Juha Suoranta (toim.) *Lasten tietoyhteiskunta*. Tampere: Tampere University Press, 15–48. Saatavilla <[http://uta17-
kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/65398/lasten_tietoyhteiskunta_2001.pdf?sequence=1](http://uta17-
kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/65398/lasten_tietoyhteiskunta_2001.pdf?sequence=1)> (Viitattu 25.04.2013.)
- Suoranta, Juha – Lehtimäki, Hanna & Hakulinen, Sampsa 2001. *Lapset tietoyhteiskunnan toimijoina*. Tampereen yliopisto: Tietoyhteiskunnan tutkimuskeskuksen työraportteja 16/2001.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2003. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuominen, Suvi 2011. Tukioppilaat 1.–2.-luokkalaisten haastattelijoina: Metodien arviointia ja tulosten analyysiä. Teoksessa Sirkku Kotilainen (toim.) *Lasten mediabarometri 2010: 0–8-vuotiaiden lasten mediankäyttö Suomessa*. Mediakasvatusseuran julkaisuja 1/2011, 57–67. Saatavilla <<http://www.mediaeducation.fi/publications/ISBN978-952-99964-6-9.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Turtiainen, Pirjo 2001. Lapsen kuulemisen mahdollisuudet ja rajoitukset haastattelututkimuksen näkökulmasta. Teoksessa Marjatta Kangassalo & Juha Suoranta (toim.) *Lasten tietoyhteiskunta*. Tampere: Tampere University Press, 170–180. Saatavilla <[http://uta17-
kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/65398/lasten_tietoyhteiskunta_2001.pdf?sequence=1](http://uta17-
kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/65398/lasten_tietoyhteiskunta_2001.pdf?sequence=1)> (Viitattu 25.04.2013.)
- Töllinen, Ainoa 2008. Aineenopettajien mediakasvattajuuden perusteet, ihanteet ja arki. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. Saatavilla <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu02802.pdf>> (Viitattu 25.04.2013.)
- Töttö, Pertti 2000. *Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.
- Valsiner, Jaan 1987. *Culture and the development of children's action. A cultural-historical theory of developmental psychology*. 2nd edition. New York: John Wiley.
- Värri, Veli-Matti 2004. *Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään*. 5. painos. Tampere: Tampere University Press.
- Värri, Veli-Matti 2011. Kasvatuksen ihanteista ja päämääristä tässä ajassa. Teoksessa Timo Jantunen & Eero Ojanen (toim.) *Arvot kasvatuksessa*. Helsinki: Tammi, 42–56.

LIITTEET

Liite 1. Lasten mediabarometri 2011 -kyselylomakkeen mediankäytön sääntöjä koskevat kysymykset

Ekaluokkalaisten lomake:

K25	Kerron nyt sääntöjä, joita joissakin perheissä on liittyen pelaamiseen, tietokoneeseen, nettiin ja ohjelmien katseluun. Onko teillä kotona tällaisia sääntöjä? Valitse yksi vaihtoehto jokaiselta riviltä. <i>Kysy alakohdat yksi kerrallaan ja merkitse vastaukset rivittäin.</i>	Kyllä	Ei
a)	Ohjelmat ja elokuvat, joiden ikäraja on K11, ovat minulta kiellettyjä.	☐ _{a1}	☐ _{a2}
b)	Vanhemmilta pitää kysyä lupa pelaamiseen tai nettiin menemiseen.	☐ _{b1}	☐ _{b2}
c)	En saa jutella tuntemattomien kanssa netissä.	☐ _{c1}	☐ _{c2}
d)	Saan käyttää vain niitä nettisivustoja, joista on vanhempien kanssa sovittu.	☐ _{d1}	☐ _{d2}
e)	Saan olla koneella vain rajoitetun ajan (esim. tunnin päivässä tai kahdeksaan asti).	☐ _{e1}	☐ _{e2}
f)	Jos käytäydyn huonosti, voin rangaistukseksi saada pelaamis-, netti- tai telkkarikiellon.	☐ _{f1}	☐ _{f2}
g)	En saa lukea sanomalehtiä.	☐ _{g1}	☐ _{g2}
h)	Minulla on tietyt pelipäivät, jolloin saan pelata tai olla tietokoneella.	☐ _{h1}	☐ _{h2}
i)	Onko kotonasi jotain sellaisia internetissä olemiseen, pelaamiseen tai ohjelmien katsomisen liittyviä sääntöjä, joita ei tässä mainittu?	☐ _{i1}	☐ _{i2}
j)	Sääntöjä ei ole, koska käytän medioita niin vähän tai vain aikuisen valvonnassa. (Valitse tämä jos aiemmin on käynyt ilmi, että lapsi käyttää mediaa hyvin vähän)	☐ _{j1}	☐ _{j2}

K26	Ovatko säännöt mielestäsi sopivia, vai haluaisitko muuttaa niitä, jos saisit päättää? Kuuntele vastaus ja merkitse ne vaihtoehdot, jotka parhaiten sopivat vastaukseen. Valitse mieluummin vain yksi vaihtoehto.	
a)	säännöt ovat sopivia	☐ _a
b)	haluaa käyttää enemmän mediaa	☐ _b
c)	haluaa enemmän vapautta valita sisältöjä	☐ _c
d)	ei halua kysyä lupaa tekemisiin	☐ _d
e)	haluaa olla kokonaan ilman sääntöjä	☐ _e
f)	säännöt liian löysiä, haluaa enemmän rajoja	☐ _f
g)	ei osaa sanoa	☐ _g

Kysy seuraava kysymys, jos lapsen perheessä on 10-vuotiaita tai sitä vanhempia lapsia ((jos et muista, katso kysymyksistä 3 ja 4).

K27	Saatko katsoa tai käyttää jotain ohjelmaa tai peliä isosisaruksen kanssa, mutta et yksin? Kuuntele vastaus ja valitse sopiva vaihtoehto.	
a)	Ei. Vanhemman sisaruksen seura ei vaikuta siihen, mitä saan käyttää tai katsoa	☐ ₁
b)	Kyllä. Mitä ohjelmaa tai peliä? (Kirjoita allaolevaan tyhjään tilaan.)	☐ ₂
d)	En osaa sanoa	☐ ₃

K28	Onko sinulla nukkumaanmeno aika? Mikä? Jos lapsella on useita nukkumaanmeno aikoja, merkitse se, joka on ennen koulu aamuja.	
a)	ei ole	☐ ₁
b)	kyllä	☐ ₂
	mikä?	

Kolmasluokkalaisten lomake:

K25	Onko teillä kotona seuraavia sääntöjä liittyen tietokoneeseen, pelaamiseen, Internetiin ja ohjelmien katseluun? Lue alakohdat ääneen yksi kerrallaan ja valitse yksi vaihtoehto jokaiselta riviltä.		
		Kyllä	Ei
a)	Ohjelmat ja elokuvat, joiden ikäraja on K13, ovat minulta kiellettyjä.	☐ _{a1}	☐ _{a2}
b)	Minun pitää kysyä vanhemmilta lupa pelaamiseen tai nettiin menemiseen.	☐ _{b1}	☐ _{b2}
c)	En saa jutella tuntemattomien kanssa netissä.	☐ _{c1}	☐ _{c2}
d)	Saan käyttää vain niitä nettisivustoja, joista on vanhempien kanssa sovittu.	☐ _{d1}	☐ _{d2}
e)	Saan olla koneella vain rajoitetun ajan (esim. tunnin päivässä tai kahdeksaan asti).	☐ _{e1}	☐ _{e2}
f)	Jos käyttäydyn huonosti, voin rangaistukseksi saada pelaamis-, netti- tai telkkarikiellon.	☐ _{f1}	☐ _{f2}
g)	Saan lainata kirjoja kirjastosta vain aikuisen kanssa.	☐ _{g1}	☐ _{g2}
h)	En saa kuunnella jonkun bändin tai laulajan musiikkia tai katsoa heidän musiikkivideoitaan.	☐ _{h1}	☐ _{h2}
i)	Onko kotonasi jotain sellaisia internetissä olemiseen, pelaamiseen tai ohjelmien katsomisen liittyviä sääntöjä, joita ei tässä mainittu?	☐ _{i1}	☐ _{i2}
j)	Sääntöjä ei ole, koska käyttäen medioita niin vähän tai vain aikuisen valvonnassa. (Valitse tämä jos aiemmin on käynyt ilmi, että lapsi käyttää mediaa hyvin vähän)	☐ _{j1}	☐ _{j2}

K26	Ovatko säännöt mielestäsi sopivia, vai haluaisitko muuttaa niitä, jos saisit päättää? Kuuntele vastaus ja merkitse ne vaihtoehdot, jotka parhaiten sopivat vastaukseen. Valitse mieluummin vain yksi vaihtoehto.	
a)	säännöt ovat sopivia	☐ _a
b)	haluaa käyttää enemmän mediaa	☐ _b
c)	haluaa enemmän vapautta valita sisältöjä	☐ _c
d)	ei halua kysyä lupaa tekemisiin	☐ _d
e)	haluaa olla kokonaan ilman sääntöjä	☐ _e
f)	säännöt liian löysiä, haluaa enemmän rajoja	☐ _f
g)	ei osaa sanoa	☐ _g

K27	Onko teillä kotona tietokoneella, pelilaitteissa tai television yhteydessä käytössä esto-ohjelmia? Tällä tarkoitetaan asetuksia jotka estävät lapsia menemästä joillekin sivuille tai peleille, näkemästä joitain ohjelmia tai käyttämästä laitteita tiettyyn aikaan. Valitse vain yksi vaihtoehto.	
a)	on käytössä	☐ ₁
b)	ei ole käytössä	☐ ₂
c)	ei osaa sanoa	☐ ₃

Kysy seuraava kysymys, jos lapsen perheessä on 12-vuotiaita tai sitä vanhempia lapsia (jos et muista, katso kysymyksistä 3 ja 4).

K28	Saatko katsoa tai käyttää jotain ohjelmaa tai peliä isosisaruksen kanssa, mutta et yksin? Kuuntele vastaus ja valitse sopiva vaihtoehto.	
a)	Ei. Vanhemman sisaruksen seura ei vaikuta siihen, mitä saan käyttää tai katsoa	☐ ₁
b)	Kyllä. Mitä ohjelmaa tai peliä? (Vastaus alladetaan tyhjään tilaan.)	☐ ₂
d)	En osaa sanoa	☐ ₃

K29	Onko sinulla nukkumaanmeno-aikaa? Mikä? Jos lapsella on useita nukkumaanmeno-aikoja, merkitse se, joka on ennen koulu-aamuja.	
a)	ei ole	☐ ₁
b)	kyllä	☐ ₂
	mikä?	

Viidesluokkalaisten lomake:

K25	Onko teillä kotona seuraavia sääntöjä liittyen tietokoneeseen, pelaamiseen ja internetiin? Valitse yksi vaihtoehto jokaiselta riviltä.		
		Kyllä	Ei
a)	Minun pitää kysyä vanhemmilta lupa pelaamiseen tai nettiin menemiseen.	☐ _{a1}	☐ _{a2}
b)	En saa mennä tapaamaan vain internetistä tuttuja henkilöitä kasvotusten.	☐ _{b1}	☐ _{b2}
c)	En saa kertoa omaa nimeä ym. henkilöitä tuntemattomille netissä.	☐ _{c1}	☐ _{c2}
d)	Osa sivustoista on sellaisia, joille minulla ei ole lupa mennä lainkaan.	☐ _{d1}	☐ _{d2}
e)	Minun pitää noudattaa pelien ja internetisivustojen ikärajoja, jos sellainen on ilmoitettu.	☐ _{e1}	☐ _{e2}
f)	En saa laittaa internetiin itse kuvia tai videoita.	☐ _{f1}	☐ _{f2}
g)	Saan olla koneella vain rajallisen ajan (esim. tunnin kerrallaan tai kahdeksaan illalla).	☐ _{g1}	☐ _{g2}
h)	En saa jutella tuntemattomien kanssa internetissä.	☐ _{h1}	☐ _{h2}
i)	Meillä on jotain sellaisia internetiin tai pelaamiseen liittyviä sääntöjä, joita ei tässä mainittu.	☐ _{i1}	☐ _{i2}
j)	Minulla ei ole sääntöjä, koska en käytä tietokonetta, internetiä tai pelilaitteita ollenkaan tai juuri ollenkaan.	☐ _{j1}	☐ _{j2}

K26	Ovatko perheesi tietokoneeseen, pelaamiseen ja nettiin liittyvät säännöt mielestäsi sopivia, vai haluaisitko muuttaa niitä, jos saisit päättää? Valitse vain yksi vaihtoehto. Jos haluaisit muuttaa sääntöjä, kirjoita, millaiseksi haluaisit niitä muuttaa.		
a)	säännöt ovat sopivia	☐ ₁	Millaisiksi haluaisit muuttaa sääntöjä?
b)	haluaisin muuttaa sääntöjä	☐ ₂	
c)	en osaa sanoa	☐ ₃	

K27	Onko teillä kotona seuraavia sääntöjä liittyen televisio-ohjelmien, videoiden, DVD:n tai tallennettujen ohjelmien katseluun? Valitse yksi vaihtoehto jokaiselta riviltä.		
		Kyllä	Ei
a)	En saa katsoa ohjelmia tai elokuvia, joiden ikärajamerkintä on K15.	☐ _{a1}	☐ _{a2}
b)	Saan katsoa ohjelmia vain rajoitetun ajan (esim. tunnin kerrallaan tai kahdeksaan illalla).	☐ _{b1}	☐ _{b2}
c)	Minun pitää kysyä ohjelmien katsomiseen aikuisen lupa.	☐ _{c1}	☐ _{c2}
d)	Jonkun bändin tai laulajan musiikkivideot eivät ole minulle sallittuja.	☐ _{d1}	☐ _{d2}
e)	Jotain sellaisia ohjelmien katseluun liittyviä sääntöjä, joita ei tässä mainittu.	☐ _{e1}	☐ _{e2}
f)	Minulla ei ole sääntöjä, koska en katso ohjelmia ollenkaan tai juuri ollenkaan.	☐ _{f1}	☐ _{f2}

K28	Ovatko perheesi ohjelmiin liittyvät säännöt mielestäsi sopivia, vai haluaisitko muuttaa niitä, jos saisit päättää? Valitse vain yksi vaihtoehto. Jos haluaisit muuttaa sääntöjä, kirjoita, millaiseksi haluaisit niitä muuttaa.		
a)	säännöt ovat sopivia	☐ ₁	Millaisiksi haluaisit muuttaa sääntöjä?
b)	haluaisin muuttaa sääntöjä	☐ ₂	
c)	en osaa sanoa	☐ ₃	

K29	Onko teillä kotona tietokoneella, pelilaitteissa tai television yhteydessä käytössä esto-ohjelmia? Tällä tarkoitetaan asetuksia jotka estävät lapsia menemästä joillekin sivuille tai peleille, näkemästä joitain ohjelmia tai käyttämästä laitteita tiettyyn aikaan. <i>Valitse vain yksi vaihtoehto.</i>		
a)	on käytössä	☐ ₁	
b)	ei ole käytössä	☐ ₂	
c)	en osaa sanoa	☐ ₃	

K30	Ovatko vanhempasi tai huoltajasi rangaisseet sinua huonosta käytöksestä kieltämällä joksikin aikaa jonkun seuraavista? <i>Valitse yksi vaihtoehto jokaiselta riviltä.</i>		
		On tapahtunut	Ei ole tapahtunut
a)	Minua on rangaistu kieltämällä kännykän käyttäminen	☐ _{a1}	☐ _{a2}
b)	Minua on rangaistu kieltämällä television katseleminen	☐ _{b1}	☐ _{b2}
c)	Minua on rangaistu kieltämällä tietokone- tai konsolipelien pelaaminen	☐ _{c1}	☐ _{c2}
d)	Minua on rangaistu kieltämällä internetin käyttäminen	☐ _{d1}	☐ _{d2}

K31	Jos sinulla on 14-vuotiaita tai sitä vanhempia sisaruksia, niin saatko käyttää vanhemman sisaruksen seurassa sellaisia pelejä tai nettisivustoja tai katsoa sellaisia ohjelmia, joita et saa käyttää tai katsoa yksin? <i>Valitse vain yksi vaihtoehto.</i>		
a)	Minulla ei ole 14-vuotiaita tai sitä vanhempia sisaruksia	☐ ₁	
b)	Ei. Vanhemman sisaruksen seura ei vaikuta siihen, mitä saan käyttää tai katsoa	☐ ₂	
c)	Kyllä. Vanhemman sisaruksen seura vaikuttaa siihen, mitä saan käyttää tai katsoa	☐ ₃	
d)	En osaa sanoa	☐ ₄	

K32	Jos sinulla on alle kouluikäisiä sisaruksia, niin saavatko he käyttää sinun tai jonkun muun vanhemman sisaruksen seurassa sellaisia pelejä tai nettisivustoja tai katsoa sellaisia ohjelmia, joita he eivät saa käyttää tai katsoa yksin? <i>Valitse vain yksi vaihtoehto.</i>		
a)	Minulla ei ole alle kouluikäisiä sisaruksia	☐ ₁	
b)	Ei. Vanhemman sisaruksen seura ei vaikuta siihen, mitä pikkusisarukset saavat käyttää tai katsoa	☐ ₂	
c)	Kyllä. Vanhemman sisaruksen seura vaikuttaa siihen, mitä pikkusisarukset saavat käyttää tai katsoa	☐ ₃	
d)	En osaa sanoa	☐ ₄	

Liite 2. Teemahaastattelurunko vanhempien haastattelemiseen

1. Television katselu

Apukysymyksiä:

- *Onko perheessä television katseluun liittyviä sääntöjä?*
- *Liittyvätkö säännöt sisältöön, kellonakoihin, keston vai johonkin muuhun?*
- *Miksi perheessä on juuri nämä säännöt? Kuinka sääntöihin on päädytty?*
- *Kokevatko säännöt toimiviksi? Tuleeko säännöistä erimielisyyksiä?*
- *Tietääkö uudesta kuvaohjelmalaista ja ikärajoista?*

2. Eloկuvat ja tallenteet

-Teemojen 2.-4. kohdalla voidaan käyttää samantapaisia apukysymyksiä kuin kohdassa 1.

3. Pelit

4. Internet

5. Vanhempien rooli tänä päivänä, näkökulmana media

- *Mitä vanhemmuuteen kuuluu ja miksi*
- *Mistä ammentaa tietoutta vanhemmuuteen*

6.Taustatiedot, jotka eivät ole vielä tulleet esiin (koulutustaso, ammatti, lasten määrä ja iät ja perheen mediavarustus)

Liite 3. Teemahaastattelurunko lasten haastattelemiseen

1. Taustatietoja (ikä, luokka-aste, oma huone, nukkumaanmeno aika)

2. Television katselu

Apukysymyksiä:

- *Onko perheessä television katseluun liittyviä sääntöjä?*
- *Liittyvätkö säännöt sisältöön, kellonaikoihin, keston vai johonkin muuhun?*
- *Kokeeko säännöt tarpeellisiksi?*
- *Miksi arvelee vanhempien asettaneen sääntöjä?*
- *Tuleeko säännöistä erimielisyyksiä?*
- *Tietääkö ikärajoista?*
- *Tietävätkö vanhemmat mitä TV:stä katselee*
- *Mahdollisten sisarusten vaikutus*

3. Elokuvat ja tallenteet

-Teemojen 3.-5. kohdalla voidaan käyttää samantapaisia apukysymyksiä kuin kohdassa 2.

4. Pelit

5. Tietokone ja internet